

Joveni, non Cassii Camilli, aut Cæsaris turbulenta vi, A sed *Laurentii martyris haud incruento prælio* : ex quo quidem illud evidenter consequitur Laurentium a claris illis ejus urbis filiis minime disjungendum.

Carmen de *Fontibus* nobis indicat, aliquid operis in Vaticana etiam basilica ab hoc pontifice factum. Quid hoc sit, Ciampinus quantum potuit in tanta vetustate temporum, ac rerum immutatione, veteris templi ichnographiam describens, his verbis explicuit : *Ab ara sanctorum trium regum, longe operosior et pulchrior moles attollebatur, ut patet ad n. 30 cum vetustissimo altari S. Joannis ad fontes appellato. Non longe ab hujus altaris gradibus in medio magnum ac patulum labrum lazabat pretiosissima concha marmore alabastrino, qua lævi nitore, qua signis exstantibus illustris. In hanc cæco meatu per fistulas e solo undæ irrumperant, quibus catechumeni baptizarentur. Illam Liberius pontifex exstruendam olim mandaverat Damaso, cum non adhuc pontificia fulgeret majestate. Quin ut operis tam perspicui memoria ad posteros perveniret, ipse Musarum non humilis cultor Damasus, lapidi incidit quosdam versiculos, quorum nonnulla fragmenta, cum in parietibus intra novum Oratorium S. Leonis papæ vix legi possent, tandem erudita pertinacitate curioſitate primævo ac genuino sensui restituta visuntur in cryptis Vaticanis (a). At quia aliud baptisterium, aliud vero baptisterii fons, hinc ut ego puto, duplex est Damasi carmen de *Fontibus Vaticanis*, aliud integro baptisterio ipsi, curante Mercurio diacono, aliud vero ipsi aquarum receptaculo *Achatii* opera inscriptum. Nam fons alius, seu cantharum, C quod Paulinus Nolanus eleganter describit in atrio basilicæ positum, ac ab nonnullis pro baptisterio acceptum fuit, uni tantum lavandæ pro more plebi*

ecclesiam ingressuræ comparatum fuerat (b). Hujus Damasiani operis iterata exstant testimonia tum Pauli V, tum Innocentii X, qui *aquam Vaticanæ collis, incerto olim a capite deerrantem, a B. Damaso inventam, scaturigine ad lavacrum novæ generationis in fontem corrivatam, rursus amissam, conquistam, reperitamque, ac mire probatam, fonte recens exstructo restituit, ut in Urbe aquis peregrinis affluente, ædes Vaticanæ suam hanc haberent, gemina salubritate hauriendam.*

Sanctæ Anastasiæ vetustam sane basilicam a Damaso picturis ornatam narrat Hilarius papa, recitatis a Sarazano versibus in notis ad carmen 17, ex quo forte aliquid præsidii, quamquam frustra, accedere videbitur ad eorum sententiam, qui eam ecclesiam Hieronymi cardinalis titulum fuisse scripserunt. Baronius denique ac Ciacconius Actorum Damasi auctoritate permoti, ecclesiam S. Rufinæ et Secundæ in sylvâ Candida, a Julio inceptam, a Damaso absolutam fuisse asserunt. Sunt etiam, qui hoc Damasi studium extendant ad loca ab Urbe dissita; Nolani enim scriptores ædiculam illam, in qua S. Felicis sepulcrum fuerat, quam deinde amplissima illa basilica sua a se clausam Paulinus scribit (c), Damaso attribuant, ac veterem hanc præ cæteris in ejus rei testimonium inscriptionem afferunt : † *Septima die stante mense Madii † dedicatio erit hujus S. Ecclesiæ. beatus Damasus PP. construxit et ædificavit. Ad Honorem. Di. Et Beatissimi. Felicis. Conf.*; qua de re, vide, si placet, cl. virum Joannem Stephanum Remondinum (d). Mirum tamen videri merito poterit, Paulinum ipsum, quamquam de ædícula illa sæpius egerit, nullam unquam ejus pontificis mentionem fecisse.

(a) Vet. Mon., tom. I, p. 59.

(b) Cl. Murat. n. 41, 42, ad Epist. Paul., 13, Ver. edit.

(c) Ep. 12, Ver. edit.

(d) Della Nolan. Eccles. Storia, lib. II, cap. 8, 9.

DIATRIBÆ DUÆ

ILLUSTRANTES GESTA QUÆDAM PONTIFICUM LIBERII ET DAMASI.

DIATRIBA PRIMA.

De gestis Liberii exsulis.

§ I. — Afferuntur cœvi scriptores de gestis Liberii exsulis, quos tantum futuros sibi iudices proposuit auctor in hac celebri controversia. D

Mecum ipse constitueram, quamquam occasio sese obtulisset, ne quid sermonis istis de rebus agerem, quod illæ extra institutum meum positæ viderentur, ac ne rotam tam sæpe versatam, inutili labore a me versari iterum diceretur. Verum consilium postea immutavi meum, quod videram tum Liberii hæresim ab Jansenianis, elapsis annis ad nauseam usque recantari adversus Catholicos, tum fuisse nuper nostrarum partium scriptorem historicum, qui eam pro re indubia habeat, tum denique quod legendo, et meditando observaverim quæstio-

nem hanc deficientibus monumentis a viris cæteroquin doctissimis, dum quisque præconceptæ opinionii inservit, non tam explanari, quam implexam magis atque obscuriorem effici. Me igitur cum iis multis, qui hanc controversiam tractarunt, abripi passus sum; ne autem lectores meos nimium fatigarem, cœvis dumtaxat scriptoribus, quorum supersunt opera, eam dilucidare aggressus sum : quod tamen an successerit ex voto, ii dijudicent.

Principio quin Liberius papa in exsilio positus *Sirmiensem fidem* suscepit, nemo dubitaverit, qui ejus ad Orientales epistolam legat : neque enim is sum ego, qui eam repugnantibus tot sæculis postulare falsi ac inter Arianorum commenta rejicere prorsus audeam : an vero voluntatem verbo tenus expressam, an potius subscriptione aliqua etiam sua jam

confirmatam, Liberius eo loco explicet, prout etiam A quænam Sirmiensi ea fides sit, de qua ille loquitur, dicam postea. Nunc breviter monuisse satis sit, Sirmiensem fidem triplicem esse, ut triplex est formula seu ecthesis, quæ in ea urbe procusa et promulgata est; prima scilicet, cum Photinus ab Orientalibus damnatus, et Sirmiensi episcopatu atque ipsa urbe pulsus est: altera, quæ ab Ursacio, Valente et Germinio conscripta posteriori tempore, atque Hojii etiam quamquam immerito et Potamii blasphemia dicta est: tertia denique, quæ a Marco Arethudio die 21 Julii Hipatio et Eusebio cons. anno scilicet 359 dictata est, ac ob eam merito causam, obascriptos scilicet diem et consules, ab Athanasio in libro de Synodis risu excipitur.

Cum igitur quærimus ex tribus illis fidei expositionibus quamnam susceperit, atque ex iis utri deinde subscripserit Liberius pontifex, si hujus ætatis Patres, qui hac de re agunt, Athanasium, Hilarium, Hieronymum consulamus, cum hi nullam ex iisdem formulis aperte designent, incertos nos relinquunt; Athanasius enim in historia Arianorum ad Monachos, sive epistola ad Solitarios hæc scribit: Porro Liberius extorris factus post biennium denique fractus est; minisque mortis perterritus subscripsit; tum illum ut purget, statim hæc addit: Verum ea ipsa re comprobatur cum violentia eorum, tum Liberii in hæresim illam odium, ejusque pro Athanasio suffragium, quamdiu scilicet libere, arbitrioque suo agere licuit: nam quæ tormentorum vi præter priorem sententiam eliciuntur, ea non reformidantium, sed vexantium sunt placita (a).

Hieronymus duobus in locis factum attingit, in Chronico scilicet et in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis: ac primo hæc ait: Liberio in exsilium ob fidem truso, omnes juraverunt (Romani clerici) ut nullum alium susciperent; verum cum Felix ab Ariani fuisset in sacerdotium substitutus, plurimi perjuraverunt, et post annum cum Felice ejecti sunt, quia Liberius tædio victus exsilii, et in hæretica pravitate subscribens Romam quasi victor ingreditur (b). Posteriori loco: Fortunatianum Aquileiensem detestabilem haberi asserit, quod Liberium Romanæ urbis episcopum pro fide in exsilium pergentem, primus sollicitavit, ac fregit, et ad subscriptionem hæreseos compulit (c).

Hilarius etiam Libertii lapsum bis memorat: primo contra Constantium, ubi hæc ait: Vertisti deinde usque ad Romam bellum tuum, eripuisti illinc episcopum: Et, oh te miserum! qui nescio utrum majore impietate relegaveris, quam remiseris (d). Tum deinde in fragmentis, quo loco Romanum hunc pontificem susceptam a se Sirmiensem fidem scribentem, apostatam vocat, atque anathemati dat, verba non affero, quæ inferius opportuniori loco recitanda a me sunt.

Si itaque Liberius hæresi subscripsisse dicitur, secundæ tantum Sirmiensi formulæ subscripsisse videri potest; nam prior quæ in concilio contra Photinum convocato promulgata fuerat, Hilario ipsi

catholica visa est, et sancta in libro de Synodis: atque hæc una est ratio, ob quam, ut heterodoxos præteream, ex nostris nonnulli in hanc iverunt sententiam.

§ II. — Hilarii testimonia late expenduntur, pro constituenda Sirmiensi fide a Liberio suscepta. Nullam in Sirmiensi urbe haberi potuisse Arianorum synodum anno 349 secus ac nonnulli censent.

Cæterum Sirmiensem fidem, quam Liberius suscipit, aliam non esse ab ea, quæ a concilio contra Photinum promulgata fuerat, manifesto probat Hilarius ipse, quem propterea miror minime hactenus attente lectum. Agit ille prolixius de Sirmiensi hoc Arianorum concilio, ejusque, quam Orientales sibi proposuerant, duplici convocandi causa: prima scilicet, ut ea occasione de Photino data Sardicensis catholicæ synodi, quæ Marcellum, Photini magistrum, et Athanasium innocentes pronuntiaverat, decreta convellerent: altera vero eaque gravior, ut Photinianæ hæreseos prætexta novam promulgarent fidei ecthesim, qua per cuniculos Nicænum dogma destruerent. Ecthesim illam deinde recitat, fraudulentam, hæreticam, et verbis blandientibus veneno interiore prægnantem vocat, ac ita comparatam, ut uno eodemque contextu, Photinum ejiceret, Athanasium reum ageret, et fidem Nicænam everteret. Eam etiam cum Nicæna fide comparat, ut hac ipsa alterius falsitatem demonstret, atque hæc ait: Nam quæ apud Nicæam ordinata est, plena atque perfecta est, et omnibus undique quibus adrepere hæretici solent, aditibus observatis, inviolabili inter Patrem et Filium æternæ unitatis soliditate connectitur: hæc vero simplicitate blanditur, primum asserens nos ita credere, quod absit a quopiam: cæterum Occidentalium fides, Evangelicis constituta doctrinis, Patrem in Filio, Filium confitetur in Patre, Patrem ingenitum, Filium substantiæ æternitatis æternum, id est ut Patrem semper, ita et Filium semper in Patre, et natum de Deo esse, et in eo semper, de quo est, esse: at vero hæc perfidia, non fides, Deum ex Deo dicens, et primogenitum commendans, et Trinitatis nomen instituens, virus suum sub modestia religiosæ moderationis occultat. Post hæc ad Athanasium venit, atque eum ejusdem Nicænae fidei auctorem, ac vindicem acerrimum laudat. ob eamque causam ab Ariani, falsis accusationibus vexatum, a Sardicensi vero synodo absolutum probat, productis ejusdem synodi, ac pluribus a Liberio scriptis ante exsilium litteris (e). At illum postremo hæc omnia, quæ ante exsilium vel gesserat, vel promiserat, in exilio positum fluxa fecisse dolet, atque hoc ut evincat, recitat illam ad Orientales, et alteram ad Ursacium et Valentem ab eo scriptam epistolam.

Ejus igitur ad Orientales epistolæ, ac illi adjecta Hilarii verba recitanda nunc a me sunt, quæ rem

(a) N. 41.

(b) Ad Olymp. 282.

(c) De S. E., cap. 97.

(d) Cap. 11.

(e) Fragm. 2, 4, 5, 6.

desiniunt : ait itaque Liberius, *ut sciatis me vera fide A et coepiscopis nostris, Valente, Ursacio et Germinio. loqui, Dominus, et frater meus communis Demophilus, qui dignatus est pro sua benevolentia fidem vestram et catholicam exponere, quæ Sirmii a pluribus fratribus et coepiscopis nostris tractata, exposita et suscepta est* : ad ea vero Hilarius illico hæc adnotat : *Hæc est perfidia Ariana (a)*. Sirmiensem itaque, quam Liberius susceperat fidem, Hilarius, ut vides *perfidiam* vocat : at quæ *perfidia* hoc loco Hilario est, Sirmiensis una, ut vidimus, contra Photinum fides est ; hanc enim ille exsecratur, hanc cum Nicæna comparat, hanc ipsam Liberio exprobat ; eam itaque Liberius susceperat, Hilario teste. Ad hæc igitur minime advertit animum, qui prior Hilarii fragmenta in lucem protulit, vir doctissimus Nicolaus Faber, et si qui sunt alii, qui iis Hilarii verbis, secundam exprimi Sirmiensem formulam putant : an vero ille eam designare hoc loco potuit, de qua neque cum hæc scriberet, neque toto fragmentorum opere, aut agere unquam, aut ne cogitare quidem visus est ? Verum nec optimam, ut mihi videtur, ejus pontificis ab hæresi extricandi rationem ineunt, qui eas Hilarii interjectas annotationes, pro adscitiliis, adulterinis, atque aliena manu insertis habent ; siquidem cum illæ ad Sirmiensem, quam hic pontifex susceperat fidem, nos quasi manu ducant, causam hanc pro eo potius conficere videantur. Cur vero idem Hilarius Sirmiensem contra Photinum fidem, quam in libro de Synodis catholicam censuit, *Arianam perfidiam* hic vocet, dicam alibi : nunc enim rem hanc aliis argumentis confirmare pergo.

§ III. — Item Hilarii testimonia extenduntur pro constituenda *Sirmiensi fide* a Liberio suscepta.

Ex eadem igitur epistola, fidem illam præterea a pluribus fratribus et coepiscopis tractatam, et expositam fuisse intelligimus. Hoc ipsum Hilarius confirmat, episcopos duos supra viginti enumerans huic conscribendæ præsentibus. *PERFIDIAM autem apud Sirmium descriptam, quam dicit Liberius catholicam a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt : Narcissus, Theodorus, Basilus, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, Ursacius, Valens, Evagrius, Hyrenius, Exuperantius, Terentianus, Barsus, Gaudentius, Macedonius, Marcus, Aetius, Julius, Severinus, Simplicius et Junior, omnes hæretici.* Mss. codices a Baronio memorati alios etiam adfuisse indicant, at Sirmiensem secundam formulam tres duntaxat episcopos Ursacium scilicet, Valentem, et Germinium ; si vero Potanium et Hosium addere placet, ad summum quinque conscripsisse constat : Hilarius profecto eos duntaxat ubique exprimit, neque unquam plures : hoc ipsum præterea eadem formula his verbis indicat : *Cum nonnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt et discussa, præsentibus sanctissimis fratribus*

Hanc itaque nec Hilarius eo loco exprimit, nec a Liberio susceptam exsecrari potuit, sed alteram.

Deinde, si recte advertas, fidei quam Liberius susceperat conscribendæ, neque Hosium, neque Potanium, neque Germinium præsentibus fuisse Hilarius ait. Cur vero eos reticisset, si secundam Sirmiensem formulam eo loco exagitaret, quam alibi ab iis conscriptam ait ? Aliam itaque tunc designaverit, necesse est, Sirmiensem scilicet editam contra Photinum, cui nullus ex iis adfuit : contra vero Sirmiensi, quam Liberius susceperat, perfidiæ conscribendæ, *Theodorum, Basilium, et Eudoxium*, idem Hilarius adfuisse asserit : at, si de Sirmiensi secunda formula hæc intelligas, falsissima sunt ; siquidem prior jam obierat, alii vero duo longe aberant : hæc manifesto constant ex Theodoro, Sozomeno, et Epiphanio, quos lector consulere ipse poterit (b), ac Petavio præterea in dissertationibus de Sirmiensi synodo contra Photinum. Hoc ipsum de Narcisso et Cecropio affirmari forte posset : hunc enim inter eos legimus, quos Georgius Laodicensis epistola sua excitabat, ut fidei, Eudoxii, et Aetii fraude pereunti mature succurreret (c). Alter vero in sede sua tranquillam agebat vitam, cum Basilii Ancyranæ opera, ac Imperatoris jussu hæreticos illos Antiochia pulsos fuisse intellexit (d). Fides illa postremo, quam pontifex probaverat, ac Hilarius *perfidiam* vocat, ab *Orientalibus* conscripta fuerat, qui Sirmium accesserant Photini dejiciendi specie, at revera, ut Athanasium iterum sede pellerent, ac Nicænam fidem convellerent. At Sirmiensis secunda formula solis Occidentalibus ortum debet : hinc Eudoxius statim ac illam ab Hosio probatam fuisse intellexit, Ursacio et Valenti gratias egit, quod eorum ministerio Occidentales recte sentire cœperant (e). Eam itaque Hilarius, nec iis verbis exprimit, nec in mente habuisse videri potest.

Unum video, quod forte opponi possit, esse scilicet, præter illam quæ Photinum dejecit, ac sede expulit, aliam Sirmiensem synodum anno 349 congregatam, a Petavio et Constantio memoratam, quamquam Petavio Occidentalium Catholicorum, Constantio vero, ac nupero ecclesiasticorum auctorum Historiæ Scriptori, Arianorum Orientalium sit : Ejus igitur esse scriptum hoc de fide decretum, quod Hilarius recitat his verbis expressum : *Profitemur enim ita : Unum quidem ingenitum esse Deum Patrem, et unum unicum ejus Filium, Deum ex Deo, lumen ex lumine primogenitum omnis Creaturæ, et tertium addentes Spiritum sanctum (f)*. Proindeque illam quam Liberius suscepit, fidem conscriptam ab hac synodo esse, atque ab iis episcopis, quos ille exprimit. Profecto, quod attinet ad hoc Sirmiense concilium, Petavio magnos adversarios habet : verum quidquid de hac

(a) Apud Coust. epist. 11, et Hilar. fragm. 6, n. 4, 5.

(b) Vid. Theodor., lib. II, cap. 13 ; Sozom., lib. IV, cap. 13 ; Epiph., hæc. 75.

(c) Sozom., lib. IV, cap. 13.

(d) Philost., lib. VIII, cap. 10.

(e) Sozom., lib. IV, cap. 13.

(f) Hilar. fragm. 2, n. 21.

lite sit, quam non facio meam; quod confidenter assero, illud est, nullum Sirmii coactum videri posse Orientalium Arianorum concilium anno illo, atque ante Constantis obitum. An vero imperator ille in Urbe imperii sui, ac suis pene sub oculis (a) passus umquam fuerit cogi synodum, qua Nicæna fides, cuius fuerat perpetuo tenax, evertetur, atque Athanasius sibi carus, ac suam in tutelam merito receptus, sede iterum exturbaretur, idque ab episcopis sub Constantii ditione positus, quorum præterea fraudes, animumque a se aversum noverat? An hoc eorum temporum politiæ tum civili, tum etiam ecclesiasticæ consonum? At enim verba illa, quæ Hilarius recitat, frustra quæras in Sirmiensi, a qua Photinus funditus eversus et dejectus est, synodo. Hoc vero ego nego: siquidem, si animum bene advertas, Hilarium sententias potius compendio exscripsisse, quam verba ipsa, quarum tamen partem aliquam retinet, referre voluisse dices.

Cæterum nullum Sirmii esse potuisse Arianorum Orientalium, ejusque anni concilium, Athanasius et Hilarius apertissime probant. Narrat ille, in historia Arianorum ad Monachos (b), pacem illam summam ac concordiam quæ Ecclesiam universam exceperat ac complexa fuerat, cum sedi suæ restitutus fuisset. Tum vero cur disrupta illa, ac turbæ illæ gravissimæ, quæ deinceps illam vexarunt, iterum exortæ, hanc affert causam: *Hæc cum audirent, et conspicerent sententiæ Eusebianæ hæreseosque successores Leonitius, Georgius, Acacius, Theodorus, Narcissus, qui in synodo (Sardicensi) depositi exauctoratique erant, magno pudore suffundebantur. Deinde cum viderent tantum cum Athanasio animorum consensum, et pacem agitari, metu invidiaque anxii fuere, et quod tot episcopi cum Athanasio communionem foverent, et quod formidarent, ut quos ipsi deciperant, a se deficerent, et huic unanimi, communionique sese adjungerent, neve quod futurum videbatur, de eorum hæresi ubique famosa triumphus ageretur.* Constantium itaque una omnes adivisse, atque illum contra Magnentium properantem adversus Athanasium ira iterum inflammasse scribit, idque malorum omnium quæ deinde secuta sunt, initium fuit. Hilarius autem, ut quæ tunc agitaverant consilia effectui darent, Sirmii illos convenisse, asserit (c) *homines mente calidos, ingenio subtiles, militia pertinaces, occasionem revolvendi ejus, quod Athanasii absolute dissolutione fuerat, iudicii quæsisisse, scribens, ut mortuam de Athanasio ipso tum tempore quæstionem, et veritatis iudicio conspultam, in publicam recordationem nova Photini causa excitaret.* Fidem præterea illam, cuius pauca verba attuli, tunc illos condidisse ait, quam hæreticam, fraudulentam, verbis blandientibus veneno interiore suffusam ac postremo perfidiam vocat, ut cum secu-

ritas legentium atque indoctorum simplicitas tam molibus principiis intercepta esset, uno eodemque subscriptionis elicitæ assensu, in Photini animadversionem, in Athanasii reatum, in damnationem fidei catholicæ transiretur. Hic igitur Sirmiensis hujus adversus Photinum concilii scopus. Acta vero res hæc Athanasio sedi suæ jam restituto, ac Constante Magnentii fraude extincto: si itaque Athanasius anno 349 exeunte Alexandriam redire vix potuit, ut viri celebres censent, ac nuper oppido demonstravit vir cl. P. Thomas Mamachus Casanatensis theologus, de Ratione Temporum Athanasianorum epist. 1 et 3; si Constans imperator, Januario ineunte, Sergio et Nigriniano cons., periit, si ab uno illo eodemque Sirmiensi concilio id actum, ut una subscriptione in Photini animadversionem, in Athanasii tunc in sua Ecclesia pacifice agentis reatum, atque in fidei Nicænae damnationem ire omnes possent; aliud quæras tempus atque annum necesse est, iis profecto agendis accommodatum, quam qui viris illis eruditus visus est.

§ IV. — Agitur de hæresi Demophilii Berœæ in Thracia episcopi, eumque Semiarianum perpetuo fuisse probatur, atque acerrimum Arianorum adversarium: an concilio Ariminensi hic adfuerit?

Postremo Sirmiensem a se susceptam fidem, antea sibi a Demophilo expositam fuisse Liberius asserit; quod ne mirum videri possit, Hilarius facit, qui Occidentales præter unam Nicænam, reliquas omnes scriptas fides magno Dei beneficio ignorasse scribit (d). Inquirendum igitur nunc est, an Demophilus Arianus, an Semiarianus esset, cum Liberius Berœæ exsularet, ac utram hæresim tum eo tempore, tum etiam deinceps professus sit.

Illum itaque cum Eudoxio, Martirio ac Macedonio *Μακρόστιχον* formulam ad Occidentales attulisse legitimus, atque e Mediolanensi concilio iratis animis cum sociis exivisse, quod Arii sententiam hæreticam damnare noluerant (e). At eam formulam, si qui attulerant, sincere profitebantur, Orthodoxi specie saltem videri poterant; siquidem illos qui dicunt *Filium ex eo quod non erat, aut ex alia substantia, non autem ex Deo, aut tempus aliquando, aut sæculum fuisse, cum non exstaret, pro alienis habebant a sancta et catholica Ecclesia* (f). Eudoxium saltem ex Arianorum sententia ad eos, qui homœusium asseriebant, lectis Asterii libris transiisse, ac postremo ad Anomæos revocatum Philostorgius scribit (g). Omnes præterea concilio Sirmiensi contra Photinum adfuerunt, atque unam omnes idcirco fidem professi sunt, si non aliam voce asseruerunt, aliam mente sententiam retinuerunt. Ab ejusdem concilii tempore ad Sirmiensem usque secundam formulam, nullam aliam palam saltem, inter hæreticos invecram sententiam fuisse sci-

(a) Constantem, 27 Maii, Limenio et Catalino cons., Sirmii et in Illyrico egisse, ex Chronol. Cod. Theod. ac ex Libanio orat. 3, Tillemontius probat art. 13.

(b) Cap. 28 cum seqq.

(c) Frag. 2, n. 21.

(d) De Syn. cap. 63.

(e) Liberius in epist. ad Constant. apud Coust. epist. 4.

(f) Socr. lib. II, cap. 19.

(g) Lib. IV, cap. 4.

mus : prodiit primis, ut ego puto, anni 358 mensibus ea blasphemiam per Ursacium, Valentem, et Germinium; at Demophilum ipsum iis sese aliquando junxisse nusquam legimus, sive cum ea conscripta est, sive cum aliorum aliquot episcoporum numero, et consensu, aucta deinceps fuit.

Ob turbas deinde ortas, anno insequenti Ariminensis synodus coacta est: huic, si Socrati, ac Sozomeno credimus (a), Demophilus adfuit cum Ursacio, Valente, Germinio, et Caio, atque iis in Patrum consensu tertiam proponentibus Sirmiensem formulam succenturiatus est, tum ob eam causam cum sociis anathemate damnatus. Socrates ac Sozomenus hæc hauserunt ex Athanasio (b), quem tamen magnum ac sanctissimum præsullem vereor ne memoria deseruerit in libro de Synodis, ut eum deseruit in epistola ad Afros, ubi Eudoxium quoque inter eos recenset, qui Ariminensi synodo adfuerant, ac depositi sunt: nam Beroeensis episcopus, qui Orientalibus accensebatur, nec adesse illi concilio potuit, nec præterea deponi, siquidem Constantius Occidentales Arimini collectos superbe vetuerat, ne quid omnino contra Orientales episcopos statuerent; hæc vero est ratio, cur ejus concilii, quæ supersunt acta, ac synodice epistolæ, quarum auctoritas potiori habenda in pretio est, *Ursacium, Valentem, Germinium, Caium et Auxentium*, Arianos tunc synodo præsentem memorant dumtaxat, et inter depositos referunt, Demophili vero nomen nusquam exprimunt: qui enim absentem ac longe ab eo loco positum memorare potuissent?

Actis iisdem auctoritas accedit ex testimonio Hilarii, qui in tractatu contra Auxentium, eos omnes inter Arianos hæredes numerat, hunc vero silentio præterit (c); atque hunc etiam omittunt Marcellinus et Faustinus presbyteri, cum Arianos alios recensent, qui Ariminensi eidem concilio præsentem fuerunt. Quid vero præterea, quod decem illi episcopi, qui ad Imperatorem confecta synodo legati fuerant, ac Nicææ in Thracia prævaricati deinde sunt, cum priora concilii acta rescinderent, ac communionem Ursacio, Valenti, Germinio, et Caio nominatim restituerent, eundem Demophilum alto silentio præterierunt? An vero gravius ille peccaverat, ut omnino venia apud ignaros illos episcopos indignus esse censeretur? Certum itaque ratumque sit Demophilum Ariminensi concilio non adfuisse. Quæritamen hoc loco posset, cur nulla in Seleuciensi etiam synodo, cui imperator Orientales omnes adesse iusserat, ejusdem mentio sit? An forte ab iis turbis abesse maluit? An potius inter illos centum et quinque Homæusianos ab Hilario (d) memoratos, sed fugitans jurgiorum fuit? Utrumque fieri facile potuit, siquidem Basilius Magnus sic illum animo affectum

scribit: *Constantinopolis dudum habet Demophilum, ac de illo quidem simulacrum quoddam rectæ fidei, et pietatis ab omnibus advenientibus summo consensu jactatur; adeo ut etiam dissidentes civitatis partes coælerint in unum, atque ex vicinis nonnulli episcopi conjunctionem amplexi sint (e).*

Sed cur argumentis utimur in re manifesta non necessariis? Nam quæ Demophili sententia fuerit, intelligimus ex fragmento quodam, quod ex ejus commentariis Philostorgius excepit, Suidas autem servavit, et ad nos transmisit. Ait itaque: *Filius solius Patris voluntate genitus est, sine tempore, et sine medio, ut jussorum Patris minister sit et famulus (f)*, in ministerio dispensationis ac redemptionis scilicet, ut videtur iis explicare, quæ subsequuntur verbis: hæc enim, si conferas cum proluxa Antiochena formula, seu cum Sirmiensi contra Photinum synodo (g), unam eandemque sententiam utrobique expressam videas, Filium scilicet genitum sola voluntate Patris, sine tempore, sine medio, ut Patri obsequeretur ac minister esset, Patrem vero non substantia tantum, sed et auctoritate Patrem, quam porro auctoritatem sic explicavit Hilarius, ut nihil æqualitati detraheret, quia pietatis subjectio non est essentiæ diminutio, nec religionis officium degenerem fecit naturam (h). Hinc idem Philostorgius Demophilum ipsum, ut solet omnes a sua secta alienos, carpit, quod lutulentus flueret, quod omnia atque ecclesiastica potissimum dogmata confunderet, misceretque, ac denique, quod *Eunomianis gravissime infensus gravissimis eos malis affecerit (i)*. Hoc vero testimonium, cum apertissimum et decretorium sit, nemo jure dubitaverit, quin Demophilus Semiarianus perpetuo fuerit, ac quin præterea illam, quam sincere profitebatur, fidem Liberio exsulis exposuerit.

§ V. — Quo anno ac mense Sirmiensi blasphemiam conscripta, et in Gallias missa videri possit? Variæ ea de re sententiæ: Hilarius affertur, et explicatur, ejusque testimonio controversia definitur.

Hoc etiam mihi proposui, ut perscrutarer diligentius, quo anno et tempore Sirmiensi hæc blasphemiam scripta videri possit, ac quis deinde exitus, fructusque ejus fuerit; siquidem his etiam fiet, ut eorum temporum historiæ aliquid lucis accedat.

Plerisque itaque placet anno 357 malis artibus in lucem obrusam; at vix est, qui aliquam suæ opinionis rationem proferat, præter Petrum Coustantium, qui Hilarii auctoritate utitur ad Gallicanos episcopos, qui eam damnaverant, hæc scribentis: *Vicistis enim, Fratres, cum ingenti fidei gratulatione, et geminam habuit illarum conscientiarum vestrarum honor gloriam, de integritate scilicet conscientiarum, et de exempli auctoritate. Nam fidei vestrarum imperturbatæ fama quosdam Orientalium episcopos sero jam commovit ad aliquem*

(a) Lib. 11, cap. 37; lib. 14, cap. 18.

(b) Lib. de Syn. cap. 9, epist. ad cap. 3.

(c) Lib. contr. Aux. cap. 6.

(d) Contr. Const. n. 12.

(e) Tom. III, ep. 48.

(f) Apud Vales. H. E., tom. III, p. 558.

(g) Can. 1, 3, 25, 27; Ancyr. conc. can. 17, 18.

(h) De Syn. cap. 79.

(i) Lib. 14, cap. 9.

pudorem nutritæ hæreseos, et nuditis iis, quæ apud Sirmium conscripta impiissime fuerant, irreligiosorum audaciæ quibusdam decretis contradixerunt (a). Decreta, quæ Hilarius memorat, illa sunt, quæ Ancyranæ synodus promulgaverat. Hinc ait idem Constantius: *Ex Hilarii verbis ea inter hæc, Gallicanam scilicet, et Ancyranam synodum debet intercedere temporis mora, ut commode poterit illius formula in Gallias deportari, deinde Gallicanorum episcoporum convocari synodus, hujus decreta in Asiam ad Hilarium, et ab Hilario ad Orientales perferri, qui Gallorum exemplo excitati Ancyranam synodum coegerint* (b). Non unus tamen est Constantius, qui hæc in Gallicanos episcopos gloriam conferat, siquidem Tillemontius sic Hilarium intelligit, ut Orientales episcopos Ancyranam illam synodum coegisse velit, postquam eam blasphemiam in Galliis proscriptam fuisse intellexerant. Cæterum quin Gallicani eorum temporum episcopi, sanctissimi profecto ac doctissimi fuerint, et a Deo concessi, ut fidem tuerentur, nemo negaverit: ego etiam concedo libenter plures fuisse hoc eodem sæculo, ac esse nunc etiam D. O. M. beneficio, qui tantorum Patrum filii et hæredes gloriam auxerint; at forte non ea est Hilarii hoc loco mens, quam Tillemontius et Constantius putant: neque enim ille Gallicanos episcopos laudat, quod in revocanda et damnanda Sirmiensi hac formula, exemplo suo Orientalibus auctores fuerint, ut enim, mox dicam, ex Hilario ipso hoc falsum fuisse constat: sed quod ii servatæ perpetuo rectæ fidei fama effecerant, ut Orientales nutritæ a se hæreseos aliquando puderet: quæ profecto constans fama ut facile per Orientem diu antea spargi, atque ad earum provinciarum episcopos ferri potuit, ita etiam diu antea eos ipsos ad pudorem nutritæ hæreseos permovisse debuerat, quem tamen palam fecerunt dumtaxat, cum captata Eudoxianæ blasphemiam occasione, editis Ancyranis definitionibus, hæreseos infamiam alienam a se facere visi sunt. Hinc vero fit, ut ratio, ob quam Constantius illam retulit ad annum 357 nondum profectum, haud satis solida videri possit.

Qui vero illam anno 358 conscriptam putant, hoc potissimum fundamento nituntur, quod Constantius, qui huic conscribendæ adfuit, quamquam anno 357 exeunte Maio, Roma digressus sit, ut in Illyricum festinaret, tamen nec Italiam reli-

Quadis et Sarmatis redeunt; tum hæc addit: *Ita contigit, ut cum ego dimicasset, ille solum iter fecisset, et cum Istri accolis pacifice collocatus esset, non ego, sed ille triumpharet* (d). Nunc vero cum prælium Argentinense, ab anno 357 removeri haud possit, atque anno illo per Illyricum Constantius iter fecerit, nihil impedit quominus Sirmium commode accedere, ac conscribendæ formulæ adesse potuerit. Neque vero opus est, quod nonnulli faciunt, ut imperatorem invitam ac defatigatum ex Illyrico iterum revocemus Mediolanum, Decembri mense, quæ leges in ea Urbe datas legimus, atque eum deinde 18 ejusdem die, Sirmii rursus statuam vacantem publicationi aliarum legum (e). Facile enim illum ab hoc incommode liberamus, si cum Reinesio (f) librorum imperitia factum dicamus, ut *Medianæ* aut compendio scriptæ, aut exscriptorum imperitia *Mediolanum* successerit. Erat enim *Mediana* locus, sive imperatorum recessus, tertio a Naïso lapide, imperii Valentinianum inter et Valentem divisione celebris. Hanc vero correctionem facilius etiam probaturus erit, qui secum reputet, habita itineris ac mansionum ratione vix fieri potuisse, ut imperator, qui 6 et 7 Decembris Mediolani agebat, 18 ejusdem mensis die, publicandis in Sirmiensi urbe legibus vacaret. Quod si lex 14 de Episcop., quæ Felici Romano episcopo inscribitur, non *Mediolani*, sed *Medianæ* data est, Liberius exeunte anno 357 nondum Berœa discesserat, ac pristinam constantiam dimiserat, siquidem eum pontificem, statim ac cedere visus est, ad imperatorem venisse, ab eoque *sedi suæ restitutum fuisse scimus*.

Cur itaque eorum, qui eam Sirmiensem formulam primo aut altero mense anni 358 scriptam putant, sententiam ego veriorum existimem, facit duplex Hilarii testimonium, alterum in Libro de Synodis, alterum in opere contra Constantium. Nam primo loco, cum Gallicanos episcopos de Ancyranæ synodi definitionibus certiores faceret, hæc ait: *Et hæc quidem, fratres charissimi, omnia quæ edita est fidei doctrina per paucos juxta universitatis modum Orientales, sub his 18 diebus quibus vos ingestam hæresim respuestis, emerit; cujus exponendæ ea fuit ratio, quod unius substantiæ silentium decernebatur* (g). Hisce itaque verbis, quæ profecto decretoria sunt, manifesto liquet, uno prope, eodemque tempore a Gallicanis et Ancyranis episcopis, anathema dictum eidem fuisse. Si vero id ab Ancyranis factum fuisse scimus sub festum Paschalis, quod incidit anno illo in duodecimam Aprilis, eodem etiam mense id a Gallicanis præstitum videri debet; quo argumenti genere Sirmionis utitur, ut synodum, quæ Sirmiensem eam blasphemiam damnatam a Gallis putat, eodem prope tempore collectam merito censeat. Quantum vero temporis spatium intercurrisse

(a) De Syn. n. 3.

(b) Adnot. ad Hilari. de Syn., cap. 11.

(c) Cod. Theod. l. 5 de Malef., et l. 14 de Episc., et l. 9 de Curs. pub.

(d) Orat. ad Athen. p. 279, edit. Spanh.

(e) L. 3 de Erog. mil. et l. 27 de Appel.

(f) Epist. 27, p. 114.

(g) De Syn., n. 28.

potuit, ut impia hæc formula a loco, ubi scripta est, in Gallias deferri posset? Nam statim ac ea accepta, et significata est, Hilarius damnatam fuisse indicat: (a) An vero mensis unius spatium minime sufficiens fuerit, Ursacio potissimum et Valente admittentibus, ut ea quam citissime transmitteret? Itaque extra primum sut alterum anni ejusdem mensem collocari vix poterit.

Alterum Hilarii testimonium, h.æc ejus ad Constantium verba suppeditant: *Incerto enim doctrinarum vento vagamur... Jam vero proximi anni fides, quid jam de immutatione non habet? Primum, quæ homanarium decernit taceri. Sequens rursus, quæ homanarium decernit et prædicat. Tertium, quæ Usiam simpliciter a Patribus præsumptam per indulgentiam excusat. Postremum, quæ non excusat, sed damnat* (b). Scribebat ille Constantinopoli positus, anno 359 jam prope exeunte, aut altero jam ineunte. Huic vero proximus unus est, qui præcesserat, annus: hic igitur Sirmiensi blasphemiam, ac quæ huic contrariæ est, Ancyranæ ecthesi ortum dederat; quas deinde formulas haud multo post Sirmiensi tertia, quæ usiam excusat, ac deinde Seleuciensis Acaciorum, quæ deinde nova appendice Constantinopoli ab iis donata est, ac usiam aperte damnat, subæcutæ sunt.

Monstrum itaque hoc, quin statim ac in lucem prodit, in Gallias missum fuerit, dubitare nos haud sinunt Hilarius et Phoebadius. At cum Hilarius, non a synodo, quæ nulla fuerat, non ab episcopis, sed tantum ex Oppido Sirmiensi missum dicat, non obscure viam indicat, qua missum fuerat. Ursacius igitur et Valens, rerum domini cum essent, Magistriani seu publici cursoris opera usi sunt, eo consilio, ut celerrime ferri posset, ac præterea ut imperatoris nomen et jussionem præ se ferret, quo facilius reciperetur: Magistrianos enim ad magna principum perferenda mandata electos Gothofredus observat, atque his uti in rebus Ecclesiæ perturbandis, Constantio haud insuetum fuisse, ex Theodoro colligimus (c). Hoc vero est, quod idem Hilarius alio loco, atque his verbis apertius explicat: *Antea in obscuro atque in angulis Dominus Christus, Dei esse secundum naturam filius negabatur, et essentiæ inops paternæ, accepisse cum aliis Creaturis de non exstantibus prædicabatur. At vero nunc PUBLICÆ AUCTORITATIS PROFESSIONE hæresis prorumpens, id quod antea furtim* (d) *nuntiabat, nunc non clam victrix gloriabatur: tum deinde Ursacium et Valentem veluti impietatis hujus auctores arguens, fefellerunt, ait, ignorantem regem, ut istius modi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret et credendi formam Ecclesiis nondum regeneratus exponeret; hinc enim colligis uno omnia imperatoris nomine tunc peracta fuisse. Hac eadem illi fraude, quæ male cecidit, usi fuerant latrociniali in Mediolanensi synodo*

anno 355 congregata. Nam metu plebis propria picula non ausi proferre, epistolam sub imperatoris nomine miserunt, omni pravitate refertam, eo consilio, ut si ea æquis auribus populus reciperet, PUBLICA AUCTORITATE cupita referrent: sin aliter fuisset excepta, omnis invidia esset in rege, et ipsa etiam venialis, quia etiam tum catechumenus sacramentum fidei merito videretur potuisse nasci (d). Ex hoc autem Severi loco intelligis etiam, quid Hilario sit, *publicæ auctoritatis professio*.

Sed et alia est causa, cur ea formula non synodi, aut episcoporum, sed uno tantum imperatoris nomine missa videri oporteat. Si enim Hosium excipias, ceteri quatuor, quos Hilarius illius auctores fuisse asserit, extra Ecclesiæ communionem fuerant: hoc saltem de Ursacio et Valente Galli episcopi certo statuerant (e). Quamobrem omni cum orthodoxis episcopis interdicto per canones litterarum commercio, non erat cur illis consueto more ac de rebus ad fidem pertinentibus Ariani illi scriberent; unaque hæc supererat via, qua etiam usi sunt, ut formulam a Constantio mitti ac per magistratus promulgari curarent, quod aliquando a Constantio factum legimus. Siquidem cum de Athanasio agebatur, magistratibus scripserat, et multam demittaverat, nisi quis propriæ civitatis episcopum adversus illam subscribere coegisset (f). Quæ cum ita sint, paradoxa mihi videtur eorum sententia, qui Sirmiensem illam blasphemiam synodicam appellant, atque in synodo conditam aiunt, cum præterea nec episcoporum numerus rei tantæ delinquentæ necessarius adfuerit, nec synodice de more usi scriptæ, aut missæ fuerint, nec ii convocati, quibus accedendi jus erat: quamquam si fortuitum illum, ac quatuor, aut quinque episcoporum clandestinum congressum synodi nomine, editamque ab eo formulam synodicam appellare volueris, minime repugnarem, eo tamen sensu, quo Sardicense concilium scripsit *Arianos venientes Sardicam* per singula loca *synodos* fecisse inter se, et pactiones eum interminationibus, ut omnino venientes Sardicam ad iudicium non accederent, neque in unum eum sancta synodo convenirent, ea voce peculiarem, clandestinosque eorum conventus exprimens (g).

Sed ut ad institutum redeam, quamquam hæc ab eo minime prorsus extranea sint, statim ac formula hæc Gallis episcopis nuntiata ac significata est, palam rejecta, palam damnata fuit: an vero collecta synodo, ut Sirmondus censet, an vero circumventibus episcoporum litteris, ut feri etiam potuit, nihil interest quærere. Nunc vero, quo recidat oratio, vide: si eam anno 357 scriptam asseris, si Constantii auctoritate promulgatam ac suffultam vides, cur nihil actum ab illo interea fuit contra repugnantes

(a) De Syn., n. 2.

(b) Lib. II adv. Const. n. 5.

(c) H. E. I. n. cap. 3.

(d) Sever. Hist., lib. II, n. 460.

(e) Hist. de Syn., n. 2, et Contr. Const. n. 2.

(f) Athan. ad solit. p. 329.

(g) Ex interpretatione Hilarii fragm. n. 7 græce apud Athanasium: *καὶ Ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν κατὰ τοὺς συνόδους ἐποιούνοτο πρὸς ἑαυτοὺς*.

episcopos? Hilarius profecto Ursacio et Valenti exprobrat, quod ea promulgata, contradicentes episcopos ad exsilium coegerant. *Coegerunt enim nos, ait ille, ad voluntatem exsulandi, dum impietatis imponunt necessitatem (a).*

At viris illis ad omnem audaciam, crudelitatemque paratis, non consilium, non animus, sed tempus defuit. Nam confecta interea Ancyrana synodus est ineunte Aprili mense, quæ Sirmiensem blasphemiam sub Eudoxiana hæresi latentem confixerat. Legati qui ab illa ad Constantium fuerant, Basilius Ancyranus, Eleusius et Eustathius, ac Sirmium ineunte Maio commodo accedere potuerant, imperatorem a priori sententia depulerunt. Ursacius ipse, Valens ac Germinius Constantio obsequi, Sirmiensem formulam ejurare, atque Ancyranam ecclésiastice, quæ tunc promulgata est, profiteri coacti sunt. Hinc illis omnes nocendi nervi repente, ac præter omnem expectationem, succisi sunt. Rem narrat Hilarius, Socrates ac Sozomenus, qui consuli possunt. An non vides aperta omnia, et plana, ac quod Hilarius ait, Gallos et Ancyranos episcopos uno prope eodemque tempore impietatem illam damnasse, ut verissimum sit?

Sed pergamus rei, de qua agitur, lucem afferre. Quæri igitur potest, an ea formula sicut in Gallias, ita missa in Orientem fuerit, ac promulgata? Sic nonnulli putant: equidem haud facile concesserim, Ursacium, Valentem, Germinium et Potamium ejus auctores, Occidentales cum essent, ac cæterarum omnium Ecclesiarum consensu carerent, fidem proposuisse propriam Orientalibus, ut iis etiam communis esset, ac promulgasse, ut ab omnibus velut certum constitutumque dogma reciperetur. Hanc vero sententiam hæc, ni fallor, præterea confirmant. Primo quod Georgius Laodicensis in litteris, quæ in Ancyrana synodo recitatae sunt, unum tantum Aetium et Eudoxium hæresis tunc ortæ auctores dat. Secundo quod Basilius Ancyranus in encyclica ex synodo a se habita, scripta, tum eos perstringit dumtaxat, tum vero ex *Illyricorum nuntiis (b)* accepisse se scribit, perniciem illam latius serpere propagarique, ad instar fermenti: eam igitur non viderant Orientales, nec illa iis in locis vulgata de more fuerat. Tertio non ego disiteor, quin Eudoxio, qui recenter Antiochenæ sedi irrepserat, cognita fuerit: at uni Eudoxio significatam contendo, ac fa-

(a) De Syn. cap. 78.

(b) Οἱ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν ἀπαγγέλλουσιν.

(c) Sozomen. lib. iv, cap. 12.

(d) Sozom. lib. iv, cap. 13.

(e) Soz. lib. iv, cap. 14.

(f) Traité de la puissance ecclésiastique et temporelle, MCCCXXVII, p. 713.

(g) Ce n'est pas ici le lieu d'examiner quelle est cette formule de foi à laquelle il souscrivit; il nous suffit que les anciens aient assuré que la formule de foi à laquelle il souscrivit était hérétique, et qu'il approuva l'Arianisme . . . D'ailleurs la formule, qu'il avait souscrite dans son exil, lui avait été présentée par Démophile, arien; et elle était si fort arienne,

A miliaribus tantum Ursacii, Valentis, et Germinii litteris, quod eos non lateret, cujus esset animi vir pessimus, communemque sese habere cum illo causam: hinc ille unus gratias egit Ursacio ipsi, Valentis, ac Germinio, quod eorum *Ministerio Occidentales recte sentire cœperant*; Hosium eam blasphemiam profiteri coactum iis verbis exprimens: (c) atque ii, quibus rescribit, ut vides, tres sunt dumtaxat. Quarto Constantius hæresi per legatos, qui Ancyra venerant, indicata, tum novatores exsilio damnavit, Aetium, scilicet, Eudoxium ac socios, tum scriptis litteris Antiochenos monuit, ne promulgatam in *Encœniis fidem desererent*: atque ut Eudoxianam hæresim, *impiam, novam ac sero ex erroris barathro emergam* execrarentur (d). An vero ille tam impudens fuerit, ut hæc ageret, et scriberet, si ea formula probata antea a se fuerat, si per Orientem promulgata jussu suo ac encyclicis episcoporum litteris, ut reciperetur? At, inquires, potuit ea privatim ac familiaribus epistolis vulgari: quid vero hinc colliges? An eam propterea Demophilus certo viderat? An fidem præterea, quam fama tantum, ac incerta voce clanculum protusam acceperat, nec satis perspectam habebat, exponere Liberio potuit? Contra vero Ancyranæ definitiones, quibus Antiochena et Sirmiensis expositio expresse confirmata est, promulgatæ statim fuerant encyclicis de more litteris: Constantius præterea illas tunc obtinere solas jusserat (e). Vix igitur aliam ab ea, quæ tunc obtinebat, fidem Demophilus Liberio exposuisse potuit.

C Hæc autem cum ita se habeant, minime necesse est, ut diutius immorer in refellendo Dupinio, atque anonymo scriptore, qui Dupinium nobis iterum proposuit elapsis annis in Gallicam linguam conversum sub titulo *Tractatus de ecclesiastica et sæculari potestate (f)*. Qui primo Demophilum inter Anomæos confidenter collocat, deinde duplicem a Liberio signatam formulam somniat, alteram scilicet Berœæ, eamque Arianam totam, atque Anomæorum sententiæ conformatam, alteram vero Sirmii, eo nempe animo, consilioque, ut de priori illa Berœæ subscripta sese purgaret, vulgatamque quod Filium Patri dissimilem professus esset, famam dissiparet apud Basilium Ancyranum cæterosque Semiarianos, qui ad Constantium Sirmii agentem legati fuerant (g). Quæ enim dicta a me hactenus, et disputata sunt, ac quæ præterea rursus dicenda restant,

qu'à l'occasion de cette souscription, les Ariens dirent hautement que Libère avait reconnu par sa souscription que le Fils était dissemblable à son Père; ce qui obligea les Sémariens, quand Libère fut revenu à Sirmich, à l'engager à signer une profession de foi, dans laquelle il reconnoissait le Fils semblable à son Père. Car Libère signa deux fois: la première, dans son exil, une formule de foi tout à fait arienne, que Démophile lui présenta, et après il écrivit aux Orientaux . . . étant ensuite rappelé à Sirmich, les députés du concile d'Ancyre . . . l'obligèrent de signer un recueil des formules de foi, et de reconnaître que le Fils était semblable à son Père. C'est ainsi que Sozomène rapporte cette histoire, et sa relation est con-

aperte demonstrant, Dupinium, quæ numquam fuerunt, facta temere comminisci, falsisque ea testimoniis confirmare, ut fucuin, prout solet, lectori faciat.

§ VI. — Rei totius a Liberio gestæ series exponitur, ejusque ad Orientales, et ad Ursacium et Valentem literæ explicantur. Exposita rei tunc gestæ series confirmatur auctoritate Sozomeni, atque Acacii, aliorumque Constantinopoli congregatorum Arianorum testimonio non antea observato.

Quæ itaque hactenus dicta, et disputata a me sunt, cum quæ suscepta a Liberio fides fuerit, ostendunt, tum vero totam rerum gestarum seriem facile jam pervidendam offerunt. Basilium igitur, confecta Ancyranæ synodo, ac Paschalibus forte diebus, ad imperatorem profectus est Sirmii agentem; eoque, ut dixi, pervenire facile potuit ineunte Maio: res illum suas pari celeritate, ac felicitate confecisse ex Hilario et Sozomeno scimus: nam Sirmiensis blasphemiam abrogata et Antiochena in Encænii fides iterum confirmata est; Ursacius præterea et Valens ejusdem blasphemix auctores ignorantiam professi, revocarunt, quod fecerant, Antiochæ et Ancyranæ ecclésiæ subscribere coacti: Eudoxius et Aetius, aliique manifesti ejus impietatis sectatores exules facti: Basiliani denique victores universa loca peragrarunt, ut *homœusium* sive Ancyranam fidem, quæ eadem cum Sirmiensi est, confirmarent (a). Nullus itaque dubito, quin litteras quaquaversus illico spargi curaverint, quibus episcopi omnes per Orientem, atque ii potissimum, qui Sirmiensem fidem profitebantur, ea de re certiores fierent, quos inter Demophilus merito numerandus est, quia non longe aberat, ac Sirmiensi eidem fidei describendæ adfuerat, eamque ut vidimus, cum Semiarianis palam profitebatur. Hæc vero omnia cum ille Liberio præsens narrasset, atque explicasset, obtinuit, ut ille exsilio fractus, et Urbis revisendæ cupidus, ad Orientales scriberet, qui in comitatu erant, et rerum apud imperatorem potiebantur, Basilium scilicet, ut Nicephorus explicat, ejusque socios (b). Nec vero sententiam hanc meam evertere videtur, quod idem pontifex Ursacio etiam, et Valenti scripserit, Sirmiensi ejus blasphemix auctoribus et assertoribus: cum enim istam tunc ii revocassent, et eandem cum Basilio, cæterisque Semiarianis fidem profiteri coacti fuissent, nulla erat aperta ratio cur idem pontifex, qui Orientalibus scripserat, eorum Occidentalium etiam, quorum magna erat apud Constantium gratia, ac eadem tunc cum cæteris fides, communionem refugere debuisset. Hinc vero intelligis,

cur in litteris ad Orientales scriptis, *fidem* sibi a *Demophilo* expositam se suscipere Liberius ait, hac vero de re nullum in aliis ad Ursacium ipsum, et Valentem et Germinium exaratis, verbum fecerit. Quis enim hinc non videat, cum idem Liberius eas litteras exararet, unam fuisse eorum omnium fidem, missamque proinde utramque epistolam, postquam Valens, Ursacius et Germinius Ancyranæ synodi definitionibus subscripserant, nullaque inter eos, et Orientales exterior in sententiis discordia esse videbatur?

Nunc vero videndum a nobis est, quid Liberius egerit, postquam Sirmium accessit. Athanasius et Hilarius, ut dixi, nihil profecto exprimunt, quod nos ejus rei dilucide scientes faciat. Socrates de hujus pontificis lapsu nihil omnino attingit; siquidem Rufinus, quem sequitur plerumque, hac de re nihil certi compertum se habuisse scribit (c). Unus itaque Sozomenus superest, qui gestæ tunc rei memoriam transmisit ad posteros, atque illam adeo descriptam accurate, ut omnem omnino pudorem exuisse oporteat, qui ejus hoc in facto auctoritatem sequi nolit. Illum itaque operæ pretium est ut audiamus.

Haud multo post Imperator ab urbe Roma Sirmium reversus, cum Occidentales episcopi legationem ad ipsum misissent, Liberium Beroga ad se accersivit: cumque adessent legati episcoporum Orientis, convocatis sacerdotibus, qui in comitatu erant, Liberium cœpit compellere, ut Filium Patris non esse consubstantialem profiteretur. Instabant autem, et imperatorem ad hoc impellebant, Basilium, Eustathius et Eleusius, qui præcipua apud ipsum auctoritate pollebant. Qui cum ea, quæ contra Paulum Samosatenum, et contra Photinum episcopum Sirmii decreta fuerant, ac præterea fidei formulam in dedicatione Antiochensis basilicæ editam, in unum tunc libellum conjecissent, perinde quasi quidam sub obtentu vocabuli consubstantialis propriam hæresim stabilire conarentur, effecerunt ut Liberius et Athanasius, Alexander, Severianus et Crescens Africæ episcopi ei formulæ consentirent. Consenserunt pariter Ursacius et Germinius episcopi Sirmii, et Valens Mursæ, et quotquot ex Orientis partibus aderant episcopi. Sed et confessionem a Liberio vicissim susceperunt, qua eos, qui Filium substantia et per omnia Patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesia pronuntiabat (d).... His per legatos Occidentalium confectis, imperator Romanam redeundi potestatem fecit. Scripserunt etiam episcopi, qui Sirmium convenerant ad Felicem, qui

forme aux anciens monuments dans les Fragments de S. Hilaire . . . Hæc exscripta ex Dissert. 5, § 3.

(a) Philost. lib. iv, cap. 9.

(b) Niceph. lib. ix, cap. 37.

(c) Lib. i, cap. 27.

(d) Hunc Sozomeni locum, nefarie tamen falsatum exscripsit Græculus ille, cujus exstat variis in bibliothecis rhapsodia quedam sub ementio *Photii patriarchæ* nomine, ac sub hoc titulo: *Συναγωγὰὶ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβῶς συνειλεγμέναι ἐκ τῶν συνοδικῶν, καὶ ιστορικῶν γραφῶν περὶ ἐπισκόπων, καὶ μητροπολιτῶν, καὶ λοιπῶν ἑτέρων ἀναρχαίων, Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.*

Ἐρώτησις.

Ἐν ποίοις φαίνονται πεπραχότες οἱ Ῥωμαῖοι παραλόγως;

Ἀπόκρισις.

Ἐπὶ Κωνσταντίου Λιβήριος ὁ Ῥώμης μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐπάνοδον, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκταθείσῃ πίστει ἰγγράφως συνήρπασεν· ἐν μέρει δὲ ὁμολογίαν παρ' αὐτοῦ ἔκομισσαντο βασιλεῖος τε ὁ Ἀγκύρας, καὶ Εὐσταθίου Σεβαστείας, ἔτιγε μὴν καὶ Ἐλευσεῖος ἀποκηρύττουσαν τοὺς μὴ κατὰ πάντα ἌΝΟΜΟΙΟΝ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγοντας, καὶ τῆς κοινωρίας δὲ αὐτῶν οὐ δίστατον.

tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat, et ad clerum ejusdem civitatis, ut Liberium suscipere, atque ambo apostolicam sedem gubernarent, et simul sacerdotio fungerentur absque ulla dissensione (a). Hæc Sozomenus: at quos Valesius, cujus interpretatione utor, Occidentalium legatos in medium statuit, equidem nullos fuisse puto: siquidem Græcum verbum *πρεσβύω*, tum eos exprimit, qui legati missi sunt, tum eos quandoque, qui pro alio deprecatores accedunt: hoc saltem sensu Langus Nicephori interpret ac Fronto Ducæus vocem illam acceperunt (b). Fortunatianum igitur Aquileiensem, quem Liberius cum litteris ad imperatorem miserat, hoc loco ego designatum intelligo, atque ipsos etiam Ursacium et Valentem, quos ille sibi devinxerat, cæterosque in comitatu tunc positos: neque enim brevis mora patiebatur, ut quos mitti per Vincentium Capuanum ex Campania idem pontifex optaverat, tunc adesse potuerint.

Vides itaque Liberium Basilii opera ab exsilio revocatum, postquam Sirmiensem fidem se recepisse scripserat: deinde vero, postquam eidem fidei cum Afris aliquot episcopis reipsa subscripsisset, Romam eundi, suamque recipiendam sedem potestate donatum. Cum autem ille, Anastasio teste, in non. Augusti Urbem ingressus sit, Sirmium accessisse debuit in Junio mense, rebusque eo jam labente confectis, Romano itineri se dedisse. Omnia vero, si sic accipias, sibi recte cohærent: nam clandestina Ursacii, et Valentis formula, Basilio instante, abrogatur, ac Sirmiensis contra Photinum ecthesis iterum promulgatur Maio nondum provento: Liberius non longe absens a Demophilo expositam suscipit idque Basilio Ancyrano, aliisque Orientalibus in comitatu positus denuntiat iis quas memoravi litteris. Ab exsilio itaque evocatur ad imperatorem, ac fidem, quam se suscepisse dixerat, scripto professus, ad sedem suam revertitur. Neque enim negaverit aliquis, quin hæc omnia trimestri spatio fieri commode potuerint.

Cæterum non unus Sozomenus hujusce rei testis est; siquidem non obscuro Acacii Cæsariensis testimonio confirmantur. Fuerat ille cum cæteris ex fæce Ariana, qui *Usiam* a fide rejiciendam statuerant, depositus in Seleuciensi synodo a Semiarianis *Usiæ* assertoribus: sed Acaciani paulo post fortiores, ut par referrent in atrocissimi Constantinopolitano conventu, Semiarianorum duces sedibus expulerunt: quod cum jure fecisse videri vellent, ubi de Basilio Ancyrano agunt, has cum nonnullis aliis expresse- runt causas, quod scilicet, *Illyriis, Italis et Afris dissidii, et tumultus causa exstitisset, et eorum quæ Ecclesiæ Romanæ contigerant, auctor fuerat* (c). Cur igitur Illyriis, Italis et Afris dissidii, et tumultus causa ille fuisse dicatur, ego minime inquiram,

(a) Lib. iv, cap. 15.

(b) Niceph. lib. ix, cap. 37.

(c) Sozom. lib. iv, cap. 24: *καὶ διαφωνίας καὶ ἀσέ- στωσ ἀίτιος ἐγένετο Ἰλλυροῖς, καὶ Ἰταλοῖς, καὶ Ἀφροῖς,*

quamquam inclinat animus, ut credam iis verbis exprimi studium illud, quo allaboraverat, ut iis in locis Ancyranæ definitiones reciperentur, atque Anomœi damnarentur. Quæro itaque, siquidem hoc ad institutum pertinet, quænam fuerant, quæ Ecclesiæ Romanæ haud pridem contigerant, atque eidem Basilio Acacius veluti auctori præcipuo, crimini vertit. Plerique rem, veluti in obscuro positam, intactam prætereunt; Tillemontius vero, cujus nihil diligentiam fugit, suspicatur hoc loco Felicis intrusionem indicari, atque ejus rei culpam in Basilium ab Acacio transferri (d). At cur Acacius Felicis ordinationem Basilio exprobrare potuit, cujus ipse Mediolani cum cæteris Arianis Constantium possideas (e), si Hieronymo credimus, auctor potissimum ac promotor fuerat? Ego vero miror, cur nullus unam illam, quæ sese sponte offert, veram causam attigerit, eorumque verborum vim aperte explicaverit: iis enim haud obscure expressas intelligimus seditiones illas, ac forte etiam cædes, quas Socrates, ac Sozomenus, et preces Marcellini et Faustini memorant, Romæ ortas et perpetratas, cum Felix, quem Acacius evexerat, sede expelleretur Liberio reduce; earumque in culpam vocatum eo loco fuisse Basilium, quippe qui unus, ac præcipuus fuerat ejus pontificis reducendi auctor. Quod si Liberius Basilii ejusdem opera Berœa evocatus est, si fidei ab eo propositæ subscripsit, si iis deinde confectis sedi suæ restitutus est, nullum deinceps futurum esse puto, qui de Sirmiensi blasphemâ huic pontifici litem moveat, nisi sibi antea persuadent, eam fuisse a Basilio propugnata, prætereaque Constantium, qui huic rei agendæ præerat, qui Antiochenam formulam, retineri jusserat, qui Eudoxium, atque Aetium ejusdem blasphemiam per Orientem duces multaverat, qui Valentem, Ursacium et Germinium coegerat, ut eam ejurarent, permisisse, ut Romanus pontifex illam eodem tempore confirmaret; mirari itaque haud satis possum præceps eorum judicium, qui cum tam longe adsint ab ætate gestarum rerum, Liberium, quod nemo veterum scriptorum ausus est, subscriptæ Sirmiensis secundæ formulæ reum agere potuerit.

§ VII. — Quæstio a Tillemontio primum proposita excutitur: an scilicet Liberius homousium non reticuerit solum, sed etiam damnaverit? Rationes, ob quas scriptor ille doctissimus ancipitem se ostendit, proponuntur. Sozomenus adducitur pro veriori sententiâ, et illustratur: an pro certo sit habendum, damnâvisse homousium synodum Antiochenam, quæ habita fuit contra Paulum Samosatenum. Hilarius et Victorius haud recte a Tillemontio accepti afferuntur, et explicantur.

Hanc dubitationem nullus in medium adduxerat ante Tillemontium, qui eam primo proposuit, cum de Arianis ageret, versatamque in utramque partem, postremo inexplicatam, deserit doctiori, ut ille pro

καὶ τῶν περὶ Ῥωμαίων τὴν Ἐκκλησίαν συμβάντων.

(d) De Arian. tom. VI, art. 58.

(e) Subscripsit enim cum cæteris tunc habito Iatrocinati concilio. Vid. Bar. ann. 355, num. 22.

singularisua modestia inquit, viro dignam (a).

Cur vero sic dubitaverit, faciunt hæc pauca, quæ jam recitata sunt, Sozomeni verba: *Convocatis Constantius sacerdotibus, qui in Comitatu erant, Liberium cepit compellere, ut Filium Patris non esse consubstantialem profiteretur.* Siquidem ea sic accipit, ut Liberium nedum homousii professionem deserere, verum etiam illud palam damnare a Constantio coactum putet. Erat vero causa, ut suspicatur, cur imperator id vellet. Nam si Basilius, aliique Semiariani in Ancyrano conventu huic voci *anathema* dixerant, si Constantii animum tunc possidebant, ac moderabantur, fieri etiam facile potuit, ut temporum benignitate, atque ejusdem imperatoris auctoritate usi sint, ut cum pontificem in hanc sententiam pertraherent. Unum tamen est, quod Tillemontium ea de re dubium habet, atque illud est, quod Basilius, aliique Ancyranæ synodi legati *anathema* illud clam esse oportere statuerant, atque hoc decretum ab iis, quæ Sirmii promulgatæ sunt, definitionibus expunxerant. Rationes deinde, seu conjecturas affert, ob quas eos captata opportunitate ab instituto illo consilio recessisse, ac liberis eidem *anathemati* habenas laxasse censet; primo quia Hilarius scribit, Ursacium, Valentem et Germinium ab eodem Basilio postulasse, ut legeretur epistola de *homousii et homœusii expositione*; quam illam ipsam esse opinatur vir doctus, quæ ab Ancyrana synodo scripta fuerat, ab Epiphano recitata (b), ac *homœusium* asserens, *homousium* *anathemate* proscripterat; secundo quia Victorinus nos docet scriptas ab Orientalibus ad Afros litteras, ut ii eum Orientalibus omnibus, et Afris ipsis, qui sic statuerant, *homousium* ab Ecclesia ejicerent, ac iis litteris non rationes a sacra Scriptura petitas, sed jussionis, et minas adjunctas fuisse dolet; nam si omnes, ut vidimus, uni eidemque formulæ cum Liberio subscripserant, idem profecto de omnibus iudicium esse debet; et si Afri episcopi, et Orientales *homousium* ab Ecclesia tunc proscriptis dicti sunt, nulla afferri ratio potest, cur ab eo crimine Liberius excipitur.

Hæc igitur sunt causæ, ob quas vir ille accuratissimus rem hanc in incerto relinquere visus est; quæ tamen, ut in aperta luce collocari possit, primo disquirendum a me est, quid Sozomenus recitatis modo verbis senserit, tum deinde expendenda altarum conjecturarum vis. Quod itaque attinet ad primum caput de mente nempe Sozomeni, haud equidem contendo, quin Constantius, ac Semiariani illi episcopi Liberium sollicitaverint, ne profiteretur *μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον*. At quæstio est, quæ sit horum verborum vis, an scilicet apertam homousii execrationem, an nudum ejus silentium expetitum inferat; atque hoc ego tota, quam idem Sozomenus narrat, facti serie recte perpensa, veris-

simum, ac manifestum puto. Constat enim Basilius Ancyranum subscribenda proposuisse *ea quæ contra Paulum Samosatenum, et contra Photinum episcopum, Sirmii decreta fuerant, ac præterea fidei formulam in dedicatione Antiochenis Ecclesiæ editam, una simul scriptione conjuncta, atque aliud nihil.* Quid vero hinc colligas haud obscurum est. Si enim Sirmiensis cum adjunctis anathematismis, si Philippopolitana fides, si Antiochena illa, quæ cæterarum omnium, ut ita dicam, fons et origo est, *homœusium* adstruunt dumtaxat, *homousium* vero quamquam supprimant, minime damnant (c), nec Basilius voluit, ut a Liberio ea vox damnaretur, nec eam Liberium damnassee videri potest, sed nudo involvisse silentio; quæ una erat oblatæ ac ab eo confirmatæ formulæ vis.

Unum tamen video, quod ex Sozomeno ipso objici adversus hanc sententiam forte posset. Eudoxius, ut hæresi tunc erumpenti patronos quæreret, in vulgus sparserat, Liberium et Occidentales tum *homousium* rejecisse, tum præterea confiteri *Filium Patri dissimilem*. Vides itaque bicipitem esse calumniam. Quid vero Liberius? *Eos qui Filium secundum substantiam, et per omnia Patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesia pronuntiat* (d). Cum itaque una tantum *homœusii* professione eum pontificem sese purgantem videas, alteri calumniæ capiti latus præbet. At hoc minime necesse est, ut dicamus: Eudoxius enim, qui utraq; voce eandem exprimi et asseri fidem merito intelligebat, *homousium* æque ac *homœusium* proscripterat, atque in ejus criminis societatem Liberium falso advocaverat: id igitur tunc agebatur dumtaxat, ut idem pontifex fidem catholicam adversus Eudoxii dolos assereret, vulgatamque adversus se calumniam eversum iret. Id vero cum aperta una *homœusii* professione abunde consequeretur, tum apud Eudoxianos, tum apud ipsos etiam Catholicos, quibus tunc temporis una erat utriusque vocis, eademque vis, nihil opus fuit, ut etiam de *homousio* aliquid adderet, aut suam tunc proferret sententiam. Cæterum cum Liberium oblatæ a Semiarianis formulæ subscribentem, *Anomæos* dumtaxat ab Ecclesia alienos pronuntiantem vides, aperte etiam intelligis, *homousianos*, et *homœusianos* pari in pretio et loco ab illo habitos, ac etiam non obscure colligis, quæ ejus præterea de voce illa, cum hæc ageret, sententia fuerit.

Sed ut ad eam, cui a Liberio subscriptum vidimus formulam revertatur oratio, ab eruditis quæritur, an illa tunc temporis ex integro composita, et pro nova fuerit, an vero, quæ jam exstabant, Antiochena in Encæniis, et Sirmiensis iterum exscriptæ simpliciter, unaque scriptione, unoque libello alligatæ huic Pontifici oblatæ sint. Sed observari debet pro rei dilucidatione Antiochenam in Encæniis fidem, omnium, quæ deinde excogitatæ sunt, expositionum fontem,

(a) Tillem., de Ariën. §. 74, et in not. 57.

(b) Hær. 75.

(c) Vid. Petav. ad Epiph. hær. 75, p. 320.

(d) Sozom. lib. iv, cap. 15: 'Εν μέρει δὲ καὶ ὁμολο-

γιαὶ ἐκομίσαντο παρὰ Λιβερίου, ἀποκηρύττουσαν τοὺς μὴ κατ' οὐσίαν τε καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἰσοφαίοντας.

ac typum, ac quamdam veluti sectæ suæ tesseram, Semiarianos perpetuo esse voluisse. Hinc ex Antiochenæ hujus fidei formulis Pseudosardicensis expositio primo composita, et conflata, tum deinde anathematismis adversus Paulum Samosatenum, et Photinum promulgatis adaucta est (a) : Sirmiensis vero, quam hoc loco Sozomenus memorat, Pseudosardicensem illam retinet, ac fere verbo tenus exprimit. Si igitur Sirmiensis fides Pseudosardicensem, si hæc Antiochenam continet, si præterea anathematismos adversus Samosatenum, et Photinum promulgatos iterum explicat, nihil opus est, ut formulam, quæ oblata Liberio a Basilio est, recenter compositam, et tunc prociusam fuisse dicamus ex Sozomeni mente : siquidem una hæc Sirmiensis fides omnia in se ipsa continet, et complectitur, quæ ille exprimit. Vim igitur huic scriptori inferunt, qui *Antiochenæ* fidei voce, eam etiam indicatam putant, quæ adversus Pauli Samosateni hæresim in ea urbe olim promulgata fuerat, eamque Antiochenæ in *Encæniis*, et *Sirmiensi* junctam fuisse opinantur, veluti homousio evertendo, qui erat Semiarianorum conatus inprimis idoneam, et comparatam. Enim vero Sozomenus unam tantum exprimit Antiochenam fidem, eam scilicet, quæ in *Encæniis* dicta est : quis igitur reliquos veteri illi Antiochenæ expositioni locus? Quod si Liberio ea etiam proposita fuisse ait, quæ adversus Paulum Samosatenum et Photinum episcopum Sirmii decreta fuerant, cum Antiochena in *Encæniis*, et Sirmiensis ecthesis eos hæreticos nominatim damnent; eoque amabo Antiochenæ veteris illius adversus eundem Samosatenum synodi definitioni, si quæ unquam fuit, iterum tunc depromendæ necessitas esse potuit?

Sed nec ego facile concesserim, homousium ab Antiochena adversus Samosatenum synodo damnatum, rejectumque fuisse. Hoc quidem decretum (neque enim nego) Basilius Magnus, hoc Hilarius memorat. At viri docti Basilio opponunt auctoritatem Athanasii, ac rationes alias afferunt, ob quas ea de merito dubitamus. Primo scilicet, quod assertum illud Antiochenæ synodi decretum iis repugnat, quæ paulo ante synodum inter utrumque Dionysium, Romanum scilicet, et Alexandrinum gesta fuerant. Secundo, quod illud ab omnibus prorsus, ne Arianis quidem exceptis, ignoratum fuerat usque ad annum 358, cujus profecto rei idoneus testis Eusebius vir infinitæ propemodum lectionis, qui cum rationes omnes afferret in synodo Nicæna adversus homousium propositas, hanc nec memorat quidem (b). Tertio denique, quod nullo alio testimonio nititur, nisi tunc viventium Arianorum, quorum nemo ignorat, quam suspecta fides fuerit (c). Quod vero ad Hilarium pertinet, nullum in historica hujus rei perscrutanda veritate studium posuit, sed Semiarianis, aut

A credit simpliciter, aut quod magis placet, credere videri voluit. Ne vero hoc existimer confidentius, quam par est, asserere, duo faciunt; primum quod jactatum illud ab iis decretum, non Antiochenæ, sed Samosatene synodo attribuit: alterum, quod cum quam ille causam agit, invictis aliis argumentis obtineat, nihil sua referre putavit quærere, an verum, an falsum illud esset (d). Cæterum si epistola Dionysii Alexandrini nomine inscripta ad Paulum Samosatenum vera, ac genuina est, si quæ Nicænorum Patrum nomine in Ephesino concilio recitata est, fidei expositio, ad Antiochenam antiquam synodum pertinet, falsum profecto est *homousium* ab ea rejectum fuisse, cum utroque loco asseratur illud apertis verbis (e) : ego vero non video, cur eorum, qui hæc pro veris, et genuinis habent Antiochenæ ejusdem synodi monumentis, sententia non præferenda sit alteri, quæ negat : hæc enim paucis tantum, iisque levissimis conjecturis nititur, alia vero Antiochenæ Ecclesiæ symbolo congruit, atque auctorum ab ea ætate haud longe distantium testimonio comprobatur. Sed hæc non est iis de rebus agendi locus, quem præterea præoccupavit vir doctissimus Michael Angelus Jacomellus intimus Cappellanus SS. D. N. in *dissertatione de hæresi Pauli Samosateni*, quam si quis consulat, operæ pretium fecerit.

Ad epistolam nunc venio quam Valentem, Ursacium et Germinium postulasse Hilarius ait, ut a Basilio Ancyrano legeretur. Quæ fuerit igitur, a quibus scripta, quidve ea præterea contineret, obscurum est : hoc tantum ab eodem Hilario intelligimus, actum in ea fuisse potissimum de *homœusii* et *homousii* expositione. Epistolam, ait ille, quam a vobis de *homousii* et *homœusii* expositione apud Sirmium, Valens, Ursacius et Germinius poposcerunt, legi; intelligo in quibusdam non minus circumspectam esse, quam liberam (f). Tillemontius Arianos illos, ut legeretur postulasse conjicit eo consilio, ut Semiariani, qui eadem epistola *homousium anathemate* proscripserant, ac deinde hoc decretum clam omnes habuerant, palam etiam illud aliquando facere, ac vocem illam damnare cogerentur. At epistola illa, quæ lecta est, *homousium* anathemate notatum, qua saltem conjectura, ne dicam ratione probat vir doctus? Hoc Semiariani illi præstiterant in ea Ancyranæ synodi encyclica. At si quis Hilarium legat, ac cum eadem synodica conferat, aliam a synodo scriptam epistolam, aliam tunc fuisse lectam facile deprehendet : in epistola enim Ancyranæ synodi, eam quam Hilarius memorat, *homousii*, et *homœusii* expositionem frustra quæras. Causa etiam, cur quæ Valenti, Ursacio, et Germinio lecta epistola est, aliam esse oporteret ab ea, quæ Ancyre scripta fuerat, haud obscura est.

Enim vero Ancyrani legati *anathema* consubstan-

(a) Vid. Athan. de Syn., p. 895, apud BB.; Hilar. contr. Constant., num. 23; P. Constant. in not. f ad Hil. de Syn. lib., p. 482. Ver. edit.

(b) Vid. ejus epist. ad Cæsar. apud Athan. de Syn., tom. I, pag. 240.

(c) Vid. adnot. ad Basil. epist. 52, edit. BB.

(d) Vid. de Syn. num. 81 et n. 88.

(e) Conc., tom. I, p. 875, et tom. III, p. 1502, Ven. edit.

(f) De Syn. num. 78.

tiali dictum clam haberi oportere inter se statuerant : A contra Valens, Ursacius, et Germinius *homœusium* aversabantur, quod nihil ab *homousio* differre merito arbitrantur : res tota ex Hilario constat (a). Quid igitur Semiariani illi facerent, ut Arianos alios ad *homœusii* professionem pertraherent; *anathema* vero *homousio* dictum, clam omnes pro instituto haberent? Alia scribenda ab iis epistola fuit, qua *homœusii*, et *homœusii* vim latius explicarent, ac rationes afferrent, cur hoc alteri præferendum esse videretur. Hæc itaque scripta tunc, ac composita est, hanc Hilarius indicat, at nos frustra nunc quærimus. Cæterum quidquid de hac epistola, quæ Arianis illis lecta est, dixeris, aut scilicet diversam, ut opinor ego, illam esse ab encyclica Ancyranæ synodi, aut *anathema* in ea dictum *homousio*, quod tamen ad Liberium at- B tinet, perinde est. Neque enim præsens ille fuit cum legebatur; sed postquam ea lecta est, postquam Ancyranæ definitiones ab Ursacio et Valente probatæ jam ac promulgatæ fuerant, Basilii tunc rerum Domini opera ab imperatore accitus Sirmium venit, omnibus scilicet, ut vidimus, confectis jam ac compositis rebus, ac eo tempore quo nihil necesse erat ut ea legeretur. Hoc vero quod aio, ex Hilario ipso non obscure colligitur, qui cum tres illos dumtaxat episcopos ejus lectionem postulasse scribat, alium nullum, cum lecta a Basilio est, adfuisse indicat.

Victorini tandem testimonio, quod idem Tillemontius in suam trahere sententiam nititur, nihil fragilius, nihil obscurius. Hæc sunt ejus scriptoris verba : *Orientalibus scribunt ad Afros, ut ejicerent a sancta Ec- Clesia homousium, dicentes secum sentire et Afros, et Orientales omnes* (b). Incertum itaque est quonam tempore hæc ad Afros ab Orientalibus scripta sint, an scilicet ante Ariminense, an verò post Ariminense concilium, ejusque confirmatam Constantinopoli formulam : enim vero Afri aliquot episcopi *homousium* bis abjicisse videri possunt; primo cum Liberius Sirmiensem ecthesim professus est, ut vidimus; secundo cum a legatis Ariminensis concilii Arianorum formula recepta est : constat enim inter prævaricatores illos, tres ex eadem Africa præsules annumeratos. Incertum præterea est, an Orientales illi qui ad Afros scripserant, Ariani an Semiariani fuerint, quos omnes hoc vocabulum, *homousion*, æque tunc abjicisse constat. Equidem hoc ego loco *Afrorum* nomine eos qui Ariminensem formulam receperant, per *Orientalibus* vero, qui scripserant, Acacianos expresso existimo, ac litteras ab Victorino memoratas, datas ab iis puto postquam Semiarianos ipsos qua vi, qua fraude induxerant, ut eandem Ariminensem formulam, a prævaricatoribus illis legatis admissam profiterentur. Cur vero sic ego existimem, facit Hilarius, qui tunc Constantinopoli positus Constantio hæc exprobrat : *Substravisti voluntati tuæ Orientales epi-*

scopos, neque solum voluntati tuæ, sed violentiæ; mandas tibi subscriptiones Afrorum, quibus blasphemiam Ursacii et Valentis condemnaverant, reddi : renitentibus comminaris, et postremum ad diripiendos mitis (c). Liquet igitur eo potissimum tempore Afros ab imperatore variis artibus sollicitatos, ut Ariminensem formulam complecterentur, ac fidem desererent : frustra que aliquod in rerum tunc gestarum commentariis argumentum quæras, quo ante Ariminensem formulam hanc Afros episcopos vim inferre Constantium potuisse probes. Nemo etiam negaverit, quin Acaciani, qui Constantii autoritate abutebantur, eo etiam tempore ad eosdem litteras communi nomine scriptas miserint, quibus de recepta ab omnibus formula ipsa, tum certiores eos facerent, tum deinde hortarentur ut reliquis accederent. Si enim Victorini testimonium cum Hilario conferamus, facile intelligimus utrumque designare gravissima ea tempora, quæ latrocinalem Constantinopolitanam synodum, qua eadem formula comprobata, et promulgata est, subsequuta sunt. Fac tamen hoc Victorini loco *Orientalibus* voce Basilium ejusque Ancyrana legatione socios exprimi, scriptasque ab eo tunc fuisse litteras in Africam, quibus ejus Ecclesiæ præses in suam sententiam pertrahere studuisset exemplo eorum, qui cum Liberio *homœusium* professi fuerant : quid vero inde conficies? An forte cum Basilius scripsit, ut *homousium* abjicerent, hoc etiam voluit, ut *anathemate* configeretur? Id vero minime necesse est, ut dicamus, cum aliud *abjicere* sit, aliud vero *damnare*, atque unum, haud alterum inferat. Rem vero se ipsa manifestam duobus allatis exemplis confirmare placet, altero ex Hilario, altero ex Arianorum penu producto. Hilarius itaque Gallicanos episcopos laudat, quod missam ex Sirniensi oppido infidelis fidei impietatem, non modo non suscepissent, sed nuntiata, significatamque *damnassent* (d). Acaciani vero in seleucensi synodo *homousium*, et *homœusium* velut voces sacris Scripturis incognitas simpliciter rejiciunt, *ἐκβάλλομεν*. Anomæum vero *anathemate* aperte damnant, *ἀναθεματίζομεν*.

Infrma igitur, ac jacentia argumenta vides, quæ Tillemontium in eligenda sententia ancipitem habuisse visa sunt. Placet tamen unum adhuc pro Liberio testimonium nunc ex Hilario afferre. Fuerat ille effectus certior episcoporum aliquot litteris, in Ancyrana synodo, quam tantopere laudaverat, *anathema* *Consubstantiali* dictum, quamquam hoc decretum episcopi illi tectum deinde, ac secretum habere studuissent. Rationes itaque omnes quibus temerarium facinus tueri poterant cum attulisset, easque vehementissime expugnasset, tum hæc ait : *Sed forte dicetur mihi : Aliqui hodie ex his, qui tum synodo* (Nicæna) *interfuerant, tacendum de homousio decreverunt. Et ego invitatus licet respondebo dicenti, numquid non et ipsi ta-*

(a) De Syn. cap. 79.

(b) Lib. I de Fid., adv. Arium. Si oportuit scribi, oportuit et persuadere illis non solum jussione, sed rationibus et Scripturis sacris. BB. PP. tom. IV,

p. 262.

(c) Contr. Const. num. 26.

(d) De Syn. num. 2.

cendo de homœusio esse constitutum? Oro vobis, ne quis: A aut quid ex sinceræ fidei conscientia reliquum est? Non est exstans et ad originem substantia aliqua alia, nisi sola quæ Dei est: ut in eo nihil aliud natum esse possit quam omne quod Dei sit, quia non ex nihilo exstans aliunde non subsistit (d). Hoc itaque loco Hilarii apertam et manifestam sententiam vides: frustra vero dix-
ris illum haud probasse eam formulam tanquam integram et perfectam, sed hoc egisse, ut qui ea utebantur, eos alliceret ad catholicam fidem. Quibus enim ita rescribit Occidentales fuerant, ac perfecte catholici episcopi, atque iis cum hæc scribit, aliquam in viro integerrimo, ac in re omnium maxima, simulationem suspicari piaculum est. An itaque inconstantem peti-
tus in sua illum sententia dicemus? Magnus Baronius, quæ in iisdem fragmentis adversus Liberium
B verba legitimus, margini adscripta fuisse censet, et ex eo in textum deinde translata. Natalis Alexander, tum hanc Baronii opinionem probat, tum aliam rationem addit, Sirmiensem scilicet ecchesim quæ ver-
bis tenus catholica est, spectatis tamen ejus auctori-
tatis eorumque consiliis, perfidiam merito ab Hilario dictam; quod etiam Tillemontio placuit. Ego vero non video, cur spectatis auctoribus ea fides in Liberio
perfidia videri debeat; eum vero ad Gallicanos epi-
scopos mittitur, sincera et catholica sit, atque cur illa eum pontificem subscribentem, hæreticam effice-
re Hilario potuerit, eorum vero, ad quos mittebatur, fidei, ac religioni nocere non posset. Petrus igitur
Constantius Sirmiensem eam expositionem ab eodem Hilario nunquam ex animo probatam fuisse asserit,
C siquidem, quidquid præter fidem unam Nicænam est, perfidiam, non fidei loco constantem habuerat; quo ex capite Hilarii ipsum tum ad inconstantiam purgat, tum anathema Liberio dicere haud immerito potuisse
putat (e): at eo ipso libro, ex quo vir ductus ea verba in rem suam transtulit, Antiochenam, Philippopolitanam, et Sirmiensem fidem iterum laudat idem Hilarius (f); ait enim: *Damnus quoque et substantiæ
nomen, quo te et Sardicensi synodo, et Sirmiensi, pium esse Occidentalibus mentiebaris, quod tamen propheti-
a auctoritate susceptum fidei intelligentiam continebat.* Quod si eas ipsas Hilarius eodem loco haud omnino probare alioquin visus est, id se facere innuit, quia
nihil iis erat opus post Nicænam fidem; nam etsi nihil in iis vitium agnoscat, aberat tamen causa reli-
giosa, ut ille ait, voluntatis, siquidem bonorum demul-
tatio, mali meditatio est, et non necessaria emendatio, perversitatis occasio est. At vero, an ob eam dumtaxat
causam, Liberium apostatam, prævaricatorem dicere, ac diris execrari jure potuerit Hilarius, nemo ut
opinor, facile concesserit.

§ VIII. — Hilarii execrationes, ex celebri fragmentorum loco adversus Liberium afferri solitas, nullo loco haberi oportere demonstratur, velut ex rejectis ab eo scriptis acceptas, bonaque fide haud agere, qui iis utuntur.

Cum igitur teneamus Sirmiensem fidem, ac formulam, quam Liberius pro humanæ fragilitatis exemplo professus est, ad ea quæ hinc fluunt, consecraria oratio convertenda esset. At hæc a me omittenda esse existimavi, tum quod unum hoc mihi proposui, ut rerum gestarum veritatem ab involueris, quibus quasi obtegi videbatur, eo quo possem modo, explicarem, tum quod in ea re tractanda nil ante me operam diligenter collocarunt suam. Reliquum igitur est, ut videamus cur formulam illam, quam velut catholicam probaverat Hilarius in libro de Synodis, perfidiam Ariana loco habuerit in Fragmentis. Nam cum episcopi aliquot Germaniæ primæ et secundæ ab eo quærent, quid Orientales in fidei professionibus aut gessissent, aut gererent, rogarentque illum, ut rescriberet, quid ipse super omnibus eorum dictis sentiret, post laudatas probatasque Antiochenam ecchesim in Encyclicis, ac Philippopolitanam, quam Sardicensem ex Orientalium ore vocat, cum deinde de Sirmiensi contra Photinum agit, primo ejusdem anathematis-
mo allato (c), sic ait: *Quis hic ambiguitatis locus,*

(a) De synod. num. 97.

(b) Lib. 1, cap. 26.

(c) Eos autem, qui dicunt, de nativitate existens Filius, vel de altera substantia, et non ex Deo; et quod erat tempus vel sæculum, quando non erat, alienos scit

sancta et catholica Ecclesia.

(d) De Syn. n. 39.

(e) Vid. adnot. ad lib. epist. xi, et ad fragm. 6, n. 5.

(f) Vid. contr. Constant., n. 23, 24, 25.

Nemo profecto negaverit quin fragmentis illis ad posteros transmissis, magnum Ecclesiae thesaurum serraverit, ac ingentes propterea quin illi habendae sint grates. At cum in iis collocandis nullus aut ordo temporis aut rerum servatus fuerit, cum ea quae primo loco ponenda erant extremum, quae extremo priorem occupent, farraginis casu potius congestae quam justis operis nomen a viris doctis obtinent. Quis igitur certos nos faciat an *liber de Synodis* prior tempore sit fragmento illo, in quo de Liberii lapsu agitur, an vero posterior, ut hinc judicare possimus, utrum, cum eum librum scriberet, a precepto illo adversus Liberium iudicio re melius ac diligentius cognita discesserit, neque?

Confusa deinde rerum congeries, ac monstruosa est ejus operis facies, ut jam praemonui. Id minime negat Nicolaus Faber, qui primus in lucem emisit, ac in ea expolienda, ac obducto quodam veluti fuce occultanda; tota versatur praefatio viri docti Petri Constantii. Multa postremo in iis sunt, quae festinanter exarata extremam mantum, et criticum iudicium desiderare videantur. Haec igitur facile me inducunt ut credam, ea quae nunc possidemus fragmenta, Hilarium inter *rejectanea*, atque a se improbata habuisse, eamque praeterea viam esse causam, cur imprecationes illas nunc legimus, erasurum procul dubio, ac alta omnino scripturum, si futurum putasset, ut ea per manus ire aliquando possent, ac palam fieri: neque enim aliquam aliam rationem video, qua illum tueri alioquin possimus, cum de eo pontifice, qui tum ante lapsum, tum deinceps etiam, magno animo fidem asseruerat, atque in lapsu ipso minime deseruisse videri poterat, haec indigne scripta reliquerit.

At quid de Hieronymo, cujus etiam adversus Liberium testimonia afferri solent? Sane in Vaticano reginae Suecorum Chronici Hieronymiani Codice, quem Holstenius *admirandae vetustatis* appellat, ac viri docti vi aut vii saeculo scriptum putant, de Liberii lapsu, ne vestigium quidem exstare, nos admonet vir clar. Fr. Thomas Mamachus Casanatensis theologus, atque hinc conjicit recentioribus exemplaribus adjuncta esse, quae ad eandem rem pertinent (a). Ut ea vero mihi etiam suspecta sint, facit praeterea aliter Hieronymi, atque huius repugnans locus ex libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Nam si Liberius pro fide ad exsilium pergens, a Fortunatiano fractus; et ad subscriptionem haeresis compulsus est (b), eorundem antea non jam ad exsilium pergentem, sed *taedio victam exsilii in haeretica pravitate subscriptisae asserere potuit?* Hinc saltem colligi jure potest, Hieronymum ipsum haud ex compertis a se rebus, sed ex falso potius ac olim vulgato rumore haec scripsisse, quam sane incertam famam cum Rufinus se haud

tuto sequi posse existimaret, optimo sane consilio a certa proferenda sententia abstinuit (c).

Unus esset adhuc, qui adversus Liberium afferri solet, ex scriptore praemii ad preces Marcellini et Faustini locus (d). At illum praetereo, tum quod incertum est, quid *perfidiae* voce scriptor ille intellexerit, tum quod ejus praeterea mendacium manifestum est: nam si Constantius Romam venit ineunte Maio, si Felicem a se intrusum pro episcopo habuit, si illi veluti episcopo legem 14, C. 3 de Episc., anno illo 357 exeunte, inscripsit, si Liberius tunc temporis nec manus *perfidiae* dederat, et de sua deponenda constantia ne cogitabat quidem, qui fieri potest, ut populo suum reposcenti episcopum imperator ille responderit: *Habetis Liberium, qui mellor revertetur?*

§ IX. — Liberii in Urbem reditus describitur, et narratur quae illum consecuta sunt. Anonymus adnotator ad *defensionem Propositionum* cleri Gallicani affertur, et rejicitur: Acta Eusebii presbyteri et martyris commentita: sub eo nomine non Eusebium presbyterum, sed Eusebium papam latere.

Haec habui, quae de gestis Liberii exsulis, sive ex indubiis veterum monumentis, sive ex probabilibus conjecturis accepta scriberem. At ab illis ego minime separanda puto, quae ejus ad urbem consecuta sunt reditum; sunt enim haec veluti quaedam ejusdem exsilii pars et accessio: atque hoc eo etiam facio libentius, quod iis abutantur nonnulli, ut eum pontificem ne dum haereticum, verum etiam acerrimum Catholicorum persecutorem fuisse probent; tanta iis inest Romanos pontifices deprimendi voluptas. Rediit itaque Liberius ad Urbem, Anastasio teste, iv kalendas Augusti anno 358, tertio scilicet, ex quo exsul fuerat, ut communior etiam chronologorum sententia statuit, ac ex rerum, quas narravimus, serie constat. Socrates ac Sozomenus (e), ut vidimus, tunc ortas in urbe seditiones aiunt, at nihil in specie memorant. Hieronymi Chronicon Liberium quasi *victorem* Romam ingressum scribit, ac ejectos cum Felice, qui substitutus illi fuerat, Urbis clericos, qui pro Felice stabant. Aliquam tamen rei tunc gestae imaginem repraesentat auctor praefationis ad Marcellini et Faustini preces haec scribens: *Tertio anno redit Liberius, cui obvians cum gaudio populus Romanus exivit. Felix notatus a senatu, vel populo de Urbe propellitur; et post paulum temporis impulsu clericorum, qui perjuraraverant, irrumpit in Urbem, et stationem in Julii Basilica trans Tiberim dare praesumit, quem omnis multitudo fidelium, et proceres de Urbe iterum cum magno dedecore projecerunt.* Ratio itaque cur Liberius Romanorum ulnis, cum rediit, exciperetur, ac Felix ejiceretur, unus fuit amor gregis erga pastorem suum, cujus praeter Christianos scriptores egregium in Ammiano argumentum exstat, alio loco a me productum (f). Hoc vero testimonium

(a) De Rat. tempor., Athanas. epist. 4, § 25.

(b) Cap. 97.

(c) Lib. 1, cap. 27.

(d) Post duos annos venit Romam; pro Liberio rogatur a populo; qui mox annuens ait: *Habetis Libe-*

rium, qui qualis a vobis profectus est; melior revertetur. Hoc autem de consensu ejus, quo manus perfidiae dederat, indicabat.

(e) Socr. lib. 11, cap. 37; Sozom. lib. 14, c. 15.

(f) Vid. cap. 4.

eo gravioris momenti est, quod ejusdem præfationis auctor Liberium postremo *manum perfidiæ* dedisse asserit: hinc enim intelligis, maledicum hominem aliam nullam habuisse ejus pontificis vituperandi causam.

At si Anastasio auscultas, aliisque nonnullis, alia omnino rerum facies. Neque enim ille Urbem ingredi ausus est, cum ab exilio redux esset, *sed habitavit in monasterio sanctæ Agnetis apud germanam Constantii, ut quasi per ejus interventionem, aut rogatum, rediret in civitatem.* Id autem cum idem Constantius rescivisset, inquit cum Ursacio et Valente, Romanis præ-byteris, aliisque Arianis consilium, ex eorum sententia Liberium a cœmeterio sanctæ Agnetis revocat, imperator una cum pontifice Romam ingreditur, iterum *ipsa hora* Arianos illos consultat, et Felicem, qui catholicus erat, ex episcopatu ejicit. *Ab eo vero die fuit persecutio in urbe Roma in clero, ita ut intra ecclesiam presbyteri, et clerici necarentur.* Hos inter Acta a Mombritorio primum, ac deinde a Baluzio auctius edita *Eusebium presbyterum* numerant, quem a Constantio et Liberio interrogatum, magno animo fidem confessum statuunt, ac demum utriusque jussu exiguo cubiculo inclusum, ac pro eadem fide mortuum asserunt.

Quod si dicas, imperatorem bello per Illyricum, et disputationibus Arianorum Sirmii occupatum, cum Liberius urbem ingressus est, atque hæc Romæ agebantur, adesse non potuisse, audi qua ratione ii qui Acta illa tuentur, omnem tibi dubitationem eripiant. Aiunt igitur, ea sic intelligenda non esse, ac si Constantius Romæ præsens fuerit, sed ejus loco data ab eo mandata, ac per veredarios alata, accipi a te oportere. Sic enim ni feceris, tum Anastasii, tum Actorum, quæ Liberium hæresim aperte professum, ac præterea in Catholicos acerrime sævientem produunt, fides perierit. Nihil enim proderit, si deinde dixeris, quæ Orosius, *Eusebii consanguineus, sodalis, et oculatus testis* Acta scripserat, non ipsa illa esse, quæ nunc legimus apud Mombritorium et Baluzium, sed interpolata sequioribus sæculis, et immutata ad nos pervenisse. Enim vero, si quis hoc negaverit, ut jure potest, ac merito, quo argumento, quo judicio contrarium vinces?

Podet me in his refellendis quisquiliis diutius immorari: at hinc videre licet, tantam esse præjudicatæ opinionis vim, ut quæ aperte falsa sunt, pro veris obtrudat, ac putidis figmentis in pretio habitis, gravissimæ in viros sanctos, et immerentes calumniæ ingerantur. Hinc cum altum ejus persecutionis apud scriptores omnes tum cœvos, tum huic ætati proximos, silentium sit, atque hinc figmentum illud sequioribus sæculis ortum videas, miraberis tamen esse nuper potuisse, qui, ut quod volebant, efficere possent, sordes illas collegerint, atque, ut aliquod iis pretium conciliarent, probatos auctores vexaverint, ac invitos in eam sententiam

A detorqueere studuerint, atque hujus persecutionis vestigia in iis, quæ retulimus, Sozomeni, ac Hieronymi Chronici verbis, deprehendissee sibi visi sint, audi anonymum adnotatorem ad defensionem propositionum Gallicani cleri: *Quod spectat ad persecutionem, præterquam quod huic aperta testimonia perhibentur in gestis pontificalibus Felicis et Liberii, Sozomenus quoque Liberio suos usque adeo addictos fuisse scribit, ut ejus causa gravissimam seditionem excitaverint, et ad cædes usque proruperint: sed clarissime omnium Hieronymus, ideo cum Felice ejectos clericos memorat, quod Liberius tædio victus exsilii, et in hæreticam pravitatem subscribens, Romam quasi victor intravit: quibus in verbis apparet, utrumque pariter junctum, id est fidei negationem, quam importat hæreticæ pravitatis subscriptio, et victoriam, utique non sine vi, et pugna aliqua, cum æmulis, qui per illam victoriam ejecti dicuntur. Et hæc est (o lepidum caput!) persecutio peculiaris urbi Romæ, quam describunt Acta Eusebii.... Et illam quidem localem urbi Romæ propriam Acta nostra cessasse volunt sive post Eusebii mortem, sive, quod magis series demonstrat, post synodum, auctore Damaso, qui postea pontifex fuit, in Liberium congregatam, et si non ad multum tempus, id est ad exitum usque concilii Ariminensis. Nec enim mirum est Liberium, cui tanta constantia omnes resisterent, intellexisse tandem viam a se insisti, quæ res suas in odium invidiamque maximam deduceret: tum aliæ subinde causæ intervenisse videntur. Jam enim ommissis prima et altera formula Sirmiensi, quarum alterutri Liberius subscripserat et hactenus ab omnibus subscribi voluerat, tertia in nova Synodo Sirmiensi parabatur, propter acti disputationem de majoribus conciliis Arimini in Occidente, et Seleuciæ in Oriente celebrandis agitabantur consilia, quorum expectatio suspensos omnium detinebat animos; unde per illud intervallum, incerto futurorum Liberio, facile Ecclesia respirare potuit. Post Ariminense vero concilium, si Socrati Sozomenoque credimus, renovata est persecutio, quæ vix integro anno quieverat, adeoque acta nostra cum cæteris scriptoribus consentiunt, nec veritatem exaggerant, dum Liberii sive hæresim sive persecutionem describunt.*

Mirum profecto est, anonymum hunc confidentia tanta mendacia tot consuere ac vulgare potuisse. Ut enim cætera omittam, primo falsum est synodum illam, quam persecutioni finem imposuisse fingit a Damaso tunc presbytero convocatam, quod ut lector ipse judicet, do actorum verba: *Mortuo autem Liberio, levatur Damasus, qui voce publica damnavit Liberium cum episcopis viginti octo et presbyteris viginti quinque, et cessavit persecutio non tamen multum tempus.* Defensor Gallicanarum propositionum, qui probe noverat Liberium, ut ait ille, pridem antea resipuisse, ne illa quæ in suæ sententiæ præsidium advocat Acta deserat, ea sic intelligit, ut eam synodum a Damaso tunc presbytero convocatam velit (a). Eaque etiam fallacia adno-

tator utitur : at recitatis verbis vim inferunt apertissimam, qui ea sic explicant. Deinde an Damaso presbytero tot episcopos ad synodum convocandi jus et copia fuerit? Tertio, an ea, quam sibi scriptor uterque fingit, gravissima persecutione veniente id commodum prætereā, et facile? Quarto denique, si Liberius a Damaso presbytero damnatus, ac per synodum depositus a sede fuerat, cur idem Damasus jam pontifex Ariminense concilium ob hanc potissimum causam rejicit, quod Romani episcopi sententia expetita non fuerat? An Liberio damnato, et deposito, eo tunc jure uti licuit, ut ejus concilii decreta moderaretur? Cæterum ex hoc actorum illorum loco videre mihi videor, unde falsarius consuendo huic figmento materiam sumpserit. Viderat ille libellum Marcellini et Faustini, ejusque præfationem legerat : quæ igitur tunc contigisse scimus, cum Felix Urbe ac sede expelleretur, sic accepit, ac si adversus Catholicos perpetrata essent, atque ex schismaticis Felici ipsi contra Liberium adhærentibus martyres efflxit, infra illius sæculi captum homo plane rudis. Hinc vero Damaso electo persecutionem cessasse ait *non multum tempus*, quia adversus Ursinianos, aliosque schismaticos, quos ille pro catholicis itidem habuit, ex legibus et edictis imperatorum sæpe actum viderat.

Secundo falsissimum est excitatam a Liberio, cum rediit, persecutionem *quievisse anno fere integro* ante Ariminense concilium : ut etiam falsum fuisse illam a Liberio integratam post concilium ipsum. Nam si actis illis fides est, Eusebii presbyteri post septimum ab inclusione mensem *dormitionem accepit xix kal. Septembris, 14* scilicet Augusti : mensem igitur ac diem tenemus quo Eusebius defunctus est. Nunc quæro a te, o adnotator anonyme, quo illum anno defunctum censeas, an scilicet anno 358, an vero sequenti 359. Si primum ais, cum Liberius urbem Romam ingressus sit anno illo die 2 Augusti, quo ea, quam tibi fingis anteaacta diuturna persecutio, quo Eusebii tui confessio, quo septimestris ante obitum inclusio, quo denique martyrium recidet? Si vero rem protrahas ad Augustum mensem sequentis anni, tempus illud frustra quæres, et *annum fere integrum*, quo excitatam pridem a Liberio persecutionem, ob imminentiis *Ariminensis concilii expectationem quievisse* ais; siquidem si Acta Eusebii vera canunt, fatearis necesse est Liberii et imperatoris iram adversus Catholicos numquam deferbuisse, sed eo ipso tempore, quo episcopi in ea urbe collecti deliberabant, ac statim post ejusdem Eusebii mortem gravius exarsisse, Gregorio presbytero, qui eum sepulturæ mandaverat, neci tradito, ac cæteris ex clero *per plateas, vicos, ecclesias, et balnea*, palam gladio trucidatis.

Tertio, causæ, ob quas eam a Liberio persecutionem intermissam ais, falso et inepte excogitatæ a te sunt. Ut enim dixi, aut Acta Eusebii presbyteri deserenda a te sunt, aut ejus in Augustum mensem anni

(a) Vid. de Damas. Script. § 2, et not. ad Carmentum xii.

A 359 mors conferenda est. Jam vero vides, quid hinc fluat. Nam si Eusebii ipsius, et Gregorii alterius presbyteri mortem gravior et acerbior persecutio statim consecuta est, si *tertia Sirmiensis* formula antea conscripta jam fuerat, si episcopi Orientales Seleuciam, Occidentales Ariminum pridem convenerunt, horum profecto nihil Liberium detinuit, quominus in Catholicos sævire pergeret, ac falleris tu, aut nos fallere vis. Cum autem eum pontificem primæ aut alteri Sirmiensi formulæ nedum *subscripsisse*, verum etiam ut *ab omnibus subscriberetur voluisse* inquis, facis pro consueta tua bona fide, ac pro ea quæ Christianum decet, humanitate, qui crimen gravissimum non solum inexploratum, sed falsum profecto, velut manifestum, unus ac primus in lucem effers. Sed jam anonymum missum faciam : nam si omnes ejus fallacias persequi dicendo vellem, lectori gravioribus occupato fastidium crearem cum temporis jactura conjunctum.

Cæterum cum Acta Eusebii presbyteri rejecio, quod viri alii gravissimi fecerunt ante me, ne quis a me Eusebii confessoris sanctitatem et cultum imminutum putet : hunc siquidem ad alium sub eo nomine latentem transfero, Eusebium scilicet papam pro asserenda Ecclesiæ disciplina, sartaque tecta servanda, in exsilio mortuum (a). Rerum enim ad eum pontificem pertinentium, cum nulla præter nudi fere nominis ac cultus memoriam, cognitio esset posterioribus sæculis, hæc ipsa cujusdam veluti substructionis loco jacta sunt construendæ, quæ nunc legitur de Eusebio presbytero fabulæ rimarum plenæ. Cur vero ego sic opinor, rationes accipe. Eusebii titulum in Urbe sane antiquum esse haud negaverit qui eum expressum legat in concilio primo sub Symmacho. At non videtur dicendum Eusebio presbytero dictum illum esse potuisse, cum ejus presbyteri nomen in Martyrologiis Beda antiquioribus frustra queratur. Sacramentarium quidem Gregorianum recurrentem hujus Eusebii memoriam colit die 14 Augusti : at *sacerdotis* vox, qua eum ornat, episcopum pro usu tunc recepto exprimit, prætereaque omnia quæ in Antiphonario Graduali, et Evangeliorum Capitulari vencard. Thomasius collecta refert ad xix kal. Septembris episcopo confessori aut martyri accommodata legis, atque ideo in S. Marcelli P. et M. aliorumque pontificum natali celebrando cani, et legi consueverunt (b). Ad hæc Bucherianus indiculus Eusebii papæ mortem consignat ad xiv kalendas Septembris; Eusebium vero presbyterum Acta illa apocrypha xix kalendas itidem Septembris obiisse ferunt : facilis vero in iis exprimendis numeris error, ac ille tam levis, si bene advertas, ut unus idemque credi possit Eusebius, qui utrobique exprimitur. Ex alio denique Bucheriano catalogo, Eusebium papam in cæmeterio Kalisti depositum fuisse constat : in iisdem Actis commentitiis Eusebius presbyter *in crypta juxta corpus S. Sancti martyris et episcopi in via Appia* in

(b) Vid. Oper., tom. V, p. 203, p. 270 et p. 488.

cœmeterio Calixti sepultus dicitur. Vides itaque quam hæc similia sint inter se, atque hinc intelligis, quam facile fieri possit, ut impostor, qui sequioribus et tenebrarum plenis sæculis Acta illa scripsit, ex Eusebio papa, cujus alloquin gesta diu in obscuro jacuisse scimus, Eusebium presbyterum effecerit, ac nobis obtulerit (a). Sane Gregorius nonus, qui Ecclesiam sancti Eusebii consecravit, minime nos edocet, an ille episcopus, an presbyter fuerit (b), ex quo conici potest, nihil illum habuisse certum; exploratumque, ac rem in vado etiam tum hæsisse, quæ hoc sæculo Damasiani carminis beneficio lucem accepisse visa est.

§ X. — Inquiritur quem ergo sese revera Liberius præbuerit, postquam reversus ad sedem est, ac deinceps, concilii scilicet Ariminensis tempore? An se ab Athanasii communionem revera unquam subtraxerit, vel quamdiu ea interruptio duraverit? De tempore scriptæ ab eodem Athanasio epistolæ ad episcopos Ægypti, quæ illustratur. Hilarii locus ex fragmentis pro Liberio, explicatur. De iterato Liberti ab Urbe recessu, Constantii metu: Luciferi locus affertur, et illustratur. Anonymus Amstelodamensis notatur.

Fabellis igitur ad eos quos illæ delectant amandatis, jam videamus quid Liberius egerit, quæve fuerit de eo opinio, postquam Felix ejectus est, ac pontificatum, quem aliquo forte tempore legitime administraverat, sponte dimittere visus est. Duo vero tempora consideranda sunt: alterum quod ab ejus reditu ad Ariminensem synodum excurrit; alterum, quod eam deinceps consecutum est. Primo igitur loco observari potest, nusquam legi aliquid ab eo scriptum aut gestum, quo veniam, ut æquum fuerat, ab Ecclesia deprecari visus sit. Secundo non liquere eundem sive a suis, sive ab Italiæ episcopis pro hæretico aliquando habitum: magnum vero ex hoc silentio de nunquam ab eo deposita catholica fide argumentum capitur. Tertio Damasus, cum Ariminense concilium ageretur, necesse fuisse scribit, ut Romani episcopi sententia expectetur, atque hinc quid fluat jam dixi. Quarto denique, cum Ariminenses episcopi imperatori scribant, rejectam a se formulam, quam Valens atque Ursacius proposuerant, eo quod vidissent, si ea recepta fuisset, *turbationem, ac contentionem* tum reliquis civitatibus, tum vero Romanæ Ecclesiæ suborituræ esse (c); intelligimus tum Romanos cives ac clericum cum episcopo suo, tum eos qui scribunt, catholicos omnes episcopos, una cum illo pacifica communionem ac fide jam antea conjunctos.

Ariminensis interea synodus congregata est: at Liberium neque per se, neque per legatos suos huic adfuisse scimus. Qui vulgatum sub celebri Bossueti Meldensis olim episcopi nomine *defensionem* ex latino in Gallicum sermonem nuper vertit, id factum putat fraude Ursacii et Valentis, quorum scilicet

(a) Acta illa Sirmonius, Pössinus, et Papebrochius viderunt sub Bonifacii papæ et martyris nomine scripta; ex quo idem Papebrochius, Dissert. X, alterum apertissimæ falsitatis eorum argumentum capite, ab Anonymo adnotatore dissimulatum.

(b) Anno Dom. mcccxxvii dominus Gregorius papa

intererat in absentia Romani episcopi facinus agredi, ne ab eo impedirentur, quominus res suas facilius agerent, ac quo vellent perducerent. Hoc ego non nego, quin fieri potuerit: at si hæc vera est ratio, viderit ille, qua deinde via, quove consilio, acta apocrypha Eusebii presbyteri cum suo auctore tueri deinceps poterit. Nam si Liberius Catholicorum persecutor fuerat, ut assertunt Acta illa, cur duo illi Arianorum coryphæi Romanum episcopum sibi consentientem abesse ab eo concilio voluissent? Videtur itaque probabilior eorum opinio; qui illum abfuisse putant, ne concilio huic, quod Constantius iniquis adeo conditionibus convocaverat, et cui certos agendi ac decernendi fines præscripserat, vitæ aliquam consensu suo conferre videretur: atque hanc esse causam intelligis, cur congregati episcopi lapsi sint, quia scilicet Romano absente pontifice, qui est Ecclesiæ caput, deerat illis divinum illud inerrantiæ donum, quod integro Ecclesiæ corpori nunquam defuturum scimus.

At quid interea cum Athanasio? An Liberius ejus communionem retinuerat? Sic equidem puto: Arianos enim, antequam is in exilium pelleretur, id unum voluisse constat, ut pontifex Athanasium damnaret: at de mutanda a Liberio fide, ac omit-tendo *homousio* ne verbum quidem. Legantur litteræ ab eo ad imperatorem tunc scriptæ, ac colloquium Mediolani habitum. Abiit itaque Berœam in Thracia exsul ob unam retentam cum Athanasio communionem: postremo fractus ad Orientales scripsit, *Sirmiensem* se suscepisse *fidem*, atque Athanasium a sua communionem amovisse, pacemque cum illis habere velle: id Valenti etiam et Ursacio significavit quantum ea epistola suspitione non vacet. Venit igitur Sirmium, Basilii Ancyranus omnia tunc pro arbitrio administrantis opera: quid actum, tractatumque tunc fuerit jam vidimus. Una fides est, quæ Constantii imperatoris, Basilii præterea atque omnium animos occupatos habuit, huc omnis omnium cura collata est: de Athanasio nihil. Cur vero? quia mutata scilicet rerum facie, alia omnino studia esse debebant. Eruperat enim recens Eudoxii hæresis, et factio in apertum campum; adversus quam curæ fuit Basilio, eos omnes, qui *Usiam* profitebantur, aut retinere, aut sibi adjungere: hinc de Athanasio, quem haud ignorabat cum omni fere Ecclesia communionem junctum, ne cogitare quidem visus est: sic etiam Constantius, qui Basilii mente regebatur, vetus erga illum odium aliquantisper deposuit. Hinc rursus factum est; ut cum Liberius rem illam tunc prorsus neglectam, atque in oblivione positam videret, ac nihil a se amplius postulari intellexisset, minime censendus sit pristinum cum Athanasio communionem, quidquid antea scripsis-

notus consecravit hanc ecclesiam in honorem D. Eusebii et Vincentii cum tribus altaribus, quorum majus altare confessoris ipsius manibus propriis consecravit. Est etiam apud Montfauc. Diar. Ital.

(c) Sozom. lib. iv, cap. 48.

set, re ipsa deposuisse; atque hæc est ratio, ut ego suspicor, cur Athanasius ipse, Liberium haud quidem aperte adversus se, sed in hæresim potius subscripsisse dicat.

Cæterum, si quo tempore Ecclesiastica communio inter utrumque abrupta est, quin hæc haud diu postea redintegrata fuerit, vix dubitaverit, qui legat ejusdem Athanasii epistolam ad episcopos Ægypti et Libyæ, sive orationem primam contra Arianos; videatque eo loco Liberium atque Hosium inter Orthodoxos episcopos, et fidei defensores laudatos (a). Hæc enim cum scripta sit, ut Athanasius ait, anno a Nicæna synodo trigesimo sexto; validissimum aut nunquam abruptæ aut jam redintegratæ charitatis argumentum præstat; si enim rationes subducas, annus tunc labebatur 360; si vero annos illos exactos jam esse vis, annus tibi 361 occurrit. Me non latet esse, qui cum eam epistolam anno 356 atque ante Liberii lapsum exaratam censeant, annos illos ab ea expressos numerant ab Alexandrina synodo, quæ Arium damnavit, et adversus ejus hæresim classicum prima cecinit. At ii qui ita sentiunt, vim infertunt manifestam apertis Athanasii verbis; qui unius ejusdemque *generalis synodi*, Nicænæ scilicet, decreto Arianos tum hæreticos declaratos, tum ab Ecclesiâ ejectos ait. Cæterum, ne quæ erroris atque aliud opinandi occasio esse posset, idem Athanasius quo loco *Arianos* ante 36 annos hæreticos declaratos, et ab Ecclesiâ pulsos asserit, *Meletianos* ante quinquaginta quinque, schismaticos factos ait (b). Meletiani vero schismatis initia refert oportere ad annum 305, aut ad alterum hinc proximum, ut Baronio visum fuit, manifesto evicit vir doctissimus marchio Maffei, productis Ægyptiorum quatuor sanctissimorum præsulum ac martyrum epistolis antea ineditis, quas ad Meletium iidem miserunt (c). Cum enim scriptæ hæ fuerint fervente Diocletiana persecutione, datæque sint ab ipso, quo illi detinebantur carcere; eumque præterea schismatis tunc temporis erumpentis indicia, et causas iidem referant, ipsumque Meletium acerbè increpent, atque hortentur, ut ad saniora consilia redeat; rectè confiteit vir celebris nullo prorsus solido fundamento nisi, quin potius errare eos qui Meletianum schisma ad annum 300, aut ad alterum hinc proximum referunt, prævertuntque triennio integro ante ipsam persecutionem.

Tempus præterea, quo eadem epistola scripta est, sequentia quoque verba demonstrant, quæ in ea legantur: *In hisce regionibus commorans audivi, ut germani et orthodoxi fratres nuntiaverunt, aliquos ex Arianis sectatoribus convenisse, ac de fide, prout voluerunt scripsisse, velleque ad vos litteras mittere, ut vel*

(a) Epist. ad Episc. Ægypt. n. 2: *Si quæ scribunt, ea scriberent, Orthodoxi, ut magnus et confessor Osius, ut Maximinus Gallie, aut ejus successor, vel Julius, et Liberius Romæ episcopi, alique, qui idem ac illi sentiunt; si inquam illi (Ariani) his essent similes, nullus profecto in illorum scriptis esset suspitionis locus*; et n. 5.

quæ admodum ipsis placet, seu potius ut illis suggestit diabolus, subscribatis, vel qui contradicent, in exilium ejiciatur (d). Enim vero; aut anno illo, aut insequenti exaratæ ab Arianis, ac deinde promulgatæ alicujus fidel nullum omnino invenire est vestigium in veteribus monumentis: contra vero mire omnia conveniunt cum eo anno, quo scriptam eandem epistolam diximus: nam his verbis facile quisque expressam videt Acacianam formulam, latrôciali Constantinopolitano conventu confirmatam, potestatemque nullis constrictam finibus a Constantio factam; quam Socrates et Sozomenus memorant, quo ea ubique reciperetur; tunc enim Eudoxius et Acacius simul juncti, fidei formulam, quæ Arimini recitata est una cum additamentis, quæ ipsi tamquam eam correcturi eidem adjecerant, ad omnes Romani imperii provinciis miserunt, eosque qui lucie fidei subscribere recusassent, in exsilium ablegari jusserunt ex imperatoris mandato (e); atque ea tunc potissimum inducta Ecclesiæ facies est, quam scriptores omnes eorum temporum describunt; aiuntque usque ad obitum Constantii durasse: heque vero ab hac me sententia depellit, quod Athanasius eodem loco *Georgiam*, velut tunc Alexandriam mittendum comitemoret: duplex enim prædonis illius in Alexandriam sedem irruptio fuit, alia, quæ anno 356, aut ut mihi videtur, sequenti alliganda est; alia vero anno 361 post tres fere annos, ex quo pulsus ab Urbè illa populi seditione fuerat. Utramque hænt latrôcialem invasionem memorat et distinguit, suoque tempori assignat anonymus Maffei-nus: ut vero priorem Heraclius comes, Cataphronius, et Sirianus vim populo illaturi, a Constantio missi præverterant, ita etiam ne quid posteriori decisset, *missus est Paulus Notarius, qui edictum pro Georgio proposuit, et domuit multos ob ejus vindictam*. Quis igitur certo nos doceat, an priorem, an vero posteriorem eandem epistola Athanasius voluerit indicare? Nam quod etiam *Cecropii* Nicomedie episcopi, qui anno 358, die 24 Augusti sub ejus urbis Basilica terræ motu prostrata periit, mentio ibi fiat, non video, quid argui inde possit, si locus ille attentè observetur: si enim cum de catholicis episcopis Athanasius agit, Maximinum Trevirensis, Julium Romanum pontificem, aliosque, quos pridem defunctos noverat, cum Hosio et Liberio tunc lucie usura fruentibus memorat, atque eos inter egregios fidei defensores collocat, in quorum de fide scriptis nullus esse poterat suspitioni locus; ita etiam non video, cur inter eos, quorum rejiciendæ scripta, ac dignata, execranda docet, recensere non potuerit *Cecropium*, et *Leontium Castratum*; et si jam vita sublato; siquidem hoc unum eo loco sibi proposuisse videtur, ut comparatis utriusque parti-

(b) *Meletiani ante quinquaginta quinque annos facti sunt schismatici, et Ariani ante triginta sex annos hæretici sunt declarati, iidemque sunt ab Ecclesiâ totius (œcumenicæ) synodi judicio rejecti.*

(c) Osserv. lett., tom. III, p. 11.

(d) N. 8.

(e) Soc. lib. II, cap. 45; Sozom. Hb. IV, cap. 27.

episcopis, eorumque collatis inter se scriptis, episcopi Ægypti et Libyæ intelligerent, quorum eligenda, et quorum sibi fugienda sententia sit (a).

Redeo nunc, unde discesseram, ad synodum scilicet Ariminensem, cujus præterea occasione, hæc leguntur in Hilarii fragmentis (b) : *Sed Potamius, et Epictetus, dum damnare Romæ episcopum gaudent, sicut in Ariminensi synodo continetur, audire hæc noluerunt.* Locum hunc luxatum, perturbatum, ac medicam, sed frustra, exspectare manum nemo est, qui non videat ac fateatur. Si quid tamen exsculpi inde potest, videtur, actum in Ariminensi synodo de Romano episcopo Liberio fuisse. Quam vero causam? Eam scilicet quæ huic pontifici laudi et ornamento esset; hanc ut conjiciamus, præmittendum est, Potamium jam mortuum, si Faustino et Marcellino presbyteris fides, concilio nec adfuisse, nec adesse potuisse. Reliquum igitur est, ut ea quæ in Mediolanensi concilio ab eodem Potamio, et Epicteto adversus Liberium perpetrata fuerant, refricata iterum, et memorata dicamus in Ariminensi consensu, occasione recentis formulæ ab Ursacio et Valente propositæ; cui cum episcopi catholici repugnarent, ac Romanum etiam episcopum certo repugnaturum scirent, fieri non poterat, quin etiam præviderent fore, ut ille rursus vexaretur, atque iterum sede exturbaretur.

Rem vero probavit eventus : nam Liberius omnia Arimini gesta, apostolica auctoritate cassavit et in irritum misit, datis ad omnes episcopos encyclicis litteris, quas Siricius in celebri ad Himerium Tarracoensem epistola memorat. Ne vero iteratum humanæ fragilitatis exemplum cderet, ipse deinde sui conscius sese subduxit, ac in cœmeterii latebras contulit. Liberiani hujus iterati secessus Sozomenus aperte meminit, eumque a priori exsilio distinguit (c). Rufinus vero, a quo deceptus Socrates, cum Berææ exsilio inscite confundit (d). Quamobrem Tillemontius, quamquam iterato huic ipsi exsilio aliquam veri speciem concedat, abesse tamen fundamentum ait, ex quo illud pro certo haberi possit : nam Sozomenus, ut ille putat, dubius est, Actis vero Liberii, quæ eam rem confirmant, Baronius ipse haud multam adhibet fidem : quod si Liberianus hic secessus perit, Damasi etiam vicariatus concidit. Sic saltem visum est Constantio in monito prævio ad eadem Liberii Acta in appendicem rejecta.

Verum huic duplici exsilio nec ratio deest, nec alii præter Sozomenum testes. Nam quod ad rationem attinet, ex eodem Sozomeno ac Socrate scimus eandem, atque illam, quam in Oriente Eudoxius et Acacius habuere, Ursacio et Valenti concessam per Occidentalem potestatem fuisse (e). Hac vero intro-

nes illos abusos esse, tum ex iisdem historicis, tum ex Hieronymo Vincentio Lirinensi et Augustino discimus, quorum dicta hic frustra afferrem. An igitur Liberium, qui Ariminense concilium in irritum miserat, atque unus eorum conatus fregerat, ab sceleratis illis illæsum, et intactum prætermisum dicemus?

Sed et Sozomeno accedunt Prosper in Chronico, quod integrum Canisius edidit (f), ac Lucifer adversus Constantium. Prioris testimonium minime dubium est, cum utrumque exsiliū memoret et distinguat, atque alterum conferat in nonum Liberii pontificatus annum, alterum vero in consulatum Constantii VIII et Juliani Cæsaris : quæ vero Lucifer scribit, fateor nobis, qui ab iis temporibus longe absumus, subobscura videri posse : at si attente observentur, argumentum præstant minime dubium iteratæ hujus Liberianæ secessionis : ait itaque ad imperatorem : *Negabis te ad idololatram invitasse nos suscipiendam? Si censes negandum, convincent te expositiones sectæ tuæ episcoporum combasphemorum videlicet tuorum, convincent te libelli recitati a te, ac dati Romæ episcopis etiam catholicis, ad hoc videlicet, ut omni in loco tua roborari posset blasphemiam (g).* Sunt igitur, qui hisce verbis designari putent tempus illud, quo Constantius in Urbe substitit, anuo nempe 357; eo-que libellos tunc ab eo recitatos ac distributos conjiciunt catholicis, qui aderant episcopis eo consilio, ut persentisceret, quo quisque animo futurus esset erga præmeditatam jam, ac producendam ex Sirmiensi Urbe blasphemiam (h). At cum Lucifer, recitatos a Constantio libellos, ac per manus Episcoporum traditos scribat, ut ejus in omni loco blasphemiam roborari posset, facile lector intelligit, agere illum non de præmeditata tantum, sed producta jam in lucem et promulgata blasphemiam : deinde nemo facile concessurus erit, blasphemiam, quam sciunt omnes Sirmiensi illo clanculari, ac fortuito congressu deinde conscriptam, eo jam tempore efformatam, lectam Catholicis episcopis, ac per manus traditam esse potuisse, quo Constantius in Urbe substitit; si quis igitur ab Lucifero designatam, significatamque censeat impiam illam, quam dixi, Ariminensem, seu potius Acacianam formulam, a vera illum ejusdem mente vix ego abiturum credo. Hæc enim illa est, quæ post diuturnam coram imperatore ipso disputationem cum a prævaricatoribus episcopis recepta fuisset, proposita deinde, ac Constantinopoli publice recitata est (i). Quia vero Romæ, quo interea imperatoris jussu delata fuerat, recitari non poterat, Liberio episcopo, totaque Ecclesia repugnante, traditam dumtaxat per manus episcoporum fuisse legimus, nullo tamen prorsus successu. Quamquam igitur Lu-

(a) Vid. n. 6, 7, 8, 9.

(b) Fragm. 4.

(c) Lib. iv, cap. 11 et cap. 19.

(d) Lib. i, cap. 27.

(e) Soc., lib. ii, cap. 37; Sozom., lib. iv, c. 49; Iceph., lib. ix, cap. 41.

(f) Tom. I, edit. Basnag.

(g) Lib. i, p. 228, BB. PP. edit. Lugdun.

(h) Tillem. de Arian., art. 67, not 6.

(i) Vid. Socr., lib. ii, cap. 41; Sozom., lib. iv, cap. 23.

cifer eo loco non exprimat, an Liberius, cum hæc Romæ agerentur; absens esset, an præsens, illum tamen abfuisse credible est, eo consilio, ut ab eorum, quibus in episcopos huic formulæ adversantes omnia licere Constantius edixerat, potestate liber, catholica fidei integritati sua etiam fuga, et secessu cavere pergeret.

Cæterum quominus de altera Liberii ab Urbe migratione ego dubitem, faciunt potissimum hæc Anastasii de Julio verba: *Fuit temporibus Constantii hæretici filii Constantini. Hic in multa tribulatione, et exilio fuit mensibus decem: et post huius Constantii mortem cum gloria est reversus ad sedem divi Petri: hæc ipsa habet vetus reginæ Suecorum martyrologium, a Georgio memoratum (a).* Vides itaque Julium sub Constantio a sede pulsum; illum præterea Constantio mortuo post decem menses exilium ad sedem suam cum gloria reversum vides. Hæc porro si huic pontifici attribuas, falsissima sunt: at si illa expungas ab Actis Julii, ac restituas cum Baronio, aliisque eximii iudicii viris, sinceris Liberii Actis, a quibus sumpta per errorem sunt, tum secundum habes ejus exilium, tum vero omnia nitida sunt, ac sibi coherent. Latrocinialis enim Constantinopolitana synodus in Februarii mense confecta est. Valentem autem et Ursacium, quibus tunc facta Occidentales Ecclesias arbitrio suo vexandi copia, non statim ab ea urbe discessisse constat: siquidem ipsi, si Fortunato credimus, auctores Constantio fuerunt, ut Hilarius redire in Gallias juberetur (b). At ille primis ejus anni mensibus Constantinopoli nondum discesserat, ut ex litteris Gallicanorum episcoporum ad Orientales apud eundem discimus (c). Vero autem simile est, sceleratos hosce turbones non ante iter in Italiam instituisse quam imperator viæ se daret, contra Persasiturus, adulto scilicet, ut Ammianus ait, jam vere. Hoc vero si dederis, facile etiam concedes, eosdem factam sibi ab imperatore per Occidentales Ecclesias tyrannicam potestatem explicare vix potuisse, anno illo jam medium præterverto cursum. Hisce deinde per Ecclesias ab Urbe remotiores agentis, si aliquid aliud temporis spatium assignes, atque huic præterea decem illos menses addideris, quos Julius falso delituisse dicitur, facile pertinges ad Constantii obitum, atque ad tempus illud, quo, ut Hieronymus ait (d): *Episcopi qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per novi principis indulgentiam ad proprias Ecclesias redierunt*: prætereaque tum ea, quæ a Julio extranea sunt, ad Liberium pertinere, tum vero alterum ejus exilium nulla solida ratione in dubium vocari.

Atque hæc sunt, quæ ex diligenti synchronorum testium lectione, de rebus a Liberio exsule gestis col-

(a) Martyr. Adon., II, April. p. 662.

(b) Fort. vit. Hilar., n. 8.

(c) Fragn. 11.

(d) Contr. Lucif., cap. 19.

(e) Il faut être horriblement prévenu en faveur de l'infaillibilité pour soutenir que Libère ne blessa point la foi en adhérant à la perfidie de Sirmium. Aussi voit-on que ceux qui parlent de la sorte sont des gens ob-

ligi, ac certo asseri posse existimavi. Scio non deesset viros eruditione præstantes, qui eum pontificem nullo unquam modo lapsum fuisse censeant, ac quæ adversus illum vulgata sunt, incerto tantum rumore niti, quæ vero ab eo scripta dicuntur, falsa omnia, ac Arianorum; quorum artes, et fallaciæ aliunde probe constant figmenta esse, non sine probabili aliqua ratione opinentur, sed et si ea pro veris et genuinis habeantur a nobis, puto jam liquere nihil ex iis effici, et extundi posse, quod desperatæ eorum, qui ab Ecclesia projecti sunt, causæ prodesse possit, nullamque ideo esse solidam rationem, cur anonymus ille Vitarum Romanorum pontificum consarcinator, catholicarum partim scriptoribus thrasonice insultare, ac captiosa perplexaque oratione ejus nobis pontificis lapsum exprobrare deinceps pergat, ut fecit (e); siquidem, si quod in eo vitium fuit, non illud amissæ fidei, sed pristinae depositæ severioris constantiæ fuit, atque illud haud ita grave, quin ratione aliqua, si non prorsus tolli, extenuari saltem posse videatur. Nam cum is esset rerum status tunc temporis, ut una eademque reputaretur, et esset, homousii et homœusii vis, tum apud Catholicos, tum apud Anomœos, ut oppido demonstrarunt Toutteus et clar. Gorgneus Suesionensis canonicus (f). Liberius fidei Sirmiensi ideo fortasse subscripsit, quod duo hæc assequi se posse consideret, et ut fidem retineret integram, et ut inter Catholicos et Semiarianos homœusii assertores episcopos, arctius iniretur fœdus, quo vires amplificarentur adversus Aetii, Eudoxiique C et Anomæorum tunc palam erumpentes conatus, apte prime utiles et necessariæ.

DIATRIBA II.

An Damasus favorit aliquando Maximo Cynico adversus Gregorium Nazianzenum; ac de duabus epistolis Italici concilii nomine a Sirmondo editis.

§ I. — Basungius refellitur. Scriptores afferunt tum qui irritam aiunt, nulloque loco ab Orientalibus habitam Maximi Cynici appellationem ad Damasum, et Occidentales, tumque effectum illum non caruisse censent, eumque in Occidentalium communionem receptum. Utraque pars una, Italici cujusdam concilii epistola vititur, quæ affertur: qui de ejus veritate dubitaverint.

Si litteræ illæ extarent, quas Nicolaus I scripsisse Damasum narrat, ut Maximus episcopatu pelleretur, non esset huic controversiæ locus, neque ausus esset ullus famam vel ex hoc capite impetere sanctissimi sacrorumque canonum observantissimi pontificis. Verum injuria temporum factum est, ut intercederent omnes, si duas excipias, quas Holstenius edidit, atque ego quarto, et quinto loco recensui. Itaque aliunde argumenta repetenda sunt, quibus Damasi nomen a calumnia vindicetur. Cæterum cum

scuris, qui n'osent se faire connaître, quoiqu'ils soient protégés des puissances; mais la chute de Libère est un objet trop odieux dans toutes ses circonstances. Je me contente de renvoyer sur ce sujet à l'excellente dissertation de M. Larroque.

(f) Toutt. ad S. Cyrill. dissert. 1, cap. 7 et 16; Gorgn. dissert. de Syn. Arimin., quæst. 3.

linas illas, quæ supersunt, Basnagio videndi copia fuerit, dordideulum se præbuit, cum Nicolaum ipsum mendacii expostulare ausus est, quia *nulla exstat Damasi epistola, quæ Nicolai dictis præsidio sit* (a). Uinam vero Romanorum pontificum regesta exstarent adhuc : ex iis enim ego minime dubito, quin maximum nobis præsidium et decus, hæreticis vero aliisque sedis apostolicæ oppugnatoribus ad cognoscendam veritatem lumen affulgeret; sed jam ad institutum.

Eorum igitur, qui Damasum Maximo Cynico adversus Gregorium Nazianzenum studuisse arbitrantur, duo sunt scriptorum genera: alii deprimentis Sedis Apostolicæ, et Romanorum Pontificum iuribus, alii vero vindicandis intenti, uno tamen omnes, eodemque præsidio utuntur, uno scilicet *Italico Concilio*, unaque ejus epistola, atque una omnes, eademque via incidentes, contrarium sibi proponunt itineris finem. Hanc primus Epistolam in lucem protulit vir summi iudicii, et infinitæ lectionis Jacobus Sirmundus, in appendice Codicis Theodosiani postremo loco (b), eamque deinceps omnes complexi sunt veluti ad id, quod sibi proposuerant, probandum imprimis idoneam; ac postremi Operum Ambrosii editores, veluti fortum tanto præsule dignum, cum reliquis ejus epistolis imprimendam admiserunt: ex ea enim Baluzius (c), atque alii nonnulli colligunt, nullius tunc usus, atque auctoritatis fuisse Sardicenses de appellatione canones; nam si recepti jam fuerant, cur non propositi per Italicos præsules hac ipsa epistola, ut ea Maximi appellationem tuerentur? Dupinius autem (d), et Quesnellus pro more nihil non audent, asseruntque temere cum Eusebianis Philippopoli congregatis, nihil synodo Occidentalium contra Orientales licere statuere; tum quod eorum conatus effectu caruerint, cum Maximus Cynicus perpetuo exauctoratus manserit; tum quod Occidentales ipsi hoc aperte fateantur, cum sibi non prærogativam vindicant examinis, sed consortium petunt communis arbitrii. Quibus profecto verbis hoc dumtaxat volunt, ut cum Orientalibus, non de Orientalibus iudicent. Ex adverso Lupus (e) ac Schelestratus (f) hanc ipsam epistolam Romanæ synodo ac Damaso attribuant; ex eaque sciunt, tum Maximum beneficio appellationis, tum Damasum jure suo usum fuisse, cum eum in communionem recepit, atque in episcopi gradum restituit, a quo ille per Constantinopolitanam synodum dejectus fuerat: quod super etiam sentire visus est vir clar. P. Joannes Antonius Blancus ex Observantium familia (g), ac P. Jo. Chrysostomus a S. Joseph ex piarum Scholarum clericis (h) quos honoris causa nominatos velim. At vero, an hoc quod viri illi doctissimi ex hac epistola argumentum trahunt, satis firmum sit, et asserendis se-

dis apostolicæ iuribus recta comparatum, eorum esto iudicium, qui secum reputarint, quem causa illa exitum aliquando habuerit. Itaque cum ea epistola Joanni David (e), ac Natali Alexandro (i) dubiæ fidei visa fuerit, ac viri illi eximii summis tantum laibus rem attigisse potius quam consecisse videantur, opere me pretium facturum putavi, si in eam diligentius inquirerem, et graviora pluraque argumenta eorum, qui legerint, iudicio subicerem, quibus tum Damasi fama in tuto ponatur, tum falsitas ejus epistolæ, ob quam hic cujusdam veluti prævaricationis reus agitur, constare magis posset. Sed ut lectores minori incommodo rem ipsi dijudicare possint, ipsam ante omnia Italici concilii epistolam iterum hic describendam censui. *Concilii Italici ad Theodosium imperatorem, de episcopo Antiochiæ subrogato post mortem Melitii. Et ut Nectarius Constantinopoli post Maximum ordinatus loco cedat, aut Romæ super utriusque ordinatione concilium habeatur. Beatissimo imperatori et clementissimo principi Theodosio, Ambrosius, et cæteri episcopi Italiae.*

Sanctum animum tuum Deo omnipotenti pura et sincera fide deditum sciebamus: sed recentibus cumulatissimi beneficiis, quod Catholicos Ecclesiis reddidisti, imperator Auguste. Atque utinam Catholicos ipsos reverentiam veteri reddidisses, ut nihil novarent contra præscripta majorum, nec temere vel servanda rescinderent, vel rescindenda servarent. Itaque dolentius forte quam inconsultius ingemiscimus, imperator, facilius expelli potuisses hæreticos, quam inter Catholicos convenire. Quanta enim nuper confusio facta sit, explicari non potest. Scripsimus dudum, ut quoniam Antiochena civitas duos haberet episcopos, Paulinum atque Melitium, quos fidei concinere putabamus, aut inter ipsos pax, et concordia salvo ordine Ecclesiastico conveniret, aut certe si quis eorum altero superstitite decessisset, nulla subrogatio in defuncti locum, superstitite altero, gigneretur. At nunc Melitio defuncto, Paulino superstitite, quem in communionem nostra, mansisse consortia, quæ a majoribus inoffense ducta testantur, contra fas atque ecclesiasticum ordinem, in locum Melitii, non tam subrogatus, quam superpositus asseritur. Atque hoc factum allegatur consensio et consilio Nectarii, cujus ordinatio quem ordinem habuerit non videmus. Namque in concilio nuper, cum Maximus episcopus Alexandrina Ecclesiæ communionem manere secum lectis Petri sanctæ memoriæ viri litteris prodidisset, eumque intra privatas aedes, quia Ariani basilicas adhuc tenebant, secretum esse, mandatoribus episcopis ordinantibus, dilucida testificatione docuisset, nihil habuimus, beatissimus princeps, in quo de episcopatu ejus dubitare possemus, cum vim sibi repugnantem a plerisque etiam de populo et clero testatus esset illatum. Tamen ne

(a) Ad ann. 381, n. 5.

(b) Oper., tom. I, p. 429, Ver. Edit.

(c) Conc., lib. vii, cap. 4.

(d) Eccl. Discipl. diss. 2, § 2.

(e) De Rom. app., cap. 31.

(f) Antiq. Eccl. dissert. 6, cap. 4, art. 2.

(g) Tom. III, lib. II, cap. 5, § 11.

(h) Dissert. de appel. S. Athan., cap. 4.

(i) De Judic. epist. Can., p. 196.

(j) Sec. IV, dissert. 28, prop. 5.

absentibus partibus præsumente aliquid definisse vide-
remur, clementiam tuam datâ litteris putavimus in-
struendam, ut ei consuleretur ex usu publicæ pacis
atque concordiæ. Quia revera advertebamus Grego-
rium nequaquam secundum traditionem Patrum Con-
stantinopolitanæ Ecclesiæ sibi sacerdotium vindicare.
Nos igitur in synodo ea, quæ totius orbis episcopis
videbatur esse præscripta, nihil temere statuendum esse
censuimus. At eo ipso tempore qui generale concilium
declinaverunt, Constantinopoli quæ gessias dicuntur?
Nam cum cognovissent ad hoc partium venisse Maxi-
mum, ut causam in synodo ageret suam, quod etiam si
indictum concilium non fuisset, jure et more majorum
sicut, et sanctæ memoriæ Athanasius, et dudum Pe-
trus Alexandrinæ Ecclesiæ episcopi et Orientalium
plerique fecerunt, ut ad Ecclesiæ Italiæ et totius Oc-
cidentis confugisse judicium viderentur; cum eum sicut
diximus, experiri velle adversum eos, qui episcopatum
ejus abnuerant, comperissent, præstolari utique etiam
nostram super eo sententiam debuerunt. Non præro-
gativam vindicamus examinis, sed consortium tamen
debuit esse communis arbitrii. Postremo prius consilare
oportuit, utrum huic abrogandum, quam alii confe-
rendum sacerdotium videretur, ab his præsertim, a
quibus se Maximus vel destitutum vel appetitum injuria
quereretur. Itaque cum Maximum episcopum recepe-
rint in communionem nostrâ consortia, quoniam eum
a catholicis constituit episcopis ordinatum, nec ab
episcopatus Constantinopolitanæ putavimus petitione
removendum. Cujus allegationem præsentibus partibus
æstimavimus esse pendendum. Nectarium autem cum
nuper nostra mediocritas Constantinopoli cognoverit
ordinatum, coherere communionem nostram cum
Orientalibus partibus non videmus. Præsertim cum ab
iisdem Nectarius dicitur illico sine communionis can-
sortio destitutus, a quibus fuerat ordinatus. Non me-
diocritas igitur hic scrupulus. Nec quædam nos angit de
domestico studio, et ambitione contentio, sed com-
munitio soluta et dissociata perturbat. Nec videmus eam
posse aliter convenire, nisi aut is reddatur Constans-
tinopoli, qui prior est ordinatus, aut certe super duo-
rum ordinatione sit in urbe Roma nostrum Orienta-
liumque concilium. Neque enim indignum videtur,
Auguste, ut Romanæ Ecclesiæ antistitiis, summorumque,
et Italicorum episcoporum debeant subire tracta-
tum, qui unius Aholii episcopi ita expectandum esse
putaverunt judicium, ut de Occidentalibus partibus
Constantinopolim evocandum putarent. Si quid uni huic
reservatum est, quanto magis pluribus reservandum
est? Nos autem a beatissimo principe fratre tuæ pie-
tatis admoniti; ut tuæ Clementiæ scriberemus imperio,
postulamus, ut ubi una communio est, commune velis
esse judicium, concordantemque consensum.

§ II. — Rei gestæ series exponitur ab iis excogitata, qui
eam epistolam pro sincera habent: quo anno Maximus
Cynicus Mediolanum venerit? Cui nam præterea concilia
adfuert, ut soam tueretur in eo ordinationem? Petri de
Marca, Valesii, aliorumque ea de re opinio: hanc erro-
neam esse rationibus, et Tillemontii auctoritate evincitur.

Qui itaque hoc Italicum concilium, atque hanc
ejus epistolam pro veris certisque habent, hanc fuisse

A aiunt rerum gestarum seriem (a) Maximus Cynicus,
qui interea temporis in Italiam venerat, eidem con-
cilio adest anno secundum aliquos 381 post cele-
bratum Aquileiense concilium, secundum vero alios
circa medium annum 382, seque allatis Petri
Alexandrini, qui mortem jam obierat, litteris cat-
holicum, prætereaque falsis productis testimoniis
rite recteque ordinatum probat. Cur vero Tille-
montius Maximum circa hoc tempus in Italiam ve-
nisse opinetur, hanc affert rationem, quia sperabat
fore, ut res suas Constantinopolitanæ synodi sen-
tentia perditas, in œcumenico concilio Romæ a
Damaso convocato restitueret. Italici tamen episcopi
nihil a se temere definiendum rati sunt, ut causa
hæc a generali illo concilio propediem futuro co-
gnoiceretur. Verum ne interea officio suo deesse
ipsi viderentur, tum Maximum ad communionem
recepit, tum Theodosio scripserunt ut ejusdem
jurium rationem haberi vellet, eique consuleret,
ex usu publicæ pacis, et tranquillitatis. Perit autem
hæc prior, ut his videtur, epistola; tres enim ab
eodem concilio epistolas Theodosio scriptas inquit
ex quibus ea, quam supra descripsi, secundum lo-
cum occupat, postremum vero altera, de qua § 4
agam deinceps. Hanc vero fuisse ejus primæ, quæ
perit, epistolæ rerum summam, ex hac secunda
colligunt, quam propterea transmissam aiunt non
diu post primam, tunc scilicet, cum Italici illi ep-
iscopi certiores facti sunt, generale concilium a Da-
maso anno hoc convocatum ab Orientalibus decli-
uari, atque aliud ab iis in regia urbe cogi.

C Illis itaque acceptis ab Italicis concilio litteris, nunc
audi si placeat, quid Theodosius ex auctoritate istorum
ingenio rescripserit. Aiunt rescripsisse imperatorem,
rationes illas, ob quas Italiæ præsules concilium in
Occidente postulaverant, minime videri idoneas, et
graves: allatas enim de Flaviano et Nectarii ordina-
tione causas in Oriente exciatas, atque ad Orienta-
lem Ecclesiam pertinentes, in Oriente cognoscendas
et definiendas esse, nec ad Occidentis judicium trans-
ferri posse, ne sine moveretur a Patribus consti-
tuti: rem idem inquam ab iis postulari, et quæ Ori-
entalibus ipsa stomachum movere posset, cum eos ad
concilium Romæ congregandum ob eas res voca-
bant: atque ideo, si quid illis ab absentibus in Occi-
dente statueretur, futurum illud irritum, ac majorem
inter utramque Ecclesiam jusjurandum causam: Itali-
cos præterea episcopos, aut Cynico mendaci præter
æqui bonique consilia se nimium faciles præbuisse,
aut nimio adversus Orientales zelo abripi se posuisse.
Cur vero hæc ipsa Italicis illis præsentibus Theo-
dosium rescripsisse putent, aliam non afferunt rationem
præter hæc, quia nempe illi postrema epistola ex-
cusant esse apud imperatorem, afferuntque, ut se
defendant, causas ex generali concilio necessa-
rium judicaverint, sive ob quas, ut putant hi, pec-
casse se fateantur.

(a) Vid. Pag. ad ann. 379, n. 42, et 381, n. 6;
Tillem., de Ambr., art. 33; Fleury, lib. xvi, n. 47.

At hæc, ut mihi videtur, facilius est ex ingenio fingere, quam vera esse demonstrare. Enim vero, quin Maximus in Italiam venerit, nullus dubitat. Fieri etiam potest, illum in Italiam venisse ann. 382, ut Tillemontius censet, quamquam conjectura qua vir doctus movetur, ut sic censeat, levissima profecto sit: Maximus enim a Damaso pridem rejectus, nihil boni exspectare, poterat ab ea synodo, in qua ratum haberi oportebat, quod sapientissimo pontifici placuisset. Athanasii deinde, ac Petri Alexandrinæ exempla, ut cætera præteream, certiore fecisse eum poterant, apertam, expeditamque omni profecto tempore ad Romanos pontifices recursus, et appellationis viam, nulliusque in eum finem concilii convocatione opus esse. Facit itaque, ut anno illo Cynicum ad nos accessisse facilius credam, Hieronymi testimonium hæc scribentis: *Maximus philosophus, natus Alexandriæ, Constantinopoli episcopus ordinatus est, et pulsus insignem de fide adversus Arianos scripti librum, quem Mediolani Gratiano principi dedit (a)*. Advertendum quippe est, eum non venisse in Italiam, statim ac Constantinopoli pulsus est, sed ad imperatorem Theodosium anno 380 jam medio Thessaloniciæ agentem sese contulisse, tum deinde ut canem iterum ab eo loco pulsum, Alexandriam profectum: ubi cum Petro ejus urbis episcopo molestias creasset, inde quoque opera præfecti exulare coactus est. Postremo ut Nazianzenus eleganter ait: *Quiescere visus est, veluti nubes, quæ grarandine facta est, exspectatque ventum, quo incita in non putantes grandinem effundat suam (b)*. Hisce autem agendis fieri non potest, quin residuum ejus anni spatium, ac majorem alterius partem attribuamus. Hinc vero conjicimus, philosophum illum sistere se Mediolani non potuisse, ac librum illum Gratiano afferre mense Martio anni 381, cujus aliquot tantum dies imperator Mediolani egit, si tamen egit, cum contra annum sequentem fere integrum in ea civitate substituisse ex codice Theodosiano constet. Verum non hoc queritur, an scilicet Cynicus Mediolanum venerit, sed cuiam concilio causam oraturus suam adfuerit (neque enim hæc de re dubitari potest) ac præterea e quibus illud episcopis collectum fuerit?

Petrus de Marca in concilio Aquileiensi gesta hæc fuisse censet: *Nectario quippe inquit in Gregorii locum ordinato spe sua dejectus Maximus in Italiam se contulit, ut pontificum Italorum, sed præcipue Damasi Romani, et Ambrosii Mediolanensis, quorum ea tempestate summa erat auctoritas, favore fultus, Nectario reprobato, Constantinopolitanam Ecclesiam retinere posset. Constat autem Nectarii ordinationem non placuisse Damaso. Itaque affirmare possumus Damasum, et Occidentale concilium, hoc Maximi confugium approbasse, eamque occasionem explicandæ auctoritatis*

Romanæ, et Occidentalis Ecclesiæ in sedem Constantinopolitanam avidè arripuisse. Hinc factum, ut in concilio Aquileiensi sub Ambrosio, quod generale erat ex Occidente, cuique Damasi auctoritatem ex eo inter cætera intervenisse colligitur, quod de illo congregando Gratianus ad eum scripsit, ut fidem facit auctoritas Synodici cap. 74; in concilio, inquam, Aquileiensi, damnata Nectarii ordinatione, ita approbatus sit Maximus, ut episcopi ex eo concilio ad Theodosium rescripserint, nihil habuisse se, in quo de ejus episcopatu dubitare possent (c). Hanc opinionem avidè etiam arripuit Basnagius (d), atque eidem accedit Valesius, quamquam eam parum firmam cognoverit, cum hæc scribit: *Episcopi igitur Italiæ, qui Aquileiæ in concilium congregati erant, lectis Maximi litteris, eum in communionem receperunt... quin et postea cum Nectarius in concilio Constantinopolitano ordinatus fuisset episcopus ejusdem urbis, communionem ejus recusarunt, scripseruntque ad imperatorem Theodosium, ut concilium Romæ fieret, in quo Nectarii et Maximi causa disceptaretur... Initio quidem Damasus ordinationem Maximi improbavit; postea tamen favisse videtur Maximo; neque enim concilium, episcoporum Italiæ Maximum in communionem recepisset, aut petiisset umquam ab imperatore, ut synodus Romæ fieret super ejus ordinatione, nisi ex consensu Damasi. Utrum vero Maximus in communionem receptus sit a Damaso, obscurum est (e)*.

At hanc, quam Baluzius quoque, Valesius, Dupinius, Coustantius, alique amplexi sunt sententiam, ipsa evertunt acta Aquileiensis concilii, et quæ illud consecuta sunt. Nam si ejus concilii Patres Maximi causam cognoverant, si eam juri consonam judicaverant, cur in actis ipsis, quæ adhuc existant, horum nihil apparet? Præterea si Theodosium rogaverant, ut philosopho illi ex usu publicæ pacis et concordie consuleret, cur de Antiocheno dissidio ob Flaviani ordinationem, cur de molestiis, quæ Timotheo Alexandrino inferuntur, agunt dumtaxat, Maximi vero negotium silentio prætereunt in litteris ad eundem Theodosium missis? Supersunt illæ ejusdem rei testes (f); existant pariter apud Theodoretum (g) aliæ, quas Orientales episcopi Occidentalibus rescripserunt anno 382 jam profecto, atque ego alibi jam expendi, cum in iis fiat mentio de acceptis illis Aquileiensi concilii litteris, nullum prorsus de Maximo, cur de ejus ad hoc concilium confugio, nullum omnino verbum est? Valesius itaque, qui difficultatem probe advertit, ut illam effugiat, duo ex ingenio ponit: primum nempe, concilio Maximum non adfuisse, sed per litteras Aquileiam scriptas causam dumtaxat egisse suam: alterum vero, non ipsum integrum Aquileiense concilium, quod jam confectum, dissolutumque fuerat, sed Italicos illos episcopos, qui Aquileiæ, si ipsi Valesio credis, peroppo-

(a) De S. E., cap. 117.

(b) Carin. de vita sua.

(c) Lib. v, cap. 21; lib. vii, cap. 4.

(d) Ad ann. 380, n. 4, et 381, n. 5.

(e) Not. ad Sozom., lib. vii, c. 9.

(f) Conc. Ven. edit., tom. II.

(g) Lib. v, cap. 9.

tune substiterant, Maximi causam scripto relatam audivisse, ac epistolam, de qua agimus, Theodosio scripsisse. At hæc quam ludicra, quam falso excogitata sint, ipsa ejusdem epistolæ verba, si tantum legantur, aperte demonstrant. Huc adde litteras genuinas Aquileienses, ac fictitias Italici concilii inter se pugnare, atque dissentire: Aquileienses namque Patres concilium, ut Alexandriæ cogatur, postulant, quo Orientales omnes convenient: Italici vero præsules eos ipsos Romam evocant: quis autem credat utramque epistolam ab unius ejusdemque concilii episcopis, profectam? Merito igitur Tillemontius eam sententiam rejicit, quocum Pagius, Fleurius, alique eruditi scriptores consentiunt.

§ III. — Tillemontii ipsius sententia affertur, expenditur, ac rejicitur. Afferuntur argumenta ex ipsa eadem epistola, coævisque aliis monumentis petita, ex quibus efficitur epistolam illam, nec Italici alicujus concilii, nec veram, neque Ambrosii præterea umquam esse potuisse, sed habendam pro commentitia. Brevis in ejusdem perscrutando auctore excursus.

Reliquum nunc est, ut inquiramus, an potior eorum sententia sit, qui posthabito Aquileiensi concilio, ad *Italicum* hoc, ex ii. scilicet episcopis collectum, qui Ambrosio suberant, Maximum confugisse putant, atque illi adfuisse. Hoc vero, post aliquot a me propositas difficultates, lector dijudicare ipse poterit.

Primo itaque loco me haud bene habet concilii hujus, quod *Italicum* dicitur, inscriptio, qua nullus designatur certus cognitusque in Italia locus, in quo illud habitum, ac celebratum dici queat. Hoc enim insuetum est, ac alienum a recepto ecclesiastico more, quo concilia omnia ad illud usque tempus, ac quæ etiam deinceps celebrata sunt, a certo aliquo, determinatoque loco denominationem acceperant. Hinc Hieronymus Rufinum synodi se iudicio probatum asserentem, interrogat: *Synodus in qua urbe fuit? dic episcoporum vocabula, profer sententias subscriptorum, doce qui eo consules fuerint; quis imperator hanc synodum jussit congregari: certe ob quam causam synodus congregata sit (a).*

Secundo. Vix proferri poterit concilium aliquod circa hæc tempora, quod *Italicum* dictum sit, et non potius *Romanum*. Romano siquidem episcopo veluti metropolitæ universa Italia parebat adhuc; et vix aut Mediolanensis, aut Aquileiensis ob prærogativam sedis a cæteris episcopis distingui, et jus illud exercere cæperant, quo deinde usi sunt; quod erudite probat Bacchinius in dissertatione de Ecclesiasticæ hierarchiæ originibus (b), aperto Eusebii testimonio concilium a Cornelio in causa Novatiani ex tota qua patet Italia collectum, *Romanum* compellantis: at ne longe a Damasi ætate abeamus, Julius a sua synodo ad Eusebianos scribens: *Necesse est, inquit, vobis notum facere*

etiamsi solus scripserim, non ideo mei solius, sed omnium eorum, qui in Italia sunt, et qui in his partibus degunt, esse illam sententiam (c). Liberius præterea in litteris ad Orientales scriptis, quas Socrates recitat (d), episcopum se *Italici* vocat, unusque Itolorum atque Occidentalium ore loquitur: ac Theodoretus Romanam primam sub Damaso synodum ex Italia et Gallia collectam dicit (e). Consulatur etiam P. Antonius Blancus, ex Observantium familia vir doctus, qui hanc adversus Jannonii deliria sententiam egregie confirmat (f). Et his igitur colligitur, unum tantum in Italia concilium, illudque Romanum ex universa Italia congregatum, tunc fuisse, atque idcirco *Italicum* alterum, a Romano separatum, ac diversum, aut nullum, aut recentioris ætatis. Hinc cum Hieronymus (g) ex male intellecto Eusebii loco *Romanam* ab *Italica* diversam synodum, ubi de Cornelio agit, agnovisse visus sit, Pearsonus merito observat de hac *Italica synodo* non liquere, ac dubitare se ait, an *Italicum* concilium illud ab Hieronymo recte conflatum sit (h).

Tertio. Concilium, cui Maximus adfuit, si huic epistolæ fides est, coactum fuit sub episcopatu Gregorii Nazianzeni. Do verba, ex quibus id constat. *Namque in concilio nuper, cum Maximus episcopus Alexandrinæ Ecclesiæ communionem manere secum, lectis Petri S. M. viri litteris prodidisset, quia Ariani basilicas adhuc tenebant, secretum esse mandatoribus episcopis ordinantibus dilucida testificatione docuisset, nihil habuimus, in quo de episcopatu ejus dubitare possemus: tamen ne absentibus partibus præsumpte aliquod definitivum videremur, clementiam tuam datis litteris putavimus instruendam, ut ei consuleretur ex usu publicæ pacis, atque concordiæ, quia revera advertebamus, Gregorium nequaquam secundum traditionem Patrum Constantinopolitanæ Ecclesiæ sibi sacerdotium vindicare.* Hinc vero, quæ sponte sua fluunt, hæc sunt: primo, si Maximus huic concilio adfuit, Nazianzeno Constantinopolis episcopo confirmato, ejus in Italiam adventus, et confugium referendum necessario foret ad primos menses anni 381, cum Gregorius in Maio aut Junio episcopus esse desierit: hoc vero falsum esse probatum ratio temporis, ac rerum gestarum series, quam supra expendimus; tum Nazianzenus ipse in carmine de vita sua; tum Aquileiense concilium, cum nihil prorsus sive in synodo Aquileiensi, sive apud Nazianzenum ipsum legatur de illius ad episcopos Italicos confugio, aut de litteris in ejus causa ad Theodosium scriptis. Secundo, manifestum est errare eos, qui rem hanc, atque *Italicum* concilium transferunt ad annum 382, quo adversus Gregorium, qui jam episcopatu sponte cesserat, nulla esse controversia poterat, ob quam Italici illi episcopi

(a) Lib. II contr. Rufin. n. 19, Ver. edit.

(b) Par. II, ex § 7.

(c) Apud Coust. ep. I, n. 81.

(d) H. E. lib. IV, cap. 12.

(e) H. E. lib. II, cap. 22.

(f) Tom. IV, lib. II, § 16.

(g) De S. E. cap. 76.

(h) Ann. Cyprian. ad an. 251, n. 13.

hæc Theodosio tunc scriberent. Valesius ac Tillemontius, hac difficultate obruti, nodum gladio secant, ac in illis, quæ recitavimus, epistolæ verbis, mendum inesse aiunt, et loco *Gregorii* legi oportere *Nectarium* (a). At hæc lectio nullius omnino codicis auctoritate nititur et confirmatur. Deinde rerum seriem in hac epistola expositam si quis recte advertat, nullum esse errori locum, sed omnia secum recte coherere deprehendet, ac *Gregorii* et *Nectarii* nonien, utroque, quo jacet, loco recte positum fuisse concedet. Tres enim, ut diximus, in ejusdem *Maximi* causa epistolæ scriptæ finguntur: hinc cum ille ad eos in concilio congregatos *Italicos* episcopos primum accessit, et prior epistola scripta est, *Gregorius Nazianzenus*; cum vero hæc altera, ac posterior, *Nectarius* *Ecclesiæ Constantinopolitane* jam præerat, cujus proinde etiam episcopatum improbare videntur. Hæc autem cum ita sint, aut *Italicum* hoc concilium extra annum 382 collocandum est, ut ad annum 381 nondum profectum referatur, quo *Gregorius* revera episcopus fuerat; aut si ab eo anno minime tibi removendum videatur, ac *Nectarii* episcopatum retinere volueris, fatearis necesse est, illud concilium ex quo coeptum est, nunquam postea dissolutum fuisse, sed ad aliquot ultra integrum anni spatium menses protractum, quod nemo sane dixerit.

Quarto. In hoc concilio, cui philosophus ille præsens fuit, suamque causam dijudicandam obtulit, tria inveniamus oportet: primo nempe, ut generale C sua saltem convocatione fuerit; secundo, ut habitum sit circa tempus *Constantinopolitanæ* synodi, qua *Maximus* exauctoratus est, et *Nectarius* ordinatus; tertio denique, ut illud ab *Orientalibus* declinatum fuerit. Hæc tria habes ex his epistolæ verbis: *Nos in synodo ea, quæ totius orbis episcopis videbatur esse præscripta, nihil temere statuendum esse censuimus: at eo ipso tempore, qui generale concilium declinaverunt, Constantinopoli quæ gessisse dicuntur? Nam cum cognovissent ad hoc partium venisse Maximum, ut causam in synodo ageret suam, cum eum experiri velle adversus eos, qui episcopatum ejus abnuerant, comperissent, prætolari utique etiam nostram super eo sententiam debuerunt.* Nunc vero hæc singula perpendenda sunt, et inquirendum utrum *Italico* huic D concilio aptari possiat, utque a primo capite initium faciam, an vero *Ambrosius* unquam scripserit, *Italicam* illam suam paucorum episcoporum synodum, *totius orbis episcopis præscriptam* fuisse? Nemo ne hoc cogitaverit quidem. *Florius* itaque difficultatem dissimulat. *Tillemontius* autem, ut eam tollat, *notisi in ea synodo*, legendum putat, pro unico additamento ut hypothesi subserviat factæ, ait *Italicos* episcopos nihil declinandum censuisse in ea, quam ipsi habebant synodo; ut *Maximi* causa in generali illa synodo cognosceretur, quam jam indictam *Da-*

masus propediem habiturus erat (b), eam quoque hoc loco designatam *Pagius* inquit, at eo, quo *Tillemontius* utitur, additamento non adhibito, vim verbis apertissimam inferre, ac factum lectori facere cogitur. Verum quo mō. aut impresso codice, aut libris impressis hæc lectio nititur, ut illam nobis a *Tillemontio* obrudi liceat? Insuper an non recitata illius epistolæ verba, ac exposita rerum series, hæc illius correctionem, atque additionem respiciunt? Nam quæ sit ea synodus *totius orbis præscripta episcopis*, de qua hoc loco sermo est, quæve nihil temere statuendum censuit, aperte explicant ea, quæ mox adjiciuntur verba, at qui generale concilium declinaverunt; quæ habitam jam in *Maximi* causa, non vero habendam in futurum synodum exprimunt ac præse ferunt, ac rem non agendam, sed actam jam præteritamque ostendunt. Deinde si *Italicum* hoc concilium, a quo *Maximi* causa ad illud a *Damaso* jam convocatum rejecta est, habitum fuit eo ipso tempore, quo *Constantinopolitana* synodus congregata fuerat, aut illud retrahas non secus ac *Maximi* recursum ad primos menses anni 381, quo *Constantinopolitana* ipsa synodus jam convenerat, *Nectarium*que ordinaverat, *Romana* vero generalis a *Damaso* nondum convocata fuerat; vel si illud ipsum anno 382 congregatum asseris, *Nectarii* ipsius ordinationem conferas necesse est ad eundem annum, atque ad conventum illum, quem eo tempore *Orientalis* *Constantinopoli* habuerunt. Primum ne dicas, obstat *Gregorii Nazianzeni* silentium, obstat quoque *Aquileiensis* acta concilii, ac *Tillemontius* ipse: alterum vero, quamquam placuerit *Josani David* (c), tamen omnino falsum esse liquet ex l. 3 C. Th. de Fid. cath., quæ publicata legitur die 28 Julii anni 381, ac *Nectarium* *Constantinopolitanæ Ecclesiæ* jam præsedisse probat. Reliquum igitur est, ut hanc epistolam inter signenta rejicias, vel eum *Tillemontio* ipso fatearis aliquando, qui eam scripsit tam recordem fuisse, ac hardum, ut minime sciverit, adverteritque animum ad ea quæ scriberet (d). An vove in adeo recenti, ac manifesta re, in *Ambrosio* præterea, a quo epistolam ipsam scriptam censent, oscitantia tanta? Hoc credat qui velit; mihi enim profecto persuaderi non patiar.

Denique, quod tertio loco proposui, si concilium, cui *Maximus* adfuit, ab *Orientalibus* declinatum fuit, atque hoc iis *Italici* episcopi exprobratum aiunt, vel de *Aquileiensi*, vel de *Italico* illo, vel de *Romano*, quod *Damasus* convocaverat, intelligas necesse est, atque ut ex tribus illis unam eligas. Si primum; hoc forte jure dictum videri poterit, cum *Orientalis*, quibus facta fuerat accedendi copia, abesse maluerint, ut ex actis constat. At ut sæpe diximus, neque *Maximus* huic adfuit, aut adesse potuit, neque de ejus causa actum in eo fuit. Si vero *Italicum* eligis, atque illud, quod ex vicariatus *Italiæ* episcopis, *Tillemontius* congregatum ait, hoc temere ac falso dic-

(a) Tillem. in Greg. Naz., not. 43.

(b) De Greg. Naz., cap. 81.

(c) De Jud. can. Epist., p. 203.

(d) Not. 45 in Greg. Naz.

tum videri debet : nam quo jure Ambrosius exprobratum ire poterat Orientalibus, declinatum ab iis concilium illud suum, a quo nulla ratione pendebant? An vero præterea vocati Orientales ipsi episcopi ad illud fuerant? Reliquum igitur est, ut Tertium eligas, atque hæc referas ad illud concilium, quod ex Occidentis et Orientis episcopis colligendum Damasus Romæ convocaverat, ac deinde anno 382 jam exente coactum fuit. At si hoc asseris, necessario fateri debes Ambrosio, ac cæteris illis Italicis episcopis innotuisse jam, cum scriberent, concilium hoc ab Orientalibus certo jam declinatum, aut declinandum. Nunc vero hæc velim observes. Ante mediam ætatem hujus anni nihil illi de hoc Romano concilio intellexerant, cumque a Theodosio acciti, juxta litteras Aquileiensis concilii Constantinopolim venissent, certiores facti tum illud a Damaso convocatum, tum se evocatos, rei novitate percussos factentur, ac legatos mittunt cum litteris, quibus causas exponunt, quominus adesse omnes possent (a). Has vero litteras scriptas fuisse constat post mediam ætatem, atque ita Julio jam inclinato, aut elapso, easque ab episcopis illis, quos legatos miserant, allatas. Nunc quæro abs te, quonam anni illius mense putas illos pervenisse Romam, ut Ambrosius cæterique illi Italici episcopi certo scire possent, Romanum hoc concilium ab Orientalibus declinatum? Mihi videtur, ante octobrem mensem eorum ad Urbem adventum vix anni præse. Aut itaque Ambrosius, cæterique Italici episcopi jam Romam venerant, ut ego puto, aut non : si primum dicimus, an Damasus, an Acholius, an Orientales legati, Ambrosium ipsum Maximi fraudes ambitumque ignorare passi sunt? Id ne Tillemontius quidem decoquere potuit. An vero præterea Mediolanensis præsul concilio præsens, Damasus, Acholius cæterisque aliis jam congregatis episcopis inconsultis, rem tantam solus cum suis aggressus est? Absit ut ego hanc viro sanctissimo ac prudentissimo calumniam inferam! Decebat enim omnibus, qui in eadem communionem erant, satisfieri, ut res gestæ magis firmerentur et multorum consensu, nec pax scinderetur, alio abscedentibus dum alii admittentur; sic igitur decebat consilium graviter, et leniter iniri de rebus ad omnes orbis terrarum ecclesias pertinentibus (b). Quod si dixeris, Ambrosium cum Italico suo concilio hæc scripsisse, antequam Romano itineri se daret, vix mihi persuadere poteris, vel illi tempus sufficere potuisse, vel res tantas fuisse aggressum itineri jamjam paratum, atque e conspectu generalis synodi Romæ propediem futuræ. Deinde unde illis resciverat, Orientales eam generalem synodum declinavisse, ut hoc illis vitio verteret? At, inquit Tillemontius, jam antea intellexerat illos, quos oportuerat Romanum iter aggressos esse, Constantinopoli subsistisse, ac synodum suam media jam

arstate instituisse. Ita divins ait hic auctor, ut hypothesis suæ inserviat. At ego iterum quæro, quis Ambrosium monuerat, Orientales synodum illam suam instituisse eum in finem, ut Romanam declinarent? An vero non poterant, synodo illa confecta in Occidentem commodo postea sese conferre? Res itaque eo semper redit, ut hæc de re ille certus esse non posset, antequam Orientalium eorundem litteræ, quibus sese excusaverant, Romam allatæ fuissent, atque eadem idcirco difficultas perpetuo manet.

Quinto. Ab Italicis episcopis Maximus ad communionem receptus dicitur, quoniam eum a catholicis constitit episcopis ordinatum. Duplex autem in hoc peccatum inest, primo contra Nicænum can. 5, quo edicatur, ne quis ejectus, ab aliis recipiatur; quo præsidio, quamquam absurdissime, utebantur Afri episcopi, ne Cælestinus iis, quos ipsi damnaverant, communionem daret (c). Deinde quo pacto hoc sibi licuisse putarunt Italici illi præsules inconsulto Damaso Romano episcopo, qui Maximum rejecerat? si enim apostolico can. 34 definitum, atque constanti Ecclesiæ disciplina receptum fuerat ubique, ut episcopi uniuscujusque gentis eum nossent, qui in iis primus esset, eum observarent, ut caput et nihil facerent, quod magni momenti esset, præter illius sententiam; hoc profecto potiori jure debebatur Romano pontifici, cui Italia universa ab ipsa nascentis Ecclesiæ origine aggregata præsus, et quodammodo, ut Bacchinius ait (d), conglutinata fuerat: rem vero notissimam, & Nicæni canonis testimonio comprobata, exemplis atque aliis non necessariis argumentis, confirmare supervacaneum puto. Illud tamen a me omitti non potest, veluti rei, de qua agitur, demonstrandæ imprimis idoneum, nullum scilicet ex episcopis Occidentalibus Athanasium ab pseudosynodo Tyria et Antiochena ejectum, ad communionem existimasse sibi recipere licere, ante pronuntiatam a Julio sententiam. Hinc vero factum, ut Julius ipse in Philippolitano Arianorum conventu damnatus sit, quod primus januam communionis sceleratis atque damnatis aperuit, cæterisque aditum fecit ad solvendum jura divina. Liceat igitur mihi hoc loco cum Hieronymo mirari, quomodo probaverit ITALIA, quod ROMA contempsit, episcopi susceperint, quod sedes apostolica condemnavit (e). At ne in animum meum inducam, ut hoc de Ambrosio existimem, facit ipsius Ambrosii auctoritas, qui ex Aquileiensi concilio jam nos docuerat, a Romana Ecclesia veneranda in omnes communionis jura manare (f).

Sexto. Pari modo ob Nectarium episcopum ordinatum rejecto Maximo, ruptam Italici episcopi cum Orientalibus communionem denuntiant: Nectarium cum nuper nostra mediocritas Constantinopoli cognoverit esse ordinatum, coherere communionem nostram cum Orientalibus non videmus... nec videmus, posse

(a) Vid. cap. 20.

(b) Basil. epist. 265 ex BB. edit.

(c) Epist. 2, apud Constant., n. 2.

(d) De Eccles. hier. origin., par. II, § 13, cum

seqq.

(e) Apol. adv. Ruf., lib. III, n. 15.

(f) Epist. 12 ex BB. edit.

eam aliter convenire, nisi aut is reddatur Constantino- poli, qui prior est ordinatus, aut certe super duorum ordinationem sit in urbe Roma, nostrum, Orientalium- que concilium. Primum autem vix umquam dabo ego hæc scribi potuisse ab Italiæ vicariatus episcopis, inconsulto, ac repugnante Romano episcopo, cui parebant. Deinde falsum esse assero ruptam umquam fuisse Occidentales inter et Orientales communio- nem ob Nectarii contra Maximum ordinationem; atque in aperto ponunt, ni fallor, Sozomeni ac Boni- facii papæ testimonia: alter enim unam tantum orti inter utramque causam dissidii rationem affert, Fla- vianii scilicet episcopatum, eaque de causa dumtaxat Orientales ad Romanum concilium evocatos doc- cet (a); alter vero hæc scribit: *Theodosius Nectarii ordinationem, propterea quod in nostrâ notione non esset, habere non existimans firmitatem, missis e la- tere aulicis cum episcopis, formatam huic a sede Ro- mana dirigi regulariter depoposcit, quæ ejus sacerdotium roboraret* (b); nulla itaque propter Maximum rejectum quæstio, aut dissidium cum Orientalibus fuerat, nullaque communionis ex eo capite abrum- pendæ causa subesse poterat. Hinc in Romano concilio cum eodem Nectario communio statim sus- cepta est, Flavianum vero ab omnibus rejectum scimus: summo itaque jure cum Michael imperator ejusdem Nectarii exemplo, Photii electionem tuere- tur, Nicolaus I rescripsit, *Nectarium vere catholicum Constantinopolitanæ Ecclesiæ gubernacula suscepisse sine scandalo, SINE VI, SINE OMNI SCHISMATE; et idcirco bene et optime sanctæ secundæ synodo, apostoli- cæ sedis auctoritate fultæ ita de Nectario placuisse* (c), quæ quam longe abeant ab his, quæ in hac epistola enuntiantur, nemo non videt.

Septimo. Ad hæc Italici episcopi, *Meletio de- functo, Paulino superstitie contra fas et ecclesiasticum ordinem, Flavianum non tam subrogatum, quam superpositum asserunt, consensione, et consilio Nectarii*: quo in loco vides, Flavianum contra fas atque ecclesiasticum ordinem, non contra pactum Deo teste confirmatum, subrogatum dici: at hujus pacti cum mentio aperta sit in litteris Aquileiensis concilii, cur hoc loco prætermissa est, si Ambrosius utriusque epistolæ auctor est, et magnum causæ, quam tueba- tur pondus adjiciebat? Præterea Flavianus ordinatus jam fuerat Antiochenus episcopus, cum de Nectario ne cogitaretur quidem. Rem Sozomenus narrat his verbis (d): *Forte Diodorus... Nectarium conspicatus eum episcopatu dignum esse censuit, statimque in in- timo mentis recessu suffragium suum ei contulit, caniti- eni viri, vultumque sacerdotio dignum, et morum suavitatem considerans. Itaque tamquam alterius negotii causa eum ad episcopum Antiochenum deduxit, multisque laudibus prosecutus oravit episcopum, ut il- lum suffragio suo adjuvaret.* Flavianus itaque jam præ-

erat Ecclesiæ Antiochenæ, cum Diodorus Tarsensis eum pro Nectario rogaturus accessit? Flavianus enim episcopus Sozomeno teste indiculum eligendo- rum componit, Theodosio imperatori offert, ac pri- mas in electione Nectarii partes agit: an vero ille episcopus dici potuit ante manuum impositionem, aut tunc divisa episcopalis potestas in duplicem, ju- risdictionis scilicet et ordinis, ut hæc illi nondum ordinato licere potuissent? Non itaque, quod hujus epistolæ scriptor ait, Flavianus Nectarii, sed Necta- rius Flaviani opera et consilio episcopus est consti- tutus. Me non latet Tillemonium, qui Flavianum Constantinopoli designatum, Antiochiæ vero ordina- tum putat, Sozomeni sollicitare fidem (e). At ejus opinio nullo prorsus teste nititur; dictoque Sozo- meni fidem astruit epistola, quam Orientales Da- maso, Ambrosio, aliisque in Romana synodo collec- tis episcopis anno 382 eo consilio scripserunt, ut eorum quæ in Constantinopolitana anteaacta synodo gesta a se fuerant, rationem redderent, cujus hæc sunt verba: *Antiquissimæ vero in Syria Antio- cheniæ Ecclesiæ reverendissimum, et religiosissi- mum episcopum Flavianum, tum illius provinciæ, tum Orientalis diœcesis episcopi in unum congre- gati ordinaverunt, tota Ecclesia consentiente, et quasi uno ore virum laudante, quam quidem legiti- mam ordinationem etiam SYNODUS UNIVERSA SUSCE- PIT.* Non negamus igitur, quin Antiochenæ provin- ciæ et Orientalis diœcesis episcopi, Diodorus nempe Tarsensis et Acacius Beroeensis Flavianum ordinare potuerint, quod illi aiunt: sed cum addunt *ejus ordi- nationem ab universa synodo susceptam esse*, aperte præterea probant eam Constantinopoli celebratam, ubi synodus collecta erat; frustra que Baluzius hæc verba detorquet ad synodum Antiochenæ provin- ciæ (f): nam si Antiochenæ provinciæ et Orientalis diœcesis episcopi, in unum collecti eum canonicè ordi-naverant, procul dubio expenderant jam, an ille ab episcopatu ratione aliqua arceretur, ut ferebant disciplina et canones: quamobrem cum additur, ordi- nationem illam ab universa synodo susceptam esse, aliam omnino, eamque graviorem designant syno- dum, Constantinopolitanam scilicet, quæ tunc age- batur, ut Socrates aperte explicat (g). Gregorius in- super Nazianzenus ab amicis se rogatum ait, turpi- que etiam arte tentatum, ut Flaviano cum cæteris suffragaretur, ante dimissum scilicet episcopatum, ac concilio illo, cui præsidebat, nondum soluto; le- gatur tota ejus rei series elegantissime ab eo de- scripta in carmine de Vita sua. Quid igitur negotii Constantinopolitano præsuli, cum Syriæ et Orien- talis diœcesis episcopis, ut ejus et cæterorum ab Antiochena sede nulla ratione pendentium studia fervore tanto exquirentur? An deinde credibile, rem quæ tanta animorum contentione agebatur, at-

(a) H. E. lib. vii, cap. 41.

(b) Apud Coust. ep. 15, n. 6.

(c) Epist. 8. Conc. Venet. edit.

(d) Sozom., lib. vii, cap. 8.

(e) De Flavian. art. 3, tom. X.

(f) De Conc., lib. viii, cap. 3, n. 9.

(g) Socrat., lib. v, cap. 8.

que ita urgebatur, ut vellent illam una confectam A hora, tandiu dilatam postea fuisse, ut post plures tantum menses perficeretur? Postremo episcopatum ab eodem Gregorio dimissum constat post adventum Ægyptiorum, ac Macedonum episcoporum. Cur vero? Quia illi, ut veteres et recentes ab Orientalibus acceptas contumelias ulciscerentur, atque aliqueri illis dolorem vicissim inurerent, canones in ipsius translatione violatos causabantur, ut idem Gregorius ait. At quæ justa, ut hoc verbo utar, ob veteres recentesque contumelias, vicem rependiendi causa subsesse poterat, si Flavianum necdum ordinatus fuerat, ac res illa confecta, prorsus ac definita? Adde tandem, electionem, seu designationem ac ordinationem, ita secum protunc recepta, Ecclesiæ disciplina cohærere consuevisse, ut hæc vix umquam separata fuisse, videantur (a), atque ideo vix esse posse, qui jure sentiat Flavianum ipsum diu antea Constantinopoli electum ac designatum, Antiochiæ deinde consecrari potuisse.

Hæc autem cum ita sint, numquam ego adducar, ut credam epistolam illam aut a Damaso scriptam, aut Ambrosium auctorem habere, aut aliquem alium illorum temporum episcopum, eorum quæ agebantur instructum. In ea vero sententia magis magisque confirmor, cum animum adverto ad stylum barbarum, salebrosam, obscuram, ac a Damasi et Ambrosii nitore ac perspicuitate alienam. Quid enim sibi volunt verba illa *dolentius forte, quam inconsultius ingemiscimus?* An forte dolor fuerat dolendi causa major? Quotus enim quisque est, qui ita loquentem ac cogitantem ferat? Deinde quid referam inconcinnam sæpe eorundem verborum repetitionem, ut hæc sunt, *salvo ordine ecclesiastico, contra fas, et Ecclesiasticum Ordinem; cujus (Nectarii) ordinatio, quem ordinem habuerit, non videmus.* Contra vero quanta rerum copia, quanta verborum elegantia, cum sententiarum gravitate conjuncta in iis litteris, quas hæc ipsa de causa Aquileiensis concilii nomine Ambrosius vere Theodosio scripsit! Utramque ipse, inter se conferat lector, ac suo ipse judicio censeat, an utraque ab eadem manu profecta videri possit. Quid tandem, quod auctor Italicæ hujus epistolæ pactum, quod Meletium inter, et Paulinum juratum fuerat, quodve concordiam reddiderat Antiochenæ Ecclesiæ, ignorare videtur, cum tamen illud Ambrosio perspectum optime esset? Hinc Theodosio scribens, ait: *Oblatas pietati vestræ opinamur preces nostras quibus juxta partium pactum poposcimus, ut altero decedente, penes superstitem Ecclesiæ remanerent, nec aliqua superordinatio attentaretur:* at vero alterius, de qua agimus, scriptor, hoc se postulasse ait, quod jam factum constitutumque fuerat, id est, ut concordia iniretur aliqua: *Scripseramus dudum, ut quoniam Antiochena civitas duos haberet episcopos,*

Paulinum, atque Meletium, quos fidei concinere putabamus, aut inter ipsos pax et concordia salvo ordine ecclesiastico conveniret, aut certe si quis eorum altero superstite decessisset, nulla subrogatio in defuncti locum superstite altero gigneretur. Preces autem quas Ambrosius memorat, quo ænno, quave occasione Theodosio oblatae fuerint, alio loco a me dictum (b): nunc quod ad rem attinet, vide imprimis, quam distent æra lupinis; deinde facile tibi erit judicare, an idem Ambrosius, utriusque epistolæ auctor merito censi possit.

At quis illam consarcinavit, quave de causa eandem nobis cum hoc Italico concilio obtrusit? Hoc fateor me ignorare: si quid tamen hariolari licet, squalor latini sermonis, qui Græcam aliquando linguam sapit, ac peritia aliqua ecclesiasticæ historiæ cum ejus ignorantia conjuncta, faciunt ut hæc a Photiana officina prodiisse suspicer. Photium profecto versipellem, multa confinxisse indubium est: ea vero signa, quæ produxit, sæpe referre Græcam dictionem, et a proprietate Latini sermonis recedere observarunt jam viri docti (c). Nectarii præterea exemplum, quo ordinationem suam tueretur, sæpe et ad nauseam usque jactasse illum scimus. Cur vero hanc quoque epistolam ille non confinxerit suæ, contra apostolicam sedem, confirmandæ contumaciæ imprimis idoneam, et accommodatam? Accedat, quod idem Photius Maximo Cynico comparatus merito fuerat ad Hadriano papa, in litteris ad Basilium imperatorem scriptis, cujus hæc sunt verba: *Neque enim inter Photium mæchum, et Maximum Cynicum a secunda synodo damnatum, vel inter ordinationes hujus, et illius distinctionis aliquid esse conjicimus, atque ideo pari fine constringi debere videtur, qui par habuisse cum eo principium modis omnibus comprobatur (d);* atque ob hanc ipsam causam octava synodus Photio mendaciorum fabricatori, Photio novo Maximo Cynico, anathema dixerat: ex quibus liquet quanti Photium intererat, aliam Maximi ejusdem Cynici causæ speciem inderc, quam quæ revera fuerat. Quidquid vero horum sit, quod porro asseri pro certo potest, illud primo est, post Aquileiense concilium, aliud statui non posse, quod intermedio hoc tempore collectum fuisse constet: secundo, epistolam hanc plura continere, quæ a veritate prorsus aliena sunt, atque ex hoc capite Mediolanensi præsule indignam esse. Quamobrem si (quod unum superest) Italici concilii nomine episcopos aliquot unius forte provinciæ designatos dicas, qui eam communi nomine, quamquam extra synodum scripserint, eos te afferre oportet, qui rerum, quæ gerebantur, inscientes omnino fuerint, atque eam inconsulto tum Romano pontifice, tum etiam Ambrosio ipso, scribere ausi sint. Atque hoc ut opineris, per me liceat.

(a) De Marc. Conc. lib. viii, cap. 3, n. 2; Thomas-sin, tom. II, lib. n, cap. 8, n. 2; vid. etiam, si placet, cap. 48.

(b) Vid. cap. 15.

(c) Alat. de Phot. Syn., cap. 3 et 12.

(d) Apud Baron. ad ann. 869, n. 8.

§ IV. — Agitur de altera *Italici concilii* nomine a Sirmo-
do edita epistola; siucera hæc est, atque ab Ambrosio,
vel etiam Siricio scripta : quaritur qua occasione, ac
quo tempore? et ad *Capuanum* concilium, velut ejus
accessio refertur? cujus sententiæ rationes afferuntur?
Hæc occasione de scripturarum a Gregorio Nazianzeno ad
Cledonium epistolarum tempore agitur; locus etiam
Chrysostomi affertur, et explicatur: ac Paulinus Antio-
chenus ab obtorta sinistraque postremo operum ejus-
dem Patris editoris interpretatione vindicatur.

Reliquum modo est, ut aliquid dicam de altera
Italici concilii ad Theodosium epistola, cujus initium
est *Fidei tuæ*, quam in hac eadem, Maximi causa
scriptam haecenus putarunt critici, eademque inter
Ambrosii epistolas locum occupat 14 in editione PP.
BB. Hanc itaque æque ac alias genuinam censeo, ac
dignam prorsus, quæ Ambrosio tribuatur, sive ven-
tem stylum consideres, sive nitorem orationis, sive
sententiarum gravitatem, sive animum vere aposto-
licum cum pari obsequio conjunctum, quo ille impe-
ratori rescribit. Puto insuper Flaviani negotium Am-
brosium permovisse, ut illam scriberet, quod non
obscure liquet ex his ejusdem verbis : *Dolori enim*
erat, inter Orientales et Occidentales interrupta sacra
communione esse commercia; siquidem constat hoc
contigisse ob unam Flaviani ordinationem. Cum
itaque Orientales post Paulini mortem, hujus dissidii
culpam Occidentalibus ascriberent, qui Evagrium,
ut videbatur, illegitime ordinatum Flaviano prætu-
lerant (a), Ambrosius, qui uno pacificandæ Ecclesiæ
studio tenebatur, atque opportuna ad eum finem
subsidia quærebat, tum in hac epistola, tum in aliâ
quam Theophilo Alexandrino eadem, ni fallor, occa-
sione inscripsit, neutri partium favet, neutram dam-
nat aperte, neque se in eam disputationem immittit,
ut quærat *quorum errore quorumve delicto id eveni-*
rat, ne serere fabulas, et eloquia cassa videretur. Con-
stat itaque hanc epistolam in Flaviani causa scriptam
esse, atque eo respicere. At qua occasione quove
tempore? Non diu profecto post Capuanam synodum.
Utrumque nobis indicat tum Ambrosius, tum Theo-
doretus, qui tamen falsa veris miscet, pro aperto suo in
partes Flaviani studio. Nam cum Paulino defuncto
diuturnum Antiochenæ Ecclesiæ dissidium mini-
me extinctum esset, sed in Evagrio ejusdem suc-
cessore, utriusque imperii Ecclesiæ divulsas teneret
adhuc, non sine Theodosii tunc Romæ agentis con-
silio deliberatum est de convocanda in Italia generali
synodo, quæ causam illam cognosceret, ac finem
schismati aliquando imponeret. Huic synodo Theo-
dosius ipse Occidentalibus episcopis spem fecerat,
datum se operam, ut Flavianus alique ex Oriente
episcopi adessent. Postquam igitur rebus in Italia
pacatis ille discesserat, indicta est Capuæ ea synodus,
ac Flavianus a Theodosio Constantinopolim accitus
est, ut inde *Romam navigaret*. At hic causatus *hiemem*
jam esse, pollicitusque, ineunte vere, se imperata factu-
rum, in patriam reverti. Cum vero ille frustra expec-
tatus, non adesset præstituto tempore, habita est
interea indicta synodus, qua communio iis omnibus

(a) Theodor., II, E. lib. v, cap. 23.

A concessa est, qui catholicam in Oriente fidem profite-
rentur, sive Evagrium, sive Flavianum sequerentur;
duorum vero de integro episcopatu contendenti-
um causæ judicium Theophilo Alexandrino com-
missum est, supremo tamen apostolicæ sedis judicio
confirmandum : speraverat Ambrosius *ex his æquis-*
simis synodi constitutis, jam remedium datum, finem-
que futurum discordiæ. At certior cum esset factus,
Flavianum iterum ad precum auxilia, et imperatuum
rescriptorum suffragia remeavisse, aliam, ut videtur,
synodi ejusdem nomine epistolam Theodosio scrip-
sit, qua ille Theodoro teate acrius perstringebatur.
Ejus nempe facilitate factum, ut frustra tantorum sa-
cerdotum fusus labor pro adenda Capuana synodo
susceptus : *Iterum ad hujus sæculi iudicia reverten-*
dum, iterum ad rescripta, iterum vexandos sacerdotes
senes, transfretanda maria, iterum invalidos corpore
patriam peregrino mutatuos solo, iterum altaria dese-
renda, ut in langinqua proficiantur; interea vero
Flavianus solus exlex sit, qui neque Capuam acce-
serat, neque præstituta a synodo iudicibus presentiam
fecerat sui: hæc enim cum Ambrosius Theophilo
Alexandrino tunc scripsit (b), vix putamus non
eadem, aliaque simili vehementiori ratione Theo-
dosio scripsisse, cujus potissimum culpa hæc contige-
rant. Hinc vero factum est, ut cum imperator per-
strictus acrius rescripsisset, Ambrosio ansam dederit
scribendi postremo epistolam illam, quam Sir-
mondus Italici concilii nomine inscriptam, veluti
eam, quæ Capuanæ synodi pars, et accessio esset,
in lucem protulit. Eam utique deliniendo impera-
toris animo unice comparatam constat : uno scilicet
pacis studio adductos Italiæ episcopos Theodosio
scripsisse, eumque currentem jam hortatos esse, ut
hanc restitutæ publicæ pacis gloriam sibi uni acqui-
reret : dolere se id frustra cessasse, nec quærere
velle, cujus culpa factum : cæterum cum per eos
non steterit, quominus ingens hoc, optatumque bonum
contingeret, se crimine vacuos esse, atque hoc
saltem se tamen assecutos, ne videantur deinceps
Orientalium societatem neglexisse, parvoque in pre-
tio habuisse : Occidentales episcopos sibi indixisse
laborem, ut Capuam accederent, non in Italiæ gra-
tiam, aut Galliæ, aut Africæ, quæ concordia religione
florebant, sed ut ea, quæ communionem ex parte
D Orientis turbaverant, in ea synodo cognoscerentur,
atque ita aliquando omnis e medio scrupulus tollere-
tur. Quia vero Ambrosius imperatorem perstrinxerat,
quod esset ex ejus facilitate factum, ut Flavianus
Capuanam synodum declinavisset, ejusque præterea
constitutis parere nollet; is autem contra forte res-
cripserat, eam merito a Flaviano declinatam, tum
quod Occidentales Evagrio studerent, tum quod
nihil juris in Orientales haberent, respondit alter
hæc ipsa epistola, Occidentales concilium postulasse
ex ipsis etiam Orientalibus congregandum, nullam-
que proinde aut nimis facilitatis aut partium studii

(b) Epist. 56.

suspicionem in eos cadere potuisse : deinde se non **A** definiendi, sed instruendi gratia, causa hujus examen delegasse Theophilo Alexandrino, cui Flavianus sistere se deberat ; atque idcirco, qui alterius arbitrio rem commiserant, salva tamen suprema Romani episcopi auctoritate a quo iudicium confirmandum esset, *justum potius iudicium postulasse, quam detulisse præjudicium* : existimari non posse, aliquod ab Occidentalibus factum Orientalibus convicium, cum *postulatum concilium fuit*, ad quod illi quoque vocati fuerunt ; tum quia, quo frequentior est episcoporum numerus, eo melior et consultior deliberatio est ; tum quia Orientales ipsi Occidentalibus exemplo præverant, cum *Paulus Constantinopolitanus presbyter intra Achaïam synodum. Orientalium juxta atque Occidentalium postulasset* : Occidentalibus autem **B** visum esse, ut Capuæ indiceretur, quo omnes facilius et tutius maritimo itinere accedere poterant, cum contra terrestre periculi plenum esset, quia *Illyris*, quo pertranseundum fuerat, *suspecta tunc movebatur*. Tandem non evulsos ab Occidentalibus terminos a Patribus constitutos, nec violata Orientalium *jura*, cum synodus Capuæ indicta fuit, ab Orientalibus etiam adeunda, sed *sanctæ memoriæ Athanasii, et eorundem Patrum definita se potius servasse* ; ad cujus exemplum, et ad Sardicenses forte canones, atque ad causas Orientalium a Julio, Liberio aliisque antiquioribus in Romæ synodis iudicatas cum Ambrosius Theodosium provocat, debita illi reverentiæ nihil se ait derogare. Igitur epistolam hanc pro genuino Ambrosii fœtu agnosco, eoque præsu- **C** le dignam ; et si quis illam Siricio tribuere velit, minime repugno : tum quod ipsius Siricii stylus Ambrosianum sapit ; tum quod de rebus agit, quarum pars magna Siricius fuit ; tum quod Theodoretus Siricium ipsum numerare videtur inter Romanos episcopos, qui Theodosium ob hanc causam acris perstrinxerant (a).

Cur vero me, ut eam epistolam scriptam existimem non diu post Capuanam synodum, ejusque sapientissimam deliberationem a Flaviano elusam, movet præterea, quod scribitur in illa, postulatum concilium, tum ad extinguendam Antiochenam schisma, tum ut *cognosceretur de iis, qui dogma, quod Apollinaris asseritur, in Ecclesiam conantur inducere* ; idemque concilium in Italia postulatum, quia cum *Illyris* **D** *suspecta moveretur, maritima, et tutiora quæri oportuerat*. Hæc enim nos ducunt ad tempus illud, quo Theodosius pœcata Italia Constantinopolim redierat. Tunc enim Apollinaris hæresim in Oriente palam grassatam scimus, variosque per Illyricum motus exortos ab eo compressos. Primum constat ex Nazianzeno, Socrate, Sozomeno, aliisque, quos hic transcribere supervacaneum est, atque ex l. 14, lib. xvi, tit. 8, Cod. Theod. anno 388 exeunte Theassalonica data. Alterum vero ex Zosimo et Sigonito, cujus hæc sunt verba : *Theodosius in Græciam se re-*

cepit. Cæterum Theassalonicum progressus, magnum in Macedonia tumultum offendit. Quotquot enim barbari intra paludes et proximas silvas ex priorum Romanorum expeditione salvi evaserant, ex Italicis Theodosii occupationibus excitati, Macedoniam Theassaloniamque effuse, nullo resistente, populabantur ; Theodosio vero Theassaloniam regresso, in loca se abdita contulerant, atque illucescente die erumpentes, proxima omnia loca infesta habebant (b). Errant igitur qui motus illos Illyricos quorum in ea epistola mentio est, referunt ad Gothicum bellum, ac concilium, quod ob eosdem motus in Italia convocatum scribitur, illud esse volunt, quod anno 382 exeunte, Romæ a Damaso celebratum fuit ; Gothicum enim bellum cum anno 380 confectum prorsus, atque omni ex parte extinctum fuisset, insulsa prorsus et deridicula, ne dicam falsa, hæc Illyricorum motuum excusatio videri potest, si de Romano illo concilio eam intelligas : ut e converso justa omnino ac vera est, si eam ad Capuanum referas.

Accedat hanc epistolam nullo alio commodiori, quam quo dixi tempore scriptam videri posse. Nam primo, tantum abest ut Orientales convicium sibi factum pataverint anno 382, quo ad illud concilium evocati sunt, ut ob hoc potius Occidentalium charitatem laudaverint in litteris ad eos scriptis : deinde illi se ad Romanum concilium non solum Damasi, sed etiam Theodosii litteris vocatos aiunt, quod Hieronymus etiam asseruit (c). Qui itaque fieri potest, ut Theodosius ea tunc Ambrosio scripserit, quæ Tillemontius, Fleurius et Cellarius alique opinantur et fingunt ? Postremo, Theodosius ipse scribere Ambrosio hæc minime potuit ante annum 388 jam inclinatum : necesse itaque est, ut fatearis, hanc ipsam Ambrosii epistolam, de qua agimus, datam fuisse anno illo jam exeunte, atque illo ipso tempore, quo Romanum concilium habebatur. Qui vero hoc concedunt, velim ut dicant, cur non Romani ejusdem concilii nomine illa inscripta fuerit. Præterea videant illi, qui hoc aiunt, an gloriæ sanctissimi Mediolanensis præsulis recte consultum eant.

Hæc itaque sunt quæ me movent, ut hanc epistolam, sive Siricii, sive Ambrosii illa sit, non diu post Capuanam synodum, ac post declinatum ejusdem synodi, ac Theophili Alexandrini iudicium, scriptam putem. Huic quæstioni lux affulgeret aliqua major, si ex historiæ monumentis scire certe possemus, quis ille fuerit, ac cujus Ecclesiæ episcopus, qui ob Apollinaris hæresim ad Romanum pontificem delatus fuerat, quique etiam *Paulus Constantinopolitanus presbyter*, qui concilium in Achaia postulasse dicitur, ex Occidentalibus et Orientalibus colligendum. Quod enim ad hunc attinet, nihil habeo certi quod afferam. Illud constat duntaxat, quod cum Constantinopolitanæ Ecclesiæ presbyter fuerit magnus ejus Ecclesiæ episcopus Paulus, qui martyr sub Constantio obierat, designari sub eo nomine non potuit, quid-

(a) Lib. v, cap. 25.

(b) De Occid. Imper., lib. ix, n. 392, t. I Oper.

(c) V. D. cap. 20, 21.

quid Labbeus et Sirmondus fuerint opinati. Quamobrem aliquis reipsa ex Constantinopolitano clero presbyter fuerit, necesse est, quorum plures in Ecclesia illa ministros eo nomine compellatos fuisse, constat ex Palladii Dialogo de vita Chrysostomi. Sed nec Tillemontio, aliisque Italici concilii patronis facile concedam, postulari ab eo presbytero illud in Achaia concilium potuisse, anno ut hic auctor putat, 381 aut 382, eo scilicet tempore, quo concilia tum Romæ, tum in regia urbe frequentia fuisse scimus, ac Orientales ipsi imperatorum litteris convocati, quominus Romam pergerent, alias præter hanc causas adduxerunt, et legatos miserunt; alio itaque anno epistola illa scripta fuerit, atque alio item anno concilium hoc ex utraque Ecclesia, in Achaia Paulus postulasse debuit; atque aliud nullum aptius huic rei tempus excogitari potest, quam illud, quod post frustaneam Flaviani contumacia Capuanam synodum, ac Theodosii reditum ad regiam urbem, labi cœperat. Eo enim Flavianus ab imperatore accitus, cum synodum in Oriente, atque in suorum sinu peteret (a) Constantinopolitanus hic presbyter publicæ concordie studio ductus, Achaïam veluti Occidentalibus commodiorem suggerere potuit. Hinc Ambrosius Theophilo scribens queritur, post irritam illam Capuanam synodum, sacerdotes senio confectos iterum vexandos esse, transfretanda iterum maria, ac sacra altaria deserenda, ut in longinqua proficiscerentur. Illud ipsum autem in Achaia concilium ab Occidentalibus recusatum est, quod *Illyria*, cujus Achaia pars fuerat, *suspecta* tunc moveretur.

Episcopi autem illius nomine, qui ob hæresim Apollinaris ad apostolicam sedem delatus fuerat, vix aut Apollinaris ipse, aut Timotheus, quod tamen plurimi opinantur, intelligi potest; tum quod uterque ab Occidentali et Orientali synodo pridem dejectus fuerat; tum quod alter jam obierat, alter vero mulctatus exilio fuerat (b); difficile vero est asserere aliquid certi, cum frequentes essent in Oriente pseudoepiscopi, qui vineam Domini demoliebantur: si quis tamen conjecturis locus videtur hoc loco Vitalis indicari, qui Antiochiæ Apollinarianis præerat, quorum haud exiguus erat numerus: nam cum in Capuana synodo de extinguendo Antiocheno schismate, integraque huic Ecclesiæ aliquando restituenda pace agendum esset potissimum, vix fieri potest ut non eodem tempore de Vitali ipso, a qua maximum huic bono impedimentum afferebatur, actum fuerit, et cogitatum. Hunc præterea designare videntur hæc hujus epistolæ verba: *ut convictus in dogmate novo, nequaquam sub generali fidei lateret nomine, sed illico, quod doctrinæ magisterio non teneret, et officium deponeret, et vocabulum sacerdotis; ne fibræ aliquæ posthac fallere cupientibus, et præstigiæ commenta remanerent.* Siquidem hæc nobis hominem expriment, qui

(a) Bar. ann. 389, n. 67.

(b) Vid. cap. 22.

(c) Vid. cap. 10.

(d) Epist. 73, n. 4, nup. edit.

A suam apud Catholicos simularet fidem, ac sub agni specie lupus esset, ipsi scilicet Vitali similem, quem virum versipellem, ac fraudis et fallaciarum plenum Epiphanius, Nazianzenus, Socrates, Sozomenus, ac Theodoretus describunt (c).

Conjecturam hanc meam videntur confirmare epistolæ ejusdem Nazianzeni ad Cledonium, ac altera præcipue qua ille tum ipsius Vitalis, tum Damasi meminit. Hanc Tillemontius, aliique nonnulli scriptam putant, non diu post abdicatam Ecclesiam Constantinopolitanam, a Gregorio in recessu Arianziano posito, quamquam nullam ad hoc probandum idoneam rationem afferant. Quod hanc opinionem aperte destruit, illud est, quod idem Gregorius Vitalem tunc superstitem ait, ac virum sibi charissimum vocat, Damasum vero, quem *beati* titulo compellat, jam tunc cum scriberet, defunctum fuisse indicat: scripta igitur epistola illa est post annum 384, quo hic obiit: at enim quo præcise anno? Tempus equidem minime definitum certumque ausim exhibere, puto tamen tuto asseri posse, scriptam esse post annum 388 ac circa Capuanæ synodi tempus. Nam primo ex l. 14 Cod. Theod. de Hæret. quæ in eisdem lata est, Apollinaristas tunc debacchatos, atque Ecclesiam catholicam tunc potissimum vexasse constat. Deinde Gregorius ipse hoc ipsum designat tempus, cum eos *ante triginta annos exortos* ait, atque ita circa annum 358 aut sequentem. Anno siquidem 356, Basilio teste (d), pestis illa nondum eruperat. Hinc Nicephorus ait esse qui scriberent, Apollinariam secessionem fecisse a Georgio Laodicensi, eo quod ille Seleuciensis synodi decretis assensum præstiterat (e). Contra vero anno 362, quo Alexandrina synodus eam proseripsit, Ecclesiam veneno suo jam afflaverat. Si vero Vitalis nondum hoc tempore vita excesserat; si fide se catholicum simulans, ut ex eodem Nazianzeni loco advertimus (f), Apollinaristis Antiochiæ positus præerat, ac magno huic hæresi incremento erat, et præsidio, si denique in Capuana synodo de illius urbis procuranda aliquando pace actum, deliberatumque fuit, vix alius ab illo in hac ipsa aut Siricii ad Theodosium epistola designatus, expressusque videri poterit.

Hinc intelligimus, quo circiter anno dicta sit homilia Chrysostomi, quæ de *anathemate* inscripta est (g), quosve hæc ejusdem verba respiciant: *sed quid dicunt illi ad omnem malitiam audaces* (Flavianiani scilicet sui, quos alloquitur)? *Hæreticus, aiunt, ille factus est, inhabitantem habet diabolum, et loquitur contra Deum nequitiam, multosque subdola vanaque fallacia in profundum exitii abducit, ideoque a Patribus ejectus est, maxime hujus magister, qui partem Ecclesiæ abscidit: sic aut Paulinum, aut Apollinarium designant.* Montfauconius, cujus editione tutor, his recitatis ait: *Hæc ut primo statim aspectu*

(e) Lib. ix, cap. 17.

(f) Cap. 12.

(g) Oper., tom. I, p. 692, edit. BB.

sese offerunt, Paulinum viventem docentemque indicant: nam ille qui loquitur contra Deum nequitiam, et multos abducit, est, ut videtur, Paulinus: neque enim in alium hæc conferri posse putamus: ejus vero magister, qui a Patribus ejectus erat, est Apollinarius secundo memoratus, qui postquam in synodo ad communionem admissus fuerat subscribente Paulino, deinde ab Athanasio, aliisque Patribus, cum ejus hæresim comperissent, ejectus fuit. Sane hæc multitudinis dicta duos tantum impetunt viros, nempe, ut explicat Chrysostomus, Paulinum et Apollinarium. Nam si post defunctum Paulinum verba hujusmodi prolata essent, Evagrium ejus successorem haud dubie impeterent, cujus tamen nulla hic mentio. Ego vero sub Paulini et Apollinarii nomine Evagrium et Vitalem designatos puto, habitamque idcirco homiliam hanc, Paulino, qui eum sibi successorem elegerat, jam defuncto, anno scilicet 388 jam elapso, ac non longe a Capuanæ synodi ætate. Enimvero Apollinarium Paulini magistrum aut videri, aut dici a Chrysostomo potuisse nemo umquam asseret, qui probe cognoverit, quot Paulinus ipse cum Apollinario, atque ejus discipulis pro catholica fide contentiones perpetuo exercuerit (a), nec satis mirari possum, hæc viro doctissimo adversus episcopum egregie catholicum dicta, excidisse. Unus itaque Vitalis iis designatur verbis, cujus profecto Apollinarium magistrum fuisse, Socrate, Sozomeno, ac Theodoro teste, palam fuerat omnibus, digitoque, pene dixerim, Vitalem demonstrat Chrysostomus multos subdola vanaque fallacia in profundum exitii abducentem. Præterea hujus, quem Chrysostomus indicat, magister, partem Ecclesiæ absciderat, et abjectus ea de causa a Patribus fuerat. Hoc vero ut de Apollinario merito dictum constat, qui ex Catholicis Antiochenis plures ad Vitalem profane ordinatus a se episcopum, suamque hæresim abduxerat, ac a Patribus deinde extra Ecclesiam factus est, ita præter apertam manifestamque calumniam de Paulino ne cogitari quidem poterat, quem Catholici Eustathiani sponte secuti fuerant, antiquior certe et purior Ecclesiæ Antiochenæ pars. Chrysostomus itaque ad suos verba faciens, ne Evagrium et dubiæ hactenus fidei et communionis Vitalem tunc viventes nominatim exprimat, utramque ex ipsis, eorumque assecclas sub Paulini, et Apollinarii, qui pridem obierant, persona indicavit. Igitur ex hac ipsa Chrysostomi homilia colligi profecto potest, magnas circa hæc tempora ob hæreticum illum turbas in Antiochena Ecclesia excitatas, eumque propterea hac eadem epistola merito designatum a me asseri, atque illam postremo ad Capuanam synodum, atque ejus gesta pertinere, secus ac eruditorum hactenus opinio tulit: sed hanc ipsam, ut alteram lectorum oculis, ac maturo indicio iterum subjiciendam hoc loco duxi.

Epistola concilii Italiæ ad Theodosium imperatorem. Inter cætera damnatos scribit in synodo fuisse,

A *qui Apollinarius dogma inducere conabantur. Beatissimo imperatori et clementissimo principi Theodosio, Ambrosius et cæteri episcopi Italiæ.*

Fidei tuæ diffusa toto orbe cognitio intimum nostræ mentis demulsi affectum. Eoque ut hæc quoque gloria imperio tuo crearetur, quod unitatem reddidisse Occidentalium juxta atque Orientalium Ecclesiis videreris, clementiam tuam obsecrandam pariter ac super ecclesiasticis negotiis instruendam nostris litteris æstimavimus, imperator tranquillissime ac fidelissime. Dolori enim erat, inter Orientales atque Occidentales interrupta sacræ communionis esse consortia. Silemus jam quorum errore, quorumve delicto, ne serere fabulas, et alloquia cassa videamur. Nec nos tentasse pœnitet, quod intentatum caderet in culpam. Isto enim sæpe arguebamur, quod posthabere Orientalium societatem, et refutare gratiam videremur. Laborem quin etiam nobis indicendum putavimus, non pro Italia, quæ jamdudum ab Arianis quieta atque securus est, nec ulla hæreticorum perturbatione vexatur, non inquam pro nobis, quia non quærimus quæ nostra sunt, sed quæ sunt omnium: non pro Gallia atque Africa, quæ omnium sacerdotum concordia societate potiuntur. Sed ut ea, quæ communionem nostram de Orientis parte turbaverunt, cognoscerentur in synodo, et omnis e medio scrupulus tolleretur. Non solum enim de his, quæ clementia tua dignata est scribere, sed etiam de illis, qui dogma nescio quod, Apollinarius asseritur, in Ecclesiam conantur inducere; nos pleraque moverunt, quæ partibus fuerant ressecanda præsentibus, ut convictus in dogmate novo, et redargutus in errore, nequaquam sub generali fidei lateret nomine: sed illico, quod doctrinæ magisterio non teneret, et officium deponeret, et vocabulum sacerdotis: nec fibræ aliquæ post hæc salutare cupientibus, et præstigiarum commenta remanent. Nam qui convictus non fuerit præsentibus partibus; quod vere augusto principique responso tuæ clementia definivit, referendam semper ansulam quæstionis arripit. Eo igitur obsecravimus sacerdotale concilium, ut nemini liceret mendacium in absentem componere, et in concilio discuteretur quid esset in vero. Itaque non cadit in eos intentionis vel facilitatis ulli suspicio, qui omnia præsentibus partibus observarunt: sane allegata texuimus, non definiendi, sed instruendi gratia, et qui judicium petivimus, non deserimus præjudicium; neque ullum eorum æstimandum convitium fuit, cum rogarentur ad concilium sacerdotes, quorum frequenter præsentior absentia fuit quando in commune consuluit. Neque enim vel nos æstimavimus esse convitium, cum unus Constantinopolitanæ Ecclesiæ presbyter, Paulus nomine, intra Achuiam synodum Orientalium juxta atque Occidentalium postulaverit. Advertit clementia tua, non fuisse irrationabile postulatum, quod etiam ab Orientalibus est petitum, sed quia Illyriis suspecta movetur, ideo maritima ac tutiora quæsitæ sunt. Neque plane nos tamquam ex forma aliquid innovavimus: sed sanctæ memoriæ Athanasti, qui

(a) Vid. cap. 10, 11.

quasi columnen fidei fuit, et veteris sanctitatis Patrum A riæ communis iura violamus, sed debitam vestro nostrorum in conciliis definita servantes, non exellimus imperio honorificentiam reservantes, studiosos nos terminos, quos posuerunt patres nostri, nec hæredita- pacis et quietis ostendimus.

SANCTI DAMASI OPUSCULA.

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

EXEMPLUM SYNODI HABITÆ ROMÆ EPISCOPORUM XCIII,
EX RESCRIPTO IMPERIALI.

MONITUM.

Hanc Sarazianus a Theodoro acceptam sua interpretatione donavit: ego vero latina Holstenii editione utor, velut primigenio Damasi sætu, ut dixi cap. 5. Cur vero apud Sozomenum et Theodoretum Illyricis, Holsteniana vero episcopis per Orientem constitutis inscripta sit, vide cap. 7. Cæterum ms. codicem, ex quo sumpta est ex Bobiensi in Vaticanam bibliothecam Scipione cardinali S. Susannæ bibliothecario translatum, diu ante Holstenium inspexerat, ac se editurum promiserat Fr. Ludovicus Capellus de succes. Episc. Rom. dissert. poster. cap. 5; exstat etiam in Vullicelavo cod. 23, p. 107, exscripta ex veteri Tridentino, ad eam scilicet urbem concilii tempore allato, libro.

EPISTOLA.

Damasus, Valerianus ^a, Vitalianus ^b, Aufidius, Pacianus, Victor, Priscus, Innocentius, Abundius, Theodulus, et cæteri qui ad audiendam causam Auxentii, exponendamque fidem, in urbe Roma convenerunt, Episcopis Catholicis per Orientem constitutis in Domino salutem.

Confidimus quidem, Sanctitatem vestram Aposto-

^a Celebris scilicet Aquileiensis episcopus, cujus ordinationem Dandulus in Chronico collocat ad ann. 368; siquidem Fortunianus anno labente 366 aut altero obierat (Fontanin. script. Aquil. c. 2, in fin.). Huic rescribit Basilius Magnus, epist. 91, Oper., tom. III.

^b Vitalianum ac Victorem inter eos episcopos recensitos legimus apud Baron. ann. 155, n. 22, qui in Mediolanensi latrocinali synodo contra Athanasium subscripserunt: at Ecclesiæ, quibus præerant, non exprimuntur. Ughellius circa hæc tempora, Victorem Placentinam Ecclesiam administrasse ait; Victorem præterea Florentinum episcopum nobis statuit Petrus Casella de Tuscor. orig. cap. 12, cui Zenobium successisse tradit. Priscus apud Hilar. fragm. 8 legitur cum legatis Ariminensis concilii, qui postremo a fide prævaricati sunt: fieri itaque facile potest, ut cum omnes respuissent, huic synodo sub Damaso adfuerint: de cæteris nihil mihi occurrit.

^c Hæc clar. editor epistolarum Romanorum pontificum vix scribi potuisse censet eo tempore, quo tot Ariani episcopi in omnium oculis versabantur: atque hinc Holstenianum exemplar non de latino authentico, sed ex græco ab imperito interprete, vel corrupto exemplari sumptum fuisse putat. At ludicra viri docti observatio est: siquidem Damasus tantum esse mali hæresim monet, ut vix cadere in

eorum instructione fundatam, eam tenere fidem, eamque plebibus intimare, quæ a majorum institutis nulla ratione dissentiat. Neque enim Dei sentire convenit sacerdotes, quorum pars est cæteros erudire. Sed Gallorum atque Venetensium fratrum relatione comperimus, nonnullos non hæresis studio, neque enim hoc tantum mali cadere in Dei antistites potest, sed inscitia vel ex simplicitate quadam scævæ interpretationibus astuantes, non satis dispicere, quæ magis patrum nostrorum sit tenenda sententia, cum diversa consilia eorum auribus ingerantur ^d. Denique Auxentium Mediolanensem hæc præcipue causa damnatum esse præscribunt. Par est igitur, universos ^e magistros legis per orbem Romanum paria de lege sentire, nec diversis magistris fidem dominicam violare. Nam cum dudum hæreticorum virus, ut nunc iterum cœpit obrepere, ac præcipue Arianorum blasphemia pullulare cœpisset, majores nostri cccxviii episcopi, atque ex urbe sanctissimi episcopi urbis Romæ directi, apud Nicram confecto concilio, hunc murum adversus arma diabolica statuerunt, atque hoc antidoto mortalia pocula propulsarunt, ut Patrem, Filium, Spiritumque Sanctum unius Deitatis, unius figuræ, unius credere oporteret substantiæ, contra sentientem alienum a nostro consortio judicantes. Quam definitionem salutarem postea aliis tractatibus quidam pervertere et

Dei antistites posse videatur, sic in his ad quos scribit ejus horrorem ingenerans, ut ad officium facilius redeant, et ab ea caveant.

^d Sic etiam Sozomenus, et Theodoretus. Galli itaque, ac Venetenses episcopi Auxentium detulerant velut præcipuum ejus hæresis fomitem, ac malorum, quæ simplicioribus episcopis ingerebantur, consiliorum auctorem; eumque a se ob eam causam dampnatum fuisse perscripserunt. Cur vero? nempe ut ea sententia ab apostolica sede, unde fons communionis oritur, rata haberetur, ac promulgaretur ubique: hæc enim ejus, quam Romani pontifices synodalibus definitionibus adjiciebant, sententiæ vis erat, ne quis scilicet, veritatis inimicus ex eorum silentio sese excusare præsumeret, quin pareret, ut ait Leo M. epist. 107, n. 1. Hæc vero contigisse verisimile est, postquam Hilarius et Eusebius Vercellensis cum eo hæretico Mediolani congressi sunt, publicatusque est Hilarii ejusdem contra illum encyclicus libellus. Damnatum fatentur omnes; at hoc ex hisce litteris minime aperte constat, quod scriptæ duntaxat illæ sunt ad eos, qui nutare videbantur episcopos, in officio continendos; acta vero synodi, unde hoc demonstrari poterat, perierunt.

^e Episcopus scilicet: sic Paulus I ad Timoth., cap. xiii, et ad Tit., cap. i.